

Anna-Marie Paavonen ja Riitta Seppänen-Järvelä

# **Kelan ammatillisen kuntoutuksen koulutuskokeilu**

Toteutuminen, kohderyhmä ja koetut hyödyt



## **Kirjoittajat**

Anna-Marie Paavonen, tutkija, VTM  
Kelan tutkimus  
etunimi.sukunimi@kela.fi

Riitta Seppänen-Järvelä, tutkimuspäällikkö, VTT  
Kelan tutkimus  
etunimi.sukunimi@kela.fi

© Kirjoittajat ja Kela

[www.kela.fi/tutkimus](http://www.kela.fi/tutkimus)

ISBN 978-952-284-121-6

ISSN 2323-9239

URI <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2021041910899>

Helsinki 2021

# SISÄLTÖ

Tiivistelmä .....	5
1 Tausta ja tavoitteet .....	6
2 Nuorten tuen tarpeita toisen asteen koulutuksessa .....	7
2.1 Oppimisen ja koulunkäynnin tuki perusopetuksessa ja siirtymä toisen asteen koulutukseen ..	9
2.2 Terveydelliset tekijät ja toisen asteen koulutuksen keskeyttäminen .....	10
2.3 Tuen muotoja perusopetuksesta ammatilliseen koulutukseen siirtymässä .....	12
3 Kelan ammatillisen kuntoutuksen koulutuskokeilu .....	13
3.1 Ammatillisen kuntoutuksen tavoitteet .....	13
3.2 Kelan ammatillisen kuntoutuksen koulutuskokeilu .....	13
3.3 Muita koulutuskokeilua vastaavia palveluita .....	14
4 Tutkimustehtävä .....	15
5 Menetelmät ja aineistot .....	17
5.1 Monimenetelmällinen tutkimusote .....	17
5.2 COM-B-malli .....	17
5.3 Tiedonkeruu oppilaitoksilta .....	18
5.3.1 Kysely oppilaitosten edustajille .....	19
5.3.2 Oppilaitosten edustajien haastattelu .....	19
5.4 Tiedonkeruu asiakkailta .....	20
5.4.1 Asiakkaiden haastattelu .....	20
5.4.2 Lausuntoasiakirja-aineisto .....	21
5.5 Tiedonkeruu Kelan rekisteristä .....	21
5.6 Aineistojen kerääminen ja analysointi .....	21
5.7 Eettiset kysymykset .....	23
6 Tulokset .....	24
6.1 Koulutuskokeilun asiakkaat .....	24
6.1.1 Taustatiedot .....	24
6.1.2 Tuen tarpeet .....	25
6.1.3 Tavoitteet koulutuskokeilulle .....	27
6.2 Koulutuskokeilujen toteutuminen .....	31
6.2.1 Toteutumismäärät oppilaitoksissa .....	31
6.2.2 Koulutuskokeilujaksojen kesto .....	32
6.2.3 Koulutuskokeilujen toteuttamisessa mukana olevat ammattilaiset ja oppilaitosten resurssit koulutuskokeilujen toteuttamiselle .....	33
6.2.4 Koulutuskokeilujaksojen sisällöt .....	35
6.2.5 Asiakkaiden yksilöllinen lähtötilanne ja osallistuminen koulutuskokeilujen toteutumiseen .....	38
6.3 Koulutusalan soveltuvuuden arviointi .....	40
6.3.1 Arviointikohteet ja arvioinnin toteuttaminen .....	40
6.3.2 Lausuntoasiakirja ja sen laatiminen .....	44
6.4 Koulutuskokeilun koetut hyödyt ja oppilaitokseen hakeutuminen .....	46
6.4.1 Koetut hyödyt .....	46
6.4.2 Oppilaitokseen hakeutuminen .....	49

6.5	Koulutuskokeiluun ohjautuminen.....	50
6.5.1	Ohjaavat tahot ja ohjautumisen prosessi .....	50
6.5.2	Hakeutumista estäneet ja edistäneet tekijät .....	54
6.6	Ammattilaisten yhteistyö koulutuskokeilujen toteuttamisessa .....	57
6.7	Koulutuskokeilun vahvuuksia ja kehittämistarpeita .....	59
6.7.1	Palvelun muoto ja toteutustapa .....	59
6.7.2	Kokeilujakson kesto .....	61
6.7.3	Yhteistyö Kelan kanssa .....	62
6.7.4	Tieto palvelusta.....	64
6.8	Yhteenveto tuloksista .....	65
6.8.1	Kohderyhmä ja toteutuminen .....	65
6.8.2	Hyödyt.....	66
6.8.3	Hakeutuminen .....	66
6.8.4	Vahvuudet ja kehittämistarpeet .....	67
7	Pohdinta.....	68
7.1	Koulutusalan soveltuvuutta asiakkaalle on arvioitu useasta näkökulmasta .....	68
7.2	Koulutuskokeilulla on useita hyötyjä .....	69
7.3	Koulutuskokeilun mahdollisuudesta ei ole vielä riittävästi tietoa .....	70
7.4	Tutkimuksen arviointia .....	71
8	Johtopäätökset.....	73
9	Kehittämisehdotuksia.....	74
	Lähteet .....	74
	Liiteluettelo .....	79

## TIIVISTELMÄ

Kelan ammatillisen kuntoutuksen koulutuskokeilu on suunnattu henkilöille, joilla on jonkin sairauden tai vamman vuoksi erityisiä vaikeuksia koulutusalan valinnassa. Koulutuskokeilun erityinen kohderyhmä on koulutustaan suunnittelevat nuoret. Koulutuskokeilu on enintään 10 päivää kestävä palvelu, jonka aikana asiakas voi saada käsityksen koulutusalan vaatimuksesta ja siitä sopisiko koulutusala hänelle. Koulutuskokeilu voidaan toteuttaa ammattioppilaitoksissa tai ammatillisissa erityisoppilaitoksissa. Tässä tutkimuksessa selvitettiin, miten koulutuskokeilu on tähän mennessä toteutunut oppilaitoksissa, millainen sen kohderyhmä on ollut ja millaisia ovat olleet sen koetut hyödyt ja vaikutukset. Lisäksi tutkimuksessa kartoitettiin, millaiset tekijät ovat estäneet ja edistäneet asiakkaiden koulutuskokeiluun hakeutumista. Palveluun hakeutumista estäneitä ja edistäneitä tekijöitä kartoitettiin käyttäytymisen muutosinterventioiden suunnitteluun ja arviointiin kehitetyn COM-B-mallin avulla.

Tutkimuksen ote oli monimenetelmällinen. Tutkimuksen aineistot koostuivat kyselystä, haastatteluista, lausuntoasiakirjoista ja Kelan rekisteristä poimituista tiedoista koulutuskokeilun asiakkaita. Tiedontuottajia tutkimuksessa olivat koulutuskokeilua toteuttaneiden oppilaitosten edustajat ja koulutuskokeilun asiakkaat. Oppilaitosten edustajille suunnattuun kyselyyn vastasi yhdeksän henkilöä. Tutkimukseen haastateltiin viittä oppilaitosten edustajaa ja kahta asiakasta. Tutkimuksessa analysoitiin kahta lausuntoasiakirjaa.

Koulutuskokeilun asiakkaiden tuen tarpeet ovat liittyneet useimmiten mielenterveyden ja käyttäytymisen häiriöihin. Iältään asiakkaat ovat useimmiten olleet 14–17-vuotiaita. Koulutuskokeilun tavoite on ollut arvioida asiakkaan valmiuksia suoriutua koulutusalan opinnoista ja koulutusta vastaavista työtehtävistä. Lisäksi tavoite on ollut suunnitella asiakkaalle soveltuvaa koulutuspolkua perusopetuksen jälkeen. Koulutuskokeilun avulla on arvioitu myös koulutukseen hakeutumisen oikea-aikaisuutta asiakkaille, joiden opinnot ovat keskeytyneet mielenterveyden ongelmien vuoksi. Koulutuskokeilun aikana asiakkaat osallistuvat useimmiten koulutusalaan liittyvien opinto- tai työtehtävien tekemiseen osana muuta opiskelijaryhmää. Koulutusalan soveltuvuutta asiakkaalle on arvioitu pääasiassa havainnoimalla asiakasta koulutusalaan liittyviä opinto- tai työtehtäviä tehdessä. Asiakasta on myös haastateltu tai hänelle on teetetty erilaisia opiskeluvaihtoehtoja kartoittavia testejä. Useimmiten asiakkaat ovat ohjautuneet koulutuskokeiluun peruskouluista tai toisista ammatillisista oppilaitoksista tai ohjaavina tahoina ovat olleet nuorten kanssa työskentelevät ammattilaiset, kuten NUOTTI-valmentajat.

Koulutuskokeilun vahvuudeksi arvioitiin sen keveys palveluna ja joustavat toteuttamismahdollisuudet oppilaitoksessa. Koulutuskokeilun mahdollisuudesta ei ole kuitenkaan riittävästi tietoa peruskouluissa ja kuntoutukseen ohjaavilla ammattilaisilla. Oppilaitoksille tulisi myös välittää nykyistä enemmän tietoa asiakkaita ennen kokeilujaksojen toteuttamista. Koulutuskokeilujen toteutumisen yhdenmukaistaminen oppilaitoksissa edellyttäisi tarkempia suuntaviivoja palvelun toteuttamiselle.

**Asiasanat:** ammatillinen kuntoutus, koulutuskokeilut, nuoret, toisen asteen koulutus, ammatillinen koulutus, ammatilliset oppilaitokset, ammatilliset erityisoppilaitokset, opiskelupaikan haku, koulutusvalinnat

# 1 TAUSTA JA TAVOITTEET

Nuorten koulutuspolulla terveydelliset tekijät voivat vaikeuttaa toisen asteen koulutuslavalintaa tai olla koulutuksen keskeytymisen taustalla oleva syy (esim. Hakkarainen ym. 2013; Haapakorva ym. 2018). Kelan ammatillisen kuntoutuksen koulutuskokeilu on suunnattu henkilöille, joilla jonkin sairauden tai vamman vuoksi on erityisiä vaikeuksia koulutusalan valinnassa. Palvelu on suunnattu erityisesti nuorille. Koulutuskokeilu on enintään 10 päivää kestävä palvelu, jonka aikana asiakas voi saada käsityksen häntä kiinnostavan koulutusalan vaatimuksesta ja siitä sopisiko koulutusala hänelle. Kokeilujakso voidaan toteuttaa ammattioppilaitoksissa tai ammatillisissa erityisoppilaitoksissa. (Kela 2020a.) Koulutuskokeilu on sisällytetty Kelan ammatillisen kuntoutuksen palveluvalikoimaan pitkään. Sen toteutumisesta oppilaitoksissa on kuitenkin vielä vähän tietoa. Kelan lisäksi koulutuskokeiluja järjestää Suomessa työ- ja elinkeinopalvelut (myöhemmin TE-palvelut/TE-toimisto; ks. TE-toimisto 2021) ja vakuutuslaitokset (esim. L 626/1991; L 459/2015).

Kelassa on aiemmin kehitetty kuntoutuspalveluja 16–29-vuotiaille nuorille ja nuorille aikuisille erityisesti toisen asteen koulutuksen keskeytymisen ehkäisemiseksi. Esimerkiksi OPI-kuntoutusta järjestetään ammatillista perustutkintoa tai lukio-opintoja suorittaville nuorille, joilla masennusoireiden tai elämänhallintaan liittyvien ongelmien vuoksi opinnot ovat vaarassa viivästyä. Kurssien osallistujat valitaan Kelan kanssa yhteistyösopimuksen tehneistä oppilaitoksista. (Kela 2019a.) Myös Opiskeluvalmennus-projektissa kokeiltiin ja kehitettiin kuntoutuspalvelua ammatillisessa oppilaitoksessa opiskeleville nuorille, joiden opinnot ovat viivästyneet tai vaarassa viivästyä. Projektissa käytettiin lyhytterapeuttisia menetelmiä opiskelijoiden tukemisessa. (Kela 2021a.) NUOTTI-valmennus on tarkoitettu nuorille, joiden toimintakyky on olennaisesti heikentynyt ja joilla toimintakyvyn heikentyminen estää tai rajoittaa opiskelemaan tai työelämään pääsyä tai tulevaisuuden suunnittelua tai estää opintojen jatkamista. NUOTTI-valmennuksessa nuori saa tuekseen henkilökohtaisen valmentajan (jatkossa NUOTTI-valmentaja), jonka hän voi valita Kelan kanssa sopimuksen tehneistä palveluntuottajista. (Kela 2020b.) Oma väylä -kuntoutus on suunnattu neuropsykiatrisista häiriöistä kärsiville nuorille, jotka opiskelevat, käyvät töissä tai ovat väliaikaisesti poissa työelämästä. Kuntoutuksen tavoite on muun muassa vahvistaa nuoren opiskelu- ja työelämävalmiuksia sekä tarjota ohjausta nuoren arjen hallintaan. (Kela 2021b.)

Kelan tavoite on kehittää ammatillisen kuntoutuksen koulutuskokeilua Marinin hallituksen työkykyohjelman toimeenpanemiseksi. Marinin hallituksen työkykyohjelman tavoite on edistää yksilöiden työkyvyn parempaa käyttöä tukemalla heidän työ- ja toimintakykyään ja työllistymistään sekä ehkäisemällä heidän työkyvyttömyyttään. Työkykyohjelman toimenpiteet kuuluvat työ- ja elinkeinoministeriön ja sosiaali- ja terveysministeriön hallinnonalalle. Ohjelman kohderyhmä on erityisesti osatyökykyiset työttömät. Sosiaali- ja terveysministeriön hallinnonalalla työkykyohjelman tavoite on muun muassa lisätä osatyökykyisten työttömien työllistymisen edellytyksiä sekä tukea heidän työ- ja toimintakykyään ja yhteiskunnallista osallisuuttaan. Lisäksi tavoite on luoda sellainen monialainen palvelukokonaisuus, jossa osatyökykyisten työttömien työkykyyn liittyvät tuen tarpeet tunnistetaan ja jossa palvelut ja palvelupolut toimivat asiakaslähtöisesti. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2020a, 15.)

Tämän tutkimuksen tavoite on tuottaa tietoa Kelan ammatillisen kuntoutuksen koulutuskokeilun toteutumisesta sen nykytilan ja kehittämistarpeiden kartoittamiseksi. Tutkimuksen kiinnostus kohdistuu erityisesti koulutuskokeilun 16–29-vuotiaisiin nuoriin asiakkaisiin. Tavoite on tuottaa tietoa koulutuskokeilun toteutumisesta, kohderyhmästä sekä sen koetuista hyödyistä ja vaikutuksista. Koska koulutuskokeiluun osallistuneiden määrä on tähän mennessä ollut verrattain pieni (esim. Kela 2020c, 34), tarkastellaan tutkimuksessa lisäksi sitä, millaisia esteitä asiakkaiden koulutuskokeiluun hakeutumisessa on tähän mennessä ollut ja millaiset tekijät ovat edistäneet asiakkaiden hakeutumista palveluun. Koulutuskokeiluun hakeutumista esteitä ja edistäneitä tekijöitä kartoitetaan käyttäytymisen muutosinterventioiden suunnitteluun ja arviointiin kehitetyn COM-B-mallin avulla, joka on osa Käyttäytymisen muutospyörä -työkalua (Michie ym. 2011; suom. UKK-instituutti 2019).

Tutkimuksen tilasi Kelan kuntoutusryhmä ja sen toteutti Kelan tutkimusyksiköstä tutkija Anna-Marie Paavonen ja tutkimuspäällikkö Riitta Seppänen-Järvelä. Tutkimuksen tietotarpeiden määrittelyssä (liite 1) ja tutkimuksen toteutuksessa tutkijoita tukivat Kelan kuntoutuspalveluiden asiantuntijat Soile Huuromonen, Marjaana Pajunen ja Ville Rätty. Kiitämme heitä erittäin hyvästä yhteistyöstä sängen tiiviissä aikataulussa tehdyssä tutkimuksessa.

Tässä raportissa kehystämme ensin tutkimustehtävän kuvaamalla niitä tekijöitä, jotka perustelevat Kelan ammatillisen kuntoutuksen koulutuskokeilua kuntoutuspalveluna. Tämän jälkeen kuvaamme tutkimuksen toteuttamisen ja sen tulokset. Lopuksi esitämme analyysiin perustuvat johtopäätökset ja kehittämisehdotukset. Raportissa käsitettä ammatillinen oppilaitos käytetään yhteisnimityksenä ammattioppilaitoksille ja ammatillisille erityisoppilaitoksille. Ammattioppilaitoksilla tarkoitetaan niitä yleisiä ammatillisia oppilaitoksia, joiden tehtäväksi ei tavallisesti ole määritelty vaativan erityisen tuen järjestämistä (Opetushallitus 2021a).

## **2 NUORTEN TUEN TARPEITA TOISEN ASTEEN KOULUTUKSESSA**

Nuorten koulutuspolulla siirtymä toiselle asteelle on usein merkittävä muutos. Onnistunut koulutuslavalinta edellyttää tietoa erilaisista koulutusvaihtoehdoista, kykyä ymmärtää koulutukseen hakeutumiseen liittyvää tietoa ja riittäviä valmiuksia omien opiskeluedellytysten ja kiinnostuksen kohteiden tunnistamiseen (esim. Meriläinen ym. 2015; myös Haapakorva ym. 2018, 169). Vuoden 2017 Nuorisobarometrin mukaan opiskelupaikan valinnassa nuorille merkitsee eniten oma kiinnostus koulutusalaan kohtaan. Myös halu saada mahdollisimman hyvä ja korkea koulutus ja sellaisen koulutusalan löytäminen, jolta on helppo saada töitä, on usein perusteena nuorten koulutuslavalinnoille. (Myllyniemi ja Kiilakoski 2018, 35–37.) Kelan ammatillisen kuntoutuksen koulutuskokeilu on suunnattu erityisesti nuorille, joilla on jonkin sairauden tai vamman vuoksi erityisiä vaikeuksia koulutusalan valinnassa (Kela 2020a). Jos nuorella on jokin opiskeluun tai työllistymiseen vaikuttava sairaus tai vamma, on hänen usein vaikea itsenäisesti tunnistaa omat kiinnostuksen kohteensa ja työllistymisen mahdollisuutensa (esim. Autti-Rämö 2016a).

Tilastokeskuksen koulutustilastojen mukaan valtaosa perusopetuksen päättävistä nuorista aloittaa opinnot jossakin toisen asteen koulutuksessa heti perusopetuksen päättymisen jälkeen. Vuonna 2019 yli puolet (54 %) peruskoulun päättäneistä nuorista jatkoi lukiokoulutuksessa, 40 prosenttia ammatillisessa koulutuksessa, hieman yli yksi prosentti (1,3 %) perusopetuksen lisäopetuksessa (kymppiluokka) ja kaksi prosenttia (2,1 %) valmentavissa tai valmistavissa koulutuksissa (luku 2.3; taulukko 1). Hieman alle 1 400 nuorta (2,4 %) ei jatkanut missään koulutuksessa. (Tilastokeskus 2020a.) Vaikka valtaosa nuorista hakeutuu toisen asteen koulutuksen heti perusopetuksen jälkeen, kaikki heistä eivät suorita tutkintoa loppuun. Esimerkiksi vuonna 2019 ilman toisen asteen tutkintoa oli 15 prosenttia 20–29-vuotiaista nuorista. Tämä vastaa 103 166 henkilöä. (Tilastokeskus 2020b.) Väestötasolla ainoastaan perusasteen tutkinnon varaan jääminen on yhteydessä heikompaan työelämään kiinnittymiseen sekä kasaantuneisiin toimeentulo- ja terveysongelmiin (Harkko ym. 2016, 38; Ristikari ym. 2016, 99).

**Taulukko 1.** Alle 18-vuotiaiden peruskoulun päättäneiden jatkokoulutuspaikka heti perusopetuksen päättymisen jälkeen vuonna 2019.

	%
Lukiokoulutus	54
Ammatillinen koulutus	40
Perusopetuksen lisäopetus (kymppiluokka)	1,3
Valmentavat tai valmistavat koulutukset	2,1
Ei jatkanut koulutuksessa	2,4

Lähde: Tilastokeskus 2020a.

Haapakorven ym. (2018, 168) mukaan nuorten onnistunutta koulutuspolkua voidaan tukea kahdessa vaiheessa: koulutukseen hakeutumiseen liittyvissä valintatilanteissa ja opintojen aikana. Seuraavaksi tarkastellaan toisen asteen koulutukseen siirtymään liittyviä kysymyksiä nuorilla, jotka ovat saaneet oppimisen ja koulunkäynnin tukea perusopetuksessa ja terveydellisten tekijöiden yhteyttä koulutuksen keskeytymiseen. Kelan ammatillisen kuntoutuksen koulutuskokeilu voidaan toteuttaa ammattioppilaitoksissa tai ammatillisissa erityisoppilaitoksissa (Kela 2020a), minkä vuoksi luvussa keskitytään tarkastelemaan terveydellisten tekijöiden yhteyttä nuorten koulutuspolun onnistumiseen ammatillisessa koulutuksessa.

Tutkimuksen toteuttamisvuonna nuorten oppivelvollisuus laajenee Suomessa toisen asteen koulutukseen siihen asti, kunnes henkilö täyttää 18 vuotta. Laki oppivelvollisuuden laajentamisesta tulee voimaan 1.8.2021. (Opetushallitus 2021b.) On arvioitu, että lakimuutoksella voidaan edistää nuorten työllistymistä ja yhteiskuntaan osallistumista, kun tavoite on, että kaikki perusopetuksen päättävät nuoret suorittavat toisen asteen tutkinnon (HE 173/2020). Lukio- ja ammatillisen koulutuksen lisäksi nuoret voivat perusopetuksen jälkeen osallistua myös erilaisiin nivelvaiheen koulutuksiin (esim. luku 2.3). Ensimmäinen ikäluokka, jota velvoite toisen asteen koulutukseen hakeutumiseen koskee, ovat keväällä 2021 yläkoulun yhdeksännellä luokalla olevat nuoret (Opetushallitus 2021b). Tutkimuksessa tarkastellaan nuorten



kouluspolkuun liittyviä kysymyksiä ennen oppivelvollisuuden laajentumiseen liittyviä muutoksia koulutuksen järjestämisessä.

## 2.1 Oppimisen ja koulunkäynnin tuki perusopetuksessa ja siirtymä toisen asteen koulutukseen

Perusopetuksessa oppimisen ja koulunkäynnin tuki jaetaan kolmeen tasoon: yleinen, tehostettu ja erityinen tuki. Yleinen tuki on ensimmäinen keino vastata oppilaan tuen tarpeisiin ja sen aloittaminen ei edellytä erityisiä tutkimuksia tai päätöksiä. Yleiseen tukeen kuuluvat sellaiset yksittäiset pedagogiset ratkaisut sekä ohjaus- ja tukitoimet, joilla oppilaan tilanteeseen pyritään vaikuttamaan mahdollisimman varhaisessa vaiheessa osana koulun arkea. Tehostettua tukea annetaan oppilaalle, joka tarvitsee oppimisen tai koulunkäynnin tueksi säännöllistä tukea tai samanaikaisesti useita tukimuotoja. Tehostetun tuen antaminen perustuu oppilaalle tehtyyn pedagogiseen arvioon ja annettavat tukitoimet kirjataan oppilaan oppimissuunnitelmaan. Erityistä tukea annetaan niille oppilaille, joiden kasvun, kehityksen tai oppimisen tavoitteiden saavuttaminen ei toteudu riittävästi muuten. Erityisen tuen päätös tehdään hallintolain mukaisesti ja se perustuu oppilaalle tehtyyn pedagogiseen selvitykseen. Oppilaalle annettava tuki tulee kirjata oppilaalle tehtävään henkilökohtaiseen opetuksen järjestämisestä koskevaan suunnitelmaan (HOJKS). Erityistä tukea saava oppilas osallistuu opetukseen joko oppiaineittain tai toiminta-alueittain. Oppiaineittain oppilas voi opiskella yleisen tai yksilöllistetyn oppimäärän mukaisesti. (Opetushallitus 2014.)

Syksyllä 2019 joka viides (20 %) perusopetukseen osallistunut oppilas sai oppimiseensa ja koulunkäyntiinsä tehostettua tai erityistä tukea. Tehostettua tukea sai 65 200 (12 %) ja erityistä tukea 48 200 (8,5 %) oppilasta. Oppimisen ja koulunkäynnin tukea saivat useammin pojat (66 ja 71 %) kuin tytöt (37 ja 29 %). Tukea saavien määrä on kasvanut 2010-luvulla. (Tilastokeskus 2020c.) Oppimisen ja koulunkäynnin tukea perusopetuksessa saaneet jatkavat opintojaan useammin ammatillisessa koulutuksessa kuin lukiokoulutuksessa perusopetuksen päättämisen jälkeen (Kirjavainen ym. 2016; Jahnukainen ym. 2018, 91). Koulutukseen hakeutumisessa perusopetuksen jälkeen on ollut sukupuolittaisia eroja. Tehostettua tukea saaneilla työtöillä hakeutuminen lukiokoulutukseen on ollut yleisempää kuin pojilla. Ammatillisiin erityisoppilaitoksiin on hakeutunut useimmiten erityistä tukea saaneita poikia. (Jahnukainen ym. 2018, 91.) Oppimisen ja koulunkäynnin tukea perusopetuksessa saavien yksilölliset tuen tarpeet vaihtelevat. Tutkimuksissa näiden nuorten siirtymistä toiselle asteelle on tarkasteltu kuitenkin ryhmätasolla.

Valtaosa tehostettua ja erityistä tukea perusopetuksessa saaneista hakeutuu toisen asteen koulutukseen heti perusopetuksen päättämisen jälkeen (Kirjavainen ym. 2016; Jahnukainen ym. 2018). On kuitenkin yleisempää, ettei heille myönnetä opiskelupaikkaa heti perusopetuksen jälkeen verrattuna muihin saman ikäluokan nuoriin. Esimerkiksi Jahnukaisen ym. (2018, 90) tutkimuksessa tehostettua ja erityistä tukea saaneiden nuorten hyväksymättä jääminen toisen asteen koulutukseen oli viisi kertaa yleisempää kuin muilla perusopetukseen osallistuneilla. Tehostettua ja erityistä tukea saaneista 2,3–2,4 prosenttia ei saanut hakemaansa opiskelupaikkaa heti perusopetuksen jälkeen, kun muilla oppilaille vastaava luku oli 0,5 prosenttia. Oppimisen ja koulunkäynnin tukea perusopetuksessa saaneilla myös toisen asteen opinnot kestävät

usein kauemmin ja he myös keskeyttävät opintonsa useammin kuin muut saman ikäluokan nuoret (Kirjavainen ym. 2016).

Perusopetuksen jälkeen oppimisen ja koulunkäynnin tukea saaneilla nuorilla ei välttämättä ole riittäviä valmiuksia tutkintotavoitteiseen koulutukseen osallistumiseen. Esimerkiksi oppimäärin yksilöllistäminen voi heikentää nuoren valmiuksia osallistua jatko-opintoihin (esim. Kirjavainen ja Pulkkinen 2013, 69). Myös sellaisen koulutusalan löytäminen, jota nuorella on kiinnostus ja riittävät valmiudet päästä opiskelemaan voi viedä aikaa. Esimerkiksi riittämättömät valmiudet tutkintotavoitteiseen koulutukseen osallistumiseen yleisessä ammattioppilaitoksessa voi johtaa nuoren koulutuksen keskeyttämiseen. Uutta koulutusalaan saatetaan alkaa etsiä tällöin esimerkiksi ammatillisista erityisoppilaitoksista tai niin, että nuori ensin osallistuu erilaisiin valmentaviin tai valmistaviin koulutuksiin. (Niemi ym. 2010, 65–66.) Perusopetuksessa olisi keskeistä pystyä tukemaan nuoria hakeutumisessa sellaiseen koulutukseen tai koulutus-alalle, jota heillä on riittävät valmiudet ja kiinnostus päästä opiskelemaan (esim. Niemi ym. 2010, 74–75; Goman ym. 2020, 244).

Myös oppimisvaikeuksien esiintymistä peruskoulun yläluokilla ja niiden yhteyttä toisen asteen siirtymään on selvitetty. Oppimisvaikeudet voivat liittyä lukemisen, kirjoittamisen tai laskemisen vaikeuteen ja ne voivat olla vaikeusasteeltaan eritasoisia. Myös esimerkiksi motoriset ongelmat ja hahmottamisen vaikeudet voivat vaikeuttaa esimerkiksi kädentaitojen oppimista. (Nylund 2011.) Vuoden 2019 Kouluterveyskyselyssä viidennes (21 %) perusopetuksen kahdeksas- ja yhdeksäsluokkalaisista vastaajista ilmoitti, että heillä on vaikeuksia lukemista ja kirjoittamista vaativissa tehtävissä ja hieman alle neljännes (24 %), että heillä on vaikeuksia laskemista vaativissa tehtävissä (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2019). Myös väestötasolla erilaisia oppimisen vaikeuksia on arvioitu esiintyvän noin viidenneksellä (Nylund 2011). Nuoret, joilla on oppimisen vaikeuksia peruskoulun yläluokilla, siirtyvät perusopetuksen jälkeen useammin ammatilliseen kuin lukiokoulutukseen (Hakkarainen ym. 2013). Oppimisvaikeuksilla ja heikoilla sosiaalisilla taidoilla on havaittu yhteys toisen asteen tutkinnon loppuunsaattamisen viivästymiseen ja oppimisvaikeuksilla ja käytösoireilla koulutuksen ulkopuolelle jäämiseen (Hakkarainen ym. 2016).

## **2.2 Terveydelliset tekijät ja toisen asteen koulutuksen keskeyttäminen**

Vuoden 2017 Nuorisobarometrissa 15–29-vuotiaista vastaajista lähes viidennes (17 %) ilmoitti joskus jättäneensä kesken jonkin tutkintoon johtavan koulutuksen. Yleisin syy koulutuksen keskeyttämiseen oli ollut väärä alavalinta. Seuraavaksi yleisimmät syyt liittyivät siihen, ettei nuori ollut viihtynyt koulussa ja se, ettei alan opetus ollut vastannut nuoren odotuksia. (Myllyniemi ja Kiilakoski 2018, 45–47.) Suurella osalla vastaajista koulutuksen keskeyttämisellä oli ollut myönteisiä seurauksia; he olivat siirtyneet työelämään tai vaihtaneet heille soveltuvampaan koulutukseen. Kun koulutuksen keskeyttäminen oli johtanut koulutuksen ulkopuolelle jäämiseen, keskeyttämisen syinä olivat usein olleet heikko opintomenestys, opinnoissa jälkeen jääminen ja terveydelliset syyt. (Myllyniemi ja Kiilakoski 2018, 46–47.) Lukuvuonna 2017/2018 hieman yli viisi prosenttia (5,4 %) kaikista tutkintoon johtavassa koulutuksessa

opiskelevista Suomessa keskeytti opintonsa eikä jatkanut missään vastaavassa koulutuksessa. Koulutuksen keskeyttäminen oli yleisintä nuorille suunnatussa ammatillisessa koulutuksessa. (Tilastokeskus 2020d.)

Terveydellisistä tekijöistä nuorten koulutuksen keskeyttämisen taustalla voi olla esimerkiksi oppimisvaikeuksia ja mielenterveyden ongelmia (esim. Hakkarainen ym. 2015; Mikkonen ym. 2018). Oppimisvaikeudet voivat liittyä nuorten koulutuksen keskeyttämiseen usein eri tavoin. Ne voivat esimerkiksi heikentää nuoren opinnoista suoriutumista ja johtaa odotuksia heikompaan koulumenestykseen (Hakkarainen ym. 2015). Odotuksia heikompi koulumenestys voi olla riskitekijä esimerkiksi mielenterveyden häiriöiden kehittymiselle (Kaltiala-Heino ym. 2010). Merkittävä riskitekijä koulutuksen keskeyttämislle on myös tunnistamaton oppimisvaikeus ja riittämätön tuki opiskelun ongelmiin. Kun oppimisvaikeuksien tunnistaminen viivästyy, niihin saattaa myöhemmin liittyä myös muita oireita, kuten itsetunnon ongelmia ja mieliala- ja käytösoireita. (Nylund 2011.) Vuoden 2019 Kouluterveyskyselyssä lähes neljännes ammattiin opiskelevista vastaajista ilmoitti, että heillä on vaikeuksia lukemista (24 %) ja kirjoittamista (23 %) vaativissa tehtävissä ja lähes kolmannes (28 %), että heillä on vaikeuksia laskemista vaativissa tehtävissä (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2019).

Mielenterveyden ongelmat ovat tärkein nuorten toimintakykyä heikentävä sairausryhmä (Patel ym. 2007). Kaikista mielenterveyden ongelmista noin kolme neljäsosaa puhkeaa ennen 24 vuoden ikää (Kessler ym. 2005), jolloin nuoret osallistuvat perusopetukseen ja toisen asteen koulutukseen. Toisen asteen opiskelijoilla masennus- ja ahdistuneisuusoireet ovat tavallisimpia ammatillisessa koulutuksessa opiskelevilla tytöillä. Vuoden 2019 Kouluterveyskyselyssä viidennes (20 %) ammatillisessa koulutuksessa opiskelevista tytöistä oli kokenut kohtalaista tai vaikeaa ahdistuneisuutta viimeisen kahden viikon aikana ja hieman alle neljännes (24 %) masennuksen oireita vähintään kahden viikon ajan. Ammattiin opiskelevista pojista ahdistuneisuutta oli kokenut noin viisi prosenttia (5,1 %) ja masennusoireita vajaa kymmenes (9,6 %). (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2019.) Mielenterveyden ongelmat ovat tavallisempia keski- ja myöhäisnuoruudessa (15–22 vuotta) tytöillä kuin pojilla, kun varhaisnuoruudessa (12–14 vuotta) mielenterveyteen liittyvät ongelmat, kuten tarkkaavuus- ja käytöshäiriöt, ovat yleisempiä pojilla. Mielenterveysongelmien lisääntymistä tytöillä myöhemmin nuoruusiässä selittää juuri masennus- ja ahdistuneisuushäiriöiden yleistyminen. (Marttunen ja Kaltiala-Heino 2019.)

Esimerkiksi oppimisen vaikeudet, odotettua heikompi koulumenestys, koulu yhteisön ulkopuolelle jääminen ja kiusaamiskokemukset voivat opiskeluaikana olla riskitekijöitä mielenterveyden häiriöiden kehittymiselle. Toisaalta mielenterveyden ongelmat voivat heikentää nuoren opiskelu- ja toimintakykyä ja vaikeuttaa koulunkäyntiä ja oppimista. Opinnoissa mielenterveyden ongelmat voivat ilmetä esimerkiksi poissaoloina, keskittymisvaikeuksina ja ongelmina motivaatiossa. Masennushäiriöt voivat vaikuttaa nuoren tiedonkäsittelyyn ja keskittymiskykyyn sekä heikentää sosiaalisia taitoja. Sosiaalinen ahdistuneisuus voi vaikeuttaa esitelmien pitämistä, ryhmätöiden tekemistä ja muista sellaisista opetustilanteista selviytymistä, joissa nuori kokee joutuvansa muiden arvioinnin kohteeksi. (Kaltiala-Heino ym. 2010.) Runsaiden koulu-poissaolojen taustalla on usein juuri mielenterveyden ongelmia, kuten masennusoireita ja ahdistuneisuutta (Kaltiala-Heino ym. 2003). Mielenterveyden ongelmat liittyvät usein myös tilanteisiin, joissa nuoren opinnot ovat keskeytyneet useaan kertaan (Haapakorva ym. 2018, 174).

## 2.3 Tuen muotoja perusopetuksesta ammatilliseen koulutukseen siirtymässä

Perusopetuksessa tukea toisen asteen siirtymään tarjotaan oppilaanohjauksella. Oppilaanohjauksen tulisi muodostaa koko perusopetuksen ajan kestävä, perusopetuksen jälkeiseen jatkokoulutukseen ulottuva jatkumo. Sillä tulisi tukea nuoria tekemään omiin valmiuksiinsa, arvoihinsa, lähtökohtiinsa ja kiinnostuksen kohteisiinsa perustuvia arkielämää, opiskelua, jatkokoulutusta ja tulevaisuutta koskevia valintoja. Oppilaanohjauksella pyritään edistämään nuorten yhdenvertaisuutta ja osallisuutta sekä ehkäisemään koulutuksen ja työelämän ulkopuolelle jäämistä. Yläkoulun oppilaanohjauksen tehtävä on kehittää nuorten valmiuksia selviytyä muuttuvissa elämäntilanteissa, opintojen nivelvaiheissa ja työuran siirtymissä. Oppilaanohjauksen toteuttamisesta vastaa opinto-ohjaaja. Sitä toteutetaan yhteistyössä huoltajien kanssa ja tarvittaessa moniammatillisesti. (Opetushallitus 2014.) Gomanin ym. (2020) toteuttaman selvityksen mukaan Suomessa jatkokoulutukseen ja uravalintoihin liittyvän ohjauksen saatavuus on perusopetuksessa pääosin hyvä. Oppilaanohjauksen resursoinnissa ei aina kuitenkaan oteta riittävästi huomioon esimerkiksi tehostettua ja erityistä tukea tarvitsevien oppilaiden tuen tarpeita (Goman ym. 2020, 61).

Jos nuorella on tarve selkeyttää koulutuslavalaintaansa tai vahvistaa opiskelunvalmiuksiaan perusopetuksen jälkeen, hän voi osallistua perusopetuksen lisäopetukseen (kymppiluokka) tai erilaisiin valmentaviin tai valmistaviin koulutuksiin (Opetushallitus 2021c). Ammatilliseen koulutukseen valmentavassa VALMA-koulutuksessa nuori voi vahvistaa opiskelunvalmiuksiaan ennen tutkintotavoitteiseen koulutukseen hakeutumista. Koulutukseen voi sisältyä esimerkiksi matemaattisten taitojen tai suomen kielen opiskelua, eri koulutusaloihin tai työelämään tutustumista sekä elämänhallinnan taitojen harjoittelua. Työhön ja itsenäiseen elämään valmentava TELMA-koulutus on suunnattu henkilöille, joilla jonkin sairauden tai vamman vuoksi ei ole mahdollisuutta osallistua tutkintotavoitteiseen koulutukseen. TELMA-koulutuksen tavoite on, että nuori selviytyy jokapäiväisessä elämässään mahdollisimman itsenäisesti ja löytää hänelle soveltuvan tavan osallistua työelämään. (Opetushallitus 2021d.) Osana oppivelvollisuuden laajentumista syksystä 2022 alkaen perusopetuksen lisäopetus, lukiokoulutukseen valmentava LUVA-koulutus ja ammatilliseen koulutukseen valmentava VALMA-koulutus yhdistyvät tutkintokoulutukseen valmentavaksi TUVA-koulutukseksi (Opetushallitus 2021b).

Toisen asteen koulutuksen aikana opiskelijalla voi olla oikeus erityiseen tukeen tai vaativaan erityiseen tukeen. Opiskelijalla on oikeus erityiseen tukeen, jos hän tarvitsee opinnoissaan pitkäaikaista tai säännöllistä tukea oppimisvaikeuksien, vamman, sairauden tai jonkin muun syyn vuoksi (L 531/2017). Päätöksen erityisestä tuesta tekee koulutuksen järjestäjä. Opiskelijan erityisen tuen tarpeen arvioi erityisen tuen opettaja. Erityisen tuen tarvetta voidaan arvioida esimerkiksi koulutuksen järjestäjän tekemillä selvityksillä ja haastatteluilla tai niiden tietojen perusteella, joita opiskelijasta saadaan koulutukseen hakeutumisen hetkellä. (Opetushallitus 2021a.) Opiskelijalla on oikeus vaativaan erityiseen tukeen, jos hänellä on vaikeita oppimisen vaikeuksia tai sellainen vaikea vamma tai sairaus, jonka vuoksi hän tarvitsee yksilöllistä, laaja-alaista ja monipuolista erityistä tukea (L 531/2017). Vaativaa erityistä tukea tarvitseva opiskelija voi perusopetuksen jälkeen suorittaa ammatillisen tutkinnon tai valmentavan koulutuksen. Vaativaa erityistä tukea järjestää Suomessa ammatilliset erityisoppilaitokset ja kuusi sellaista

yleistä ammattioppilaitosta, joiden tehtäväksi on määritelty vaativan erityisen tuen järjestäminen. (Opetushallitus 2021a.)

Kela tukee ammatillisena kuntoutuksena sellaisen koulutuksen suorittamista, joka mahdollistaa opiskelijan osallistumisen työelämään sairaudesta tai vammasta huolimatta (Kela 2020d). Ammatillisen kuntoutuksen tavoite on, että opiskelija voi koulutuksen avulla sijoittua sellaiseen työhön, jossa sairaus tai vamma ei aiheuta rajoituksia tai jossa rajoitukset ovat mahdollisimman vähäisiä. Kela tukee ammatillisena kuntoutuksena tavallisesti toisen asteen tai korkeasteen perus-, jatko- ja uudelleen koulutusta. Opiskelija voi hakea koulutusta ammatillisena kuntoutuksena, kun hänet on hyväksytty koulutukseen ja kun hänelle on laadittu lääkärinlausunto B kuntoutustarpeesta ja koulutuksen sopivuudesta. Kuntoutuspäätöksen perusteella opiskelijalle korvataan varsinaisia opiskelukustannuksia, kuten lukukausimaksuja ja koulutarkiviekustannuksia, sekä koti- ja koulupaikkakunnan välisiä matkakustannuksia. Koulutuksen ajalta opiskelija voi hakea kuntoutusrahaa. Nuorilla hakijoilla (16–19-vuotiaat) voi olla koulutuksen aikana oikeus myös nuoren kuntoutusrahaa. (Kela 2020d.)

## **3 KELAN AMMATILLISEN KUNTOUTUKSEN KOULUTUSKOKEILU**

### **3.1 Ammatillisen kuntoutuksen tavoitteet**

Ammatillinen kuntoutus on tarkoitettu sellaisille työikäisille henkilöille, joita uhkaa lähivuosina sairauden tai vamman vuoksi työkyvyttömyys tai heikentynyt työ- ja ansiokyky. Ammatillisen kuntoutuksen tavoite on parantaa henkilön työllistymisen, työhön paluun ja työssä jatkamisen edellytyksiä. Ammatillista kuntoutusta järjestävät Kela, työeläkelaitokset, tapaturma- ja liikennevakuutuslaitokset ja ammatilliset oppilaitokset. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2020b.)

Kela järjestää ammatillista kuntoutusta henkilön työ- ja ansiokyvyn tukemiseksi tai parantamiseksi tai työkyvyttömyyden estämiseksi, jos jokin sairaus, vika tai vamma on aiheuttanut tai sen arvioidaan aiheuttavan lähivuosina henkilön työ- tai opiskelukyvyn ja ansiomahdollisuuksien olennaisen heikentymisen (L 566/2005 6 §). 16–29-vuotiaille nuorille ja nuorille aikuisille Kela järjestää ammatillista kuntoutusta myös, jos henkilön toimintakyky on olennaisesti heikentynyt. Kuntoutuksen myöntämisen perusteena ei tällöin tarvitse olla jotakin diagnosoitua sairautta tai vammaa. (L 1097/2018 7a §.) Työeläkelaitokset järjestävät ammatillista kuntoutusta työelämään vakiintuneille henkilöille ja yrittäjille (L 395/2006). Jos kuntoutustarve johtuu työtapaturmasta, ammattitaudista tai liikennevahingosta, ammatillisen kuntoutuksen järjestää tapaturma- ja liikennevakuutuslaitokset (esim. L 626/1991; L 459/2015).

### **3.2 Kelan ammatillisen kuntoutuksen koulutuskokeilu**

Kelan ammatillisen kuntoutuksen koulutuskokeilu on suunnattu henkilöille, joilla on jonkin sairauden tai vamman vuoksi erityisiä vaikeuksia koulutusalan valinnassa. Keskeinen koulutuskokeilun kohderyhmä on nuoret. Koulutuskokeiluun hakeutumisen perusteena voi olla jokin diagnosoitu sairaus tai vamma (L 566/2005 6 §) tai 16–29-vuotiailla asiakkaila toimintakyvyn olennainen heikentyminen (L 1097/2018 7a §). Koulutuskokeilun tavoite on, että asiakas saa

käsityksen häntä kiinnostavan koulutusalan vaatimuksista ja siitä, sopisiko koulutusala hänelle. Koulutuskokeilun avulla asiakas voi myös esimerkiksi täsmentää opiskelusuunnitelmiin. (Kela 2020a.)

Kelan ammatillisen kuntoutuksen koulutuskokeilu voidaan toteuttaa ammattioppilaitoksissa tai ammatillisissa erityisoppilaitoksissa. Koulutuskokeilua ei järjestetä yleissivistävään koulutukseen, esimerkiksi opiskeluun lukiossa tai kansanopistossa, eikä valmentavaan koulutukseen. Koulutuskokeilun toteuttamiselle oppilaitoksessa ei ole Kelan laatimaa palvelukuvausta. Kokeilujakson toteuttamiselle on määritelty kuitenkin joitakin suuntaviivoja: Koulutuskokeilun tulee kestää enintään 10 päivää. Asiakkaan tulee itse valita oppilaitos, jossa koulutuskokeilu toteutetaan ja hän sopii myös itse kokeiluun liittyvistä käytännön järjestelyistä oppilaitoksen kanssa. Koulutuskokeilussa asiakas voi tutustua oppilaitokseen ja koulutuksen sisältöön. Hän voi esimerkiksi seurata oppitunteja ja keskustella opiskeluun liittyvistä asioista. Kokeilujaksolla asiakas voi tutustua useampaan koulutuslinjaan, -alaan tai oppilaitokseen. Kokeilujakson päätyttyä oppilaitos lähettää Kelaan kirjallisen lausunnon palvelun toteutumisesta. Asiakkaalle koulutuskokeilu on maksuton. Oppilaitokselle Kela maksaa koulutuskokeilun kustannukset. (Kela 2020a.)

### 3.3 Muita koulutuskokeilua vastaavia palveluita

Kelan lisäksi koulutuskokeiluja järjestää Suomessa TE-palvelut (TE-toimisto 2021) ja vakuutuslaitokset (esim. L 626/1991; L 459/2015). Ammatillisen koulutuksen koulutusaloihin ja ammatillisiin oppilaitoksiin voi tutustua oppilaitoksissa myös esimerkiksi Avoimet ovet -tapahtumissa tai vierailukäynneillä (esim. Ammattiopisto Luovi 2021a; Stadin ammattiopisto 2021). Yläkoulussa myös osana työelämään tutustumisjaksoja (TET) oppilaille voidaan järjestää tutustumismahdollisuuksia ammatilliseen koulutukseen (Opetushallitus 2014). Koulutuskokeilujaksoihin verrattuna nämä tapahtumat ja vierailujaksot ovat kuitenkin kevyempiä tapoja tutustua koulutusaloihin tai oppilaitokseen. Ainoastaan Kelan (2020a) ja vakuutuslaitosten (esim. L 626/1991; L 459/2015) järjestämiin koulutuskokeiluihin hakeutumisen edellytys on tavallisesti jokin toimintakykyyn liittyvä rajoite.

TE-palvelut järjestävät koulutuskokeiluja TE-toimistojen asiakkaille (taulukko 2, s. 15). TE-palvelujen ja Kelan järjestämien koulutuskokeilujen tavoitteet ja sisällöt on määritelty samansuuntaisesti. TE-palvelujen verkkosivuilla saatavilla olevan kuvauksen mukaan TE-palvelujen järjestämissä koulutuskokeiluissa asiakas voi tutustua häntä kiinnostavan koulutusalan sisältöihin ja häntä kiinnostavaan oppilaitokseen. Asiakas voi saada koulutuskokeilusta apua, jos hänellä on esimerkiksi vaikeuksia ammattialan valinnassa ja hän haluaa täsmentää koulutussuunnitelmaansa ennen koulutukseen hakeutumista. Asiakas voi tarvittaessa saada koulutuskokeilusta apua myös opinnoissa tarvittavien tukitoimien suunnitteluun. Koulutuskokeilun sisällöt suunnitellaan asiakkaan tilanteen mukaisesti. (TE-toimisto 2021.)

Kuten Kelan järjestämissä koulutuskokeiluissa myös TE-palvelujen järjestämissä koulutuskokeiluissa asiakkaan tulee valita itse oppilaitos, jossa koulutuskokeilu toteutetaan. Asiakas voi saada kuitenkin TE-palvelujen asiantuntijoilta tukea, kun oppilaitoksen kanssa sovitaan koulutuskokeilun järjestämisestä ja sisällöistä sekä ohjauksesta kokeilun aikana. Myös TE-palvelujen

järjestämän koulutuskokeilun enimmäiskesto on 10 päivää ja se voidaan järjestää yksilöpalveluna tai ryhmälle. Kokeilujaksoja voidaan järjestää useaan kertaan asiakkaan tarpeiden mukaisesti. Oppilaitoksen kanssa sovitaan palautteen antamisesta koulutuskokeilun toteutumisen jälkeen. Koulutuskokeilun ajalta työttömälle työnhakijalle voidaan maksaa korotettua työttömyysetuutta. (TE-toimisto 2021.)

Vakuutuslaitokset järjestävät koulutuskokeiluja työ- tai liikennetapaturmassa vammautuneille (taulukko 2). Esimerkiksi työtapaturma- ja ammattitautilain (L 459/2015) mukaan henkilölle korvataan ammatillisena kuntoutuksena kohtuulliset kustannukset sellaisista vahingon vuoksi tarpeellisista toimenpiteistä, joiden avulla hän kykenee vamman tai sairauden aiheuttamista rajoituksista huolimatta jatkamaan entisessä työssään tai ammatissaan tai siirtymään uuteen työhön tai ammattiin, josta hän voi saada pääasiallisen toimeentulonsa. Liikennevakuutuslain perusteella korvattavaa kuntoutusta koskevan lain (L 626/1991) mukaan henkilölle korvataan kuntoutuksena työkyvyn ja ansiomahdollisuuksien parantamiseksi tai säilyttämiseksi sellaisista tarpeellisista toimenpiteistä aiheutuvat kustannukset, joiden avulla hän kykenee vamman tai sairauden aiheuttamista rajoituksista huolimatta jatkamaan entisessä työssään tai ammatissaan tai siirtymään sellaiseen uuteen työhön tai ammattiin, josta hän voi saada pääasiallisen toimeentulonsa. Molemmissa laissa näihin toimenpiteisiin kuuluvat myös koulutuskokeilujaksojen järjestäminen.

**Taulukko 2.** Kelan, TE-palvelujen ja vakuutuslaitosten järjestämien koulutuskokeilujen kohderyhmä ja määritellyt suuntaviivat toteuttamiselle.

	<b>Kela</b>	<b>TE-palvelut</b>	<b>Vakuutuslaitokset</b>
<b>Kohderyhmä</b>	Nuoret Työelämään kiinnittymättömät	TE-palvelujen asiakkaat (esim. ammatinvalinta- ja uraohjaus)	Työ- tai liikennetapaturmassa vammautuneet
<b>Määritellyjä suuntaviivoja toteuttamiselle</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Kesto enintään 10 päivää</li> <li>• Yksilöpalvelu</li> <li>• Asiakas valitsee itse oppilaitoksen, jossa toteutetaan ja hoitaa käytännön järjestelyt oppilaitoksen kanssa</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Kesto enintään 10 päivää</li> <li>• Järjestetään yksilöpalveluna tai ryhmälle</li> <li>• Asiakas valitsee itse oppilaitoksen, jossa toteutetaan</li> <li>• TE-palvelujen asiantuntijat tukena, kun asiakas sopii käytännön järjestelyistä, sisällöistä ja ohjauksesta kokeilun aikana</li> </ul>	

Lähteet: L 626/1991; L 459/2015; Kela 2020a; TE-toimisto 2021.

## 4 TUTKIMUSTEHTÄVÄ

Tutkimuksen tavoite oli tuottaa tietoa Kelan ammatillisen kuntoutuksen koulutuskokeilun toteutumisesta, kohderyhmästä sekä sen koetuista hyödyistä ja vaikutuksista (kuvio 1, s. 16). Tutkimuskysymyksiin vastattiin moninäkökulmaisesti. Tiedontuottajia olivat koulutuskokeilua toteuttaneiden oppilaitosten edustajat ja koulutuskokeilun asiakkaat. Tutkimuksen aineis-

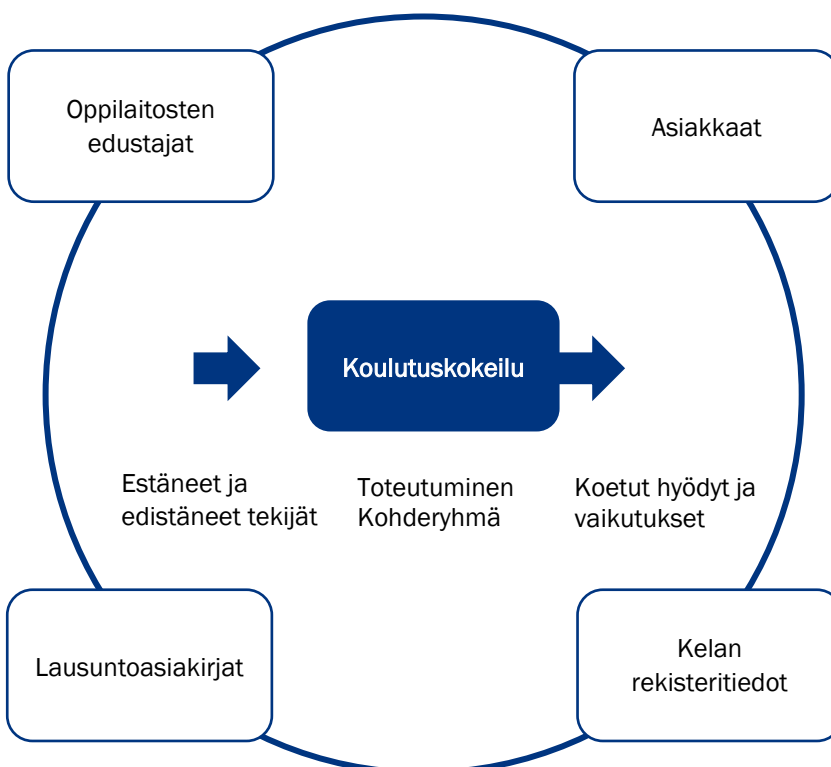
tot kerättiin sähköisellä kyselyllä, haastatteluilla ja analysoimalla oppilaitosten Kelaan lähettämiä lausuntoasiakirjoja koulutuskokeilun toteutumisesta. Näitä tietoja täydennettiin Kelan rekisteristä poimituilla tiedoilla koulutuskokeilun asiakkaista vuonna 2019.

Koulutuskokeilun toteutumista, kohderyhmää sekä sen koettuja hyötyjä ja vaikutuksia arvioitiin seuraavien kysymyksien avulla<sup>1</sup>:

- Miten koulutuskokeilu on tähän mennessä toteutunut oppilaitoksissa?
- Millainen koulutuskokeilun kohderyhmä on ollut? Miten koulutuskokeilu on vastannut asiakkaiden tarpeisiin?
- Millaisia koulutuskokeilun koetut hyödyt ja vaikutukset ovat olleet?

Koska koulutuskokeiluun osallistuneiden määrä on tähän mennessä ollut verrattain pieni (esim. Kela 2020c, 34), tutkimuksessa kartoitettiin lisäksi, millaisia esteitä koulutuskokeiluun hakeutumisessa on tiedontuottajien mukaan tähän mennessä ollut ja millaiset tekijät ovat edistäneet asiakkaiden hakeutumista palveluun. Koulutuskokeiluun hakeutumista estäneiden ja edistäneiden tekijöiden kartoittamisessa käytettiin teoreettisena viitekehyksenä käyttäytymisen muutosinterventioiden suunnitteluun ja arviointiin kehitettyä COM-B-mallia (Michie ym. 2011).

**Kuvio 1.** Tutkimuksessa kerätyt tiedot koulutuskokeilun nykytilasta ja kehittämistarpeista.



<sup>1</sup> Ks. liite 1.



## 5 MENETELMÄT JA AINEISTOT

### 5.1 Monimenetelmällinen tutkimusote

Tutkimuksessa käytetty ote oli monimenetelmällinen (esim. Johnson ym. 2007; Creswell 2015). Tietoa kerättiin sähköisellä kyselyllä, haastatteluilla, analysoimalla oppilaitosten Kelaan lähetämiä lausuntoasiakirjoja ja poimimalla kuvailevat tiedot koulutuskokeilun asiakkaista Kelan rekisteristä. Tutkimuksessa kerättiin laadullista ja määrällistä tietoa. Monimenetelmällisessä tutkimuksessa voidaan painottaa esimerkiksi määrällisten aineistojen perusteella tehtyjä havaintoja tai aineistoja voidaan käsitellä samanarvoisina (esim. Moran-Ellis ym. 2006). Tässä tutkimuksessa erilaisia aineistoja käsiteltiin samanarvoisina. Tutkimustehtävään pyrittiin vastaamaan kaikkien aineistojen avulla. Aineistojen analyysiä lähestyttiin pragmaattisesti, niin että erilaisten aineistojen ajateltiin tuottavan eri tyyppistä tietoa tutkittavasta aiheesta. (Moran-Ellis ym. 2006.)

Tutkimuskysymyksiin vastaamiseksi erilaisilla menetelmillä saatu tieto pyrittiin integroimaan analyttisesti (Moran-Ellis ym. 2006). Analyttisessä integraatiossa keskeistä on *following a thread* -menetelmä (juonen tai johtolangan seuraaminen), jossa alustavan analyysin perusteella saadaan käsitys tutkittavan aiheen kannalta keskeistä asiasisällöistä ja näitä sisältöjä pyritään täsmentämään perusteellisemmalla analyysillä (esim. Moran-Ellis ym. 2004). Kuitenkin tutkimukselle asetetut tutkimuskysymykset (luku 4) ohjasivat analyysin tekemistä. Keskeisiä aihesisältöjä pyrittiinkin löytämään ennalta määriteltyjen arviointikohteiden sisältä (koulutuskokeilujen toteutuminen, kohderyhmä, koetut hyödyt ja vaikutukset).

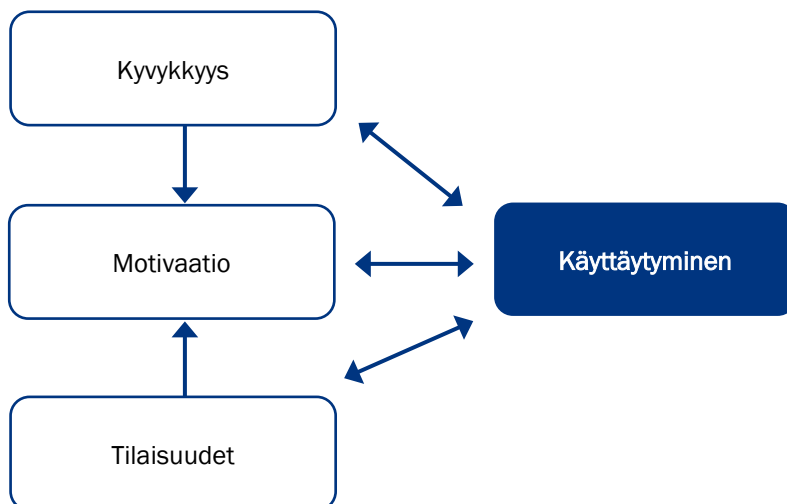
Koulutuskokeiluun hakeutumista estäneitä ja edistäneitä tekijöitä kartoitettaessa aineistojen analyysissä käytettiin teoreettista integraatiota (Moran-Ellis ym. 2006). Aineistojen perusteella tehdyt havainnot integroitiin COM-B-mallia (Michie ym. 2011) analyysin pohjana käyttäen. Aineistoista etsittiin koulutuskokeiluun hakeutumista estäneitä ja edistäneitä tekijöitä COM-B-mallin ohjaamana. Analyysissä mallia laajennettiin kattamaan myös ammattilaisten ja palvelujärjestelmän toimintaa koskevat havainnot niin, että pystyttiin vastaamaan kysymykseen siitä, millaiset tekijät tosiasiallisesti ovat estäneet tai edistäneet asiakkaiden palveluun hakeutumista (myös esim. McDonagh ym. 2018; myös luku 5.2).

### 5.2 COM-B-malli

COM-B-mallilla voidaan kartoittaa yksittäisten henkilöiden käyttäytymisen taustalla olevia tekijöitä ja sitä, miten käyttäytymisen muutokseen tähtäävä interventio tulisi suunnitella, jotta sillä olisi tavoiteltuja vaikutuksia (Michie ym. 2011). COM-B-malli on osa Käyttäytymisen muutospöytä -työkalua (*Behaviour Change Wheel*; Michie ym. 2011), jonka avulla voidaan arvioida esimerkiksi terveyden edistämiseen ja kuntoutukseen liittyvien interventioiden vaikutuksia (esim. Linnansaari ja Hankonen 2019, 93). Kuntoutuksen tutkimuksessa COM-B-mallia on aiemmin sovellettu esimerkiksi kuulokojeen käytön edistämiseen tähtäävän intervention kehittämisessä (Barker ym. 2016). COM-B-mallin avulla on tarkasteltu myös esimerkiksi esikouluikäisten lasten terveystarkastusten toteuttamista (Alexander ym. 2014) ja nuorten terveyspalvelujen käyttöä (McDonagh ym. 2018) estäneitä ja edistäneitä tekijöitä.

Jotta henkilö käyttäytyisi tavoitellulla tavalla (engl. *Behaviour*, B), COM-B-mallin mukaan hänellä tulisi olla riittävät kyvyt (engl. *Capability*, C), käyttäytymisen mahdollistava suotuisa ympäristö (tilaisuus; engl. *Opportunity*, O) ja motivaatio (engl. *Motivation*, M) toimia tavoitellulla tavalla (Michie ym. 2011; Linnansaari ja Hankonen 2019, 96; kuvio 2). Mallissa kyvyillä tarkoitetaan henkilön fyysisiä ja psyykkisiä kykyjä kuten riittävää tietämystä tavoitellusta toiminnasta ja kykyä oman toiminnan suunnitteluun ja ohjaamiseen. Motivaatioon kuuluvat henkilön tietoiset pyrkimykset ja toiminnan taustalla olevat tiedostamattomammat tavat, tottumukset ja tarpeet. Tilaisuudet viittaavat toiminnan mahdollistavaan fyysiseen ja sosiaaliseen ympäristöön. Fyysiseen ja sosiaaliseen ympäristöön liittyviä tekijöitä voivat olla esimerkiksi se, että henkilöllä on riittävästi rahaa, jotta haluttu käyttäytyminen olisi mahdollista tai että hänelle läheiset ihmiset suhtautuvat myönteisesti tavoiteltuun toimintaan. (Michie ym. 2011; Linnansaari ja Hankonen 2019, 96–98.) COM-B-mallin mukaan kaikkia esiteltyä kuutta käyttäytymisen osatekijää tarvitaan, lukuun ottamatta tietoisia pyrkimyksiä, jotta henkilö käyttäytyisi tavoitellulla tavalla (Michie ym. 2011).

**Kuvio 2.** Yksittäisen henkilön käyttäytymiseen vaikuttavia tekijöitä kuvaava COM-B-malli.



Lähde: Michie ym. 2011.

Esimerkiksi terveyspalvelujen käyttöä estäneitä ja edistäneitä tekijöitä tarkastelevissa tutkimuksissa (esim. McDonagh ym. 2018) COM-B-mallia on laajennettu kattamaan myös terveydenhuollon ammattilaisten toimintaan ja palvelujärjestelmään systeeminä liittyviä tekijöitä. Myös tässä tutkimuksessa COM-B-mallia sovelletaan niin, että sen avulla pystytään kuvaamaan myös sellaisia ammattilaisten toimintaan ja palvelujärjestelmään liittyviä tekijöitä, jotka ovat tosiasiallisesti mahdollistaneet tai estäneet tai hidastaneet koulutuskokeilujen toteutumista.

### 5.3 Tiedonkeruu oppilaitoksilta

Tutkimukseen pyydettiin osallistumaan vuonna 2019 koulutuskokeiluja toteuttaneiden oppilaitosten edustajia. Oppilaitosten yhteystiedot saatiin Kelan rekisteristä. Rekisteritietojen perusteella koulutuskokeiluja oli vuonna 2019 toteuttanut seitsemän oppilaitosta, joista neljä oli ammatillisia erityisoppilaitoksia. Koulutuskokeiluja oli toteutettu yhteensä 11 koulutusallalla.

Vuonna 2019 Suomessa oli yhteensä 84 ammattioppilaitosta ja viisi ammatillista erityisoppilaitosta (Tilastokeskus 2020e). Oppilaitosten edustajille esitettiin kutsu tutkimukseen osallistumiseen sähköpostitse.

### 5.3.1 Kysely oppilaitosten edustajille

Oppilaitosten edustajia pyydettiin vastaamaan sähköiseen kyselyyn. Kyselyyn pyydettiin vastaamaan sellaisia henkilöitä, jotka olivat oppilaitoksissa olleet mukana koulutuskokeilujen toteuttamisessa. Ennen tiedonkeruun aloittamista oppilaitoksilta tiedusteltiin puhelimitse tällaisten henkilöiden nimeä ja yhteystietoja. Näiden tiedustelujen yhteydessä selvisi, että oppilaitoksissa koulutuskokeilujen toteuttamiseen on usein osallistunut useita ammattilaisia erilaisissa rooleissa. Tästä syystä tutkimuskutsun saaneita oppilaitosten edustajia pyydettiin välittämään kyselyn vastauslinkki myös muille sellaisille henkilöille oppilaitoksessa, joiden he tiesivät osallistuneen koulutuskokeilujen toteuttamiseen oppilaitoksessa. Tutkimuskutsu lähetettiin yhteensä 14 sähköpostiosoitteeseen.

Kyselyssä oppilaitosten edustajien pyydettiin kuvaamaan koulutuskokeilujen sisältöjä ja asiakkaiden tavoitteita koulutuskokeiluille sekä arvioimaan koulutuskokeilujen toteutumista ja hyötyjä asiakkaille (liite 2). Vastaajia pyydettiin myös arvioimaan koulutuskokeilujen vahvuuksia ja heikkouksia sekä sitä, miten koulutuskokeiluihin hakeutuvien määrää voitaisiin tulevaisuudessa heidän arvionsa mukaan mahdollisesti kasvattaa. Sähköiseen kyselyyn vastasi yhdeksän oppilaitosten edustajaa. Kyselyvastausten perusteella ei saatu tietoa siitä, millaisissa rooleissa vastaajat ovat osallistuneet koulutuskokeilujen toteuttamiseen oppilaitoksissa. Vastaajista viisi edusti jotakin ammattioppilaitosta ja neljä jotakin ammatillista erityisoppilaitosta (taulukko 3, s. 20).

### 5.3.2 Oppilaitosten edustajien haastattelu

Oppilaitosten edustajia myös haastateltiin tutkimukseen. Haastateltavat rekrytoitiin sähköpostitse samassa yhteydessä, kun tutkittaville lähetettiin pyyntö sähköiseen kyselyyn vastaamiseen. Haastateltavaksi pyydettiin osallistumaan sellaisia oppilaitoksen ammattilaisia, jotka olivat oppilaitoksessa olleet mukana koulutuskokeilujen toteuttamisessa.

Haastatteluissa oppilaitosten edustajia pyydettiin kuvaamaan, miten koulutuskokeilut ovat tähän mennessä toteutuneet heidän edustamassaan oppilaitoksessa, millaisia tavoitteita asiakkailla on ollut koulutuskokeilulle, millaisia koulutuskokeilun hyödyt ovat olleet asiakkaille, miten asiakkaat ovat hakeutuneet koulutuskokeiluun ja millaista yhteistyötä koulutuskokeilujen toteuttamisessa on tähän mennessä tehty (liite 3). Suostumuksen haastatteluun antoi viisi oppilaitosten edustajaa. Haastatelluista oppilaitosten edustajista kaksi edusti jotakin ammattioppilaitosta ja kolme jotakin ammatillista erityisoppilaitosta (taulukko 3). Luvussa 6.2.3 kuvataan, millaisissa rooleissa haastatellut ovat osallistuneet koulutuskokeilujen toteuttamiseen oppilaitoksissa.

**Taulukko 3.** Tutkimukseen osallistuneet oppilaitosten edustajat ja heidän edustamansa oppilaitos.

	<b>Ammattioppilaitos</b>	<b>Ammatillinen erityisoppilaitos</b>
Sähköinen kysely	5	4
Haastattelu	2	3
Yhteensä	7	7

## 5.4 Tiedonkeruu asiakkailta

Vuonna 2019 koulutuskokeiluun osallistuneille asiakkaille lähetettiin postitse kutsu tutkimukseen osallistumiseen. Tutkimuskutsu lähetettiin yhteensä 111 asiakkaalle. Asiakkaiden yhteystiedot saatiin Kelan asiakastietojärjestelmästä. Kaikki tutkimuksen kohderyhmänä olleet koulutuskokeilun asiakkaat olivat täyttäneet 15 vuotta tutkimusta toteutettaessa, joten he saivat päättää osallistumisestaan tutkimukseen itse (esim. Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2019). Asiakkaita pyydettiin kuitenkin antamaan tutkimuksen tiedote huoltajalleen tai huoltajilleen, mikäli he päättivät osallistua tutkimukseen ja he olivat iältään 15–17-vuotiaita (myös luku 5.7).

Koska postitse toimitetulla tutkimuskutsulla saatiin vain yhden asiakkaan suostumus tutkimukseen osallistumiseen, koulutuskokeilun asiakkaita rekrytoitiin tutkimukseen myös haastateltujen oppilaitosten edustajien kautta. Haastateltuja oppilaitosten edustajia pyydettiin toimitamaan tutkimuskutsu yhdelle sellaiselle opiskelijalle heidän edustamassaan oppilaitoksessa, jonka he tiesivät osallistuneen koulutuskokeiluun oppilaitoksessa Kelan järjestämänä.

### 5.4.1 Asiakkaiden haastattelu

Koulutuskokeilun asiakkaita pyydettiin haastateltavaksi tutkimukseen. Haastateltujen oppilaitosten edustajien mukaan koulutuskokeilujen asiakkaat ovat kokeneet juuri vieraiden ihmisten kanssa asioimisen vaikeana. Tämän vuoksi oppilaitosten edustajien kautta rekrytoituille asiakkaille annettiin mahdollisuus vastata haastattelukysymyksiin myös kirjallisesti.

Suostumuksen haastatteluun osallistumiseen antoi neljä asiakasta. Näistä kahta haastateltiin tutkimukseen, yksi vastasi haastattelukysymyksiin kirjallisesti ja yhteen asiakkaaseen ei saatu enää yhteyttä suostumuksen antamisen jälkeen. Lausuntoasiakirja-aineiston poimimisen yhteydessä havaittiin, että yhden haastatellun asiakkaan koulutuskokeilu ei ollut perustunut Kelan tekemään kuntoutuspäätökseen. Tästä syystä tutkimuksessa tarkasteltiin ainoastaan kahden asiakkaan vastauksia; yhden asiakkaan haastatteluvastauksia ja yhden asiakkaan kirjallisia vastauksia. Tutkimuksessa analysoituun asiakkaan haastatteluun osallistui myös asiakkaan huoltaja.

Haastattelussa ja kirjallisissa kysymyksissä asiakkaita pyydettiin kuvaamaan, miten heidän koulutuskokeilunsa oli toteutunut, mikä koulutuskokeilussa oli heidän mielestään ollut toimivaa ja miten koulutuskokeilua heidän mielestään tulisi vielä kehittää (liitteet 4 ja 5). Lisäksi

asiakkaita pyydettiin kuvaamaan, millaisia olivat olleet koulutuskokeilun hyödyt heille itselleen ja miten he olivat hakeutuneet palveluun (esim. keneltä he olivat saaneet tiedon koulutuskokeilun mahdollisuudesta).

#### **5.4.2 Lausuntoasiakirja-aineisto**

Tutkimuskutsun yhteydessä asiakkailta pyydettiin myös lupaa heidän koulutuskokeiluaan koskevan lausuntoasiakirjan käyttämiseen tutkimuksessa. Lausuntoasiakirja on dokumentti, jonka oppilaitos lähettää Kelaan koulutuskokeilun toteutumisesta kokeilujakson jälkeen (Kela 2020a). Asiakkailta pyydettiin lupa lausuntoasiakirjan käyttämiseen tutkimuksessa tutkimuskutsun yhteydessä toimitetulla suostumuslomakkeella. Suostumuksen lausuntoasiakirjan käyttämiseen tutkimuksessa antoi kolme asiakasta. Lausuntoasiakirjojen poimimisen yhteydessä havaittiin, että yhden suostumuksensa antaneen asiakkaan koulutuskokeilu ei ollut perustunut Kelan tekemään kuntoutuspäätökseen, joten tutkimuksessa tarkasteltiin ainoastaan kahden asiakkaan lausuntoasiakirjaa.

### **5.5 Tiedonkeruu Kelan rekisteristä**

Kelan rekisteristä poimittiin kuvailevat tiedot koulutuskokeilun asiakkaista vuonna 2019. Koulutuskokeiluun osallistumisen määritelmänä oli koulutuskokeilua koskevan kuntoutuspäätöksen saaminen vuoden 2019 aikana ja tämän jälkeen koulutuskokeilua koskevan myönteisen maksutiedon esiintyminen Kelan rekisterissä. Koulutuskokeilun asiakkaista haettiin tieto kuntoutuspäätöksen taustalla olevasta lakiperusteesta (L 566/2005 6 § ja L 1097/2018 7a §), sukupuoli, ikäryhmästä (esim. 14–15-vuotiaat, 16–17-vuotiaat) ja vakuutuspiiristä. Alle neljästä henkilöstä koostuvat jakaumatiedot kuvataan merkinnällä < 4 tutkittavien yksityisyyden suojaamiseksi. Raportin tulososiossa rekisteritietoja täydennetään Kelan kuntoutustilastoista poimituilla tiedoilla asiakkaiden iästä ja kuntoutushakemuksen mukaisesta sairauspuoryhmästä vuosina 2017–2019 (Kela 2017, 2019b, 2020c).

### **5.6 Aineistojen kerääminen ja analysointi**

Tutkimuksen haastattelut toteutettiin puolistrukturoituina teemahaastatteluina (esim. Hirsjärvi ja Hurme 2000, 47–48). Haastatteluissa läpikäytävät teemat ja kysymykset oli määritelty etukäteen tutkimustehtävän perusteella. Kysymysten esittämisjärjestys ja tarkka muotoilu muotoutuivat kuitenkin haastattelutilanteessa. Haastattelun edetessä oli näin mahdollista esittää tarkentavia kysymyksiä haastattelutilanteessa esiin nousseista tutkimustehtävän kannalta tärkeiksi koetuista asiasisällöistä, joista tutkijoilla ei ollut tietoa haastattelurunkoa suunniteltaessa. Haastattelut koulutuskokeilun asiakkaat olivat iältään nuoria. Asiakkaiden haastatteluja varten laadittiin useita tarkentavia kysymyksiä kiinnostuksen kohteena olevista asiasisällöistä, joilla haastattelun kuluessa voitiin rohkaista nuorta avaamaan ja kertomaan lisää kokemuksistaan. Kaikki haastattelurunkoihin kirjatut teemat pyrittiin käymään haastatteluissa läpi, jotta haastatteluilla saatu tieto oli yhteismitallista (liitteet 3 ja 4).

Tutkimuksen haastattelut toteutettiin yksilöhaastatteluina. Haastattelut toteutettiin syksyllä 2020, jolloin koronavirusepidemian vuoksi suositeltiin välttämään lähikontakteja. Tämän

vuoksi kaikki tutkimuksen haastattelut toteutettiin puhelinhaastatteluina. Puhelinhaastattelut soveltuvat hyvin tiedonkeruumenetelmäksi laadullisia aineistoja kerätessä (Ikonen 2017). Puhelinhaastattelujen merkittävin etu on se, ettei haastateltavien maantieteellinen sijainti rajoita haastateltavien valintaa tai haastattelujen toteuttamisajankohtaa. Puhelinhaastatteluissa haastateltavilla on myös enemmän yksityisyyttä, mikä saattaa helpottaa arkaluonteisista aiheista puhumista. (Ikonen 2017.) Erityisesti nuorten asiakkaiden haastatteluissa haastattelutilanteesta pyrittiin luomaan mahdollisimman välitön, jotta haastatellut kokivat turvalliseksi kertoa kuntoutuksestaan ja avata kokemuksiaan tutkijalle (Bassett ym. 2008). Haastattelut toteutti tutkija Anna-Marie Paavonen.

Tutkimuksessa kerättiin laadullisia ja määrällisiä aineistoja. Koska tutkimuksen määrällinen aineisto oli pieni ( $n = 9$ ), aineisto analysoitiin Excel-ohjelmistolla ja siitä oli mahdollista tuottaa vain kuvailevaa tietoa. Kyselyssä oppilaitosten edustajat arvioivat koulutuskokeilujen toteutumista ja hyötyjä viisiportaisella asteikolla. Lisäksi vastausvaihtoehtona oli ”En osaa sanoa”. Analyysivaiheessa vastausvaihtoehdot 1–2 yhdistettiin vastausluokaksi ”Eri mieltä” ja vaihtoehdot 4–5 luokaksi ”Samaa mieltä”. Vastausvaihtoehdon 3 nimeksi annettiin ”Ei samaa eikä eri mieltä”. Tutkimuksessa toteutetut haastattelut tallennettiin ja ne kirjoitti tekstimuotoon ulkopuolinen litterointipalvelu. Laadulliset aineistot analysoitiin Atlas.ti 9 -ohjelmistolla. Analyysissä käytettiin sisällönanalyysiä (esim. Tuomi ja Sarajärvi 2018). Laadullisten ja määrällisten aineistojen yhdistämisessä sovellettiin analyyttisen ja teoreettisen integraation periaatteita (Moran-Ellis ym. 2006; luku 5.1).

Laadullisten aineistojen analyysi toteutettiin deduktiivisesti tutkimustehtävän ja COM-B-mallin ohjaamana. Kyselyn avovastaukset ja litteroidut haastatteluaineistot luettiin ensin useaan kertaan läpi. Tämän jälkeen aineistoista koodattiin ensin karkealla tasolla kaikki tutkimuksessa kiinnostuksen kohteena oleviin asiasisältöihin (esim. toteutuminen, hyödyt, hakeutuminen) liittyvät tekstikatkelmat. Koodauksen perusteella hahmottui yleiskuva tutkimuksessa kiinnostuksen kohteena olevista asiasisällöistä. Tämän jälkeen koodausta tarkennettiin. Koodaus pyrittiin toteuttamaan mahdollisimman tarkasti, jotta koulutuskokeilujen toteutumisen käytännöistä saatiin mahdollisimman kattava kuva. Tämän jälkeen koodauksen abstraktiotasoa pyrittiin nostamaan yhdistelemällä koodeja, kuitenkin niin, että koodit ilmensivät edelleen riittävästi käytänteiden kirjoa. Analyysin tulokset raportoidaan asiakokonaisuuksittain. Koulutuskokeilun toteutumista ja hyötyjä raportoidaan ensin niitä tekijöitä, jotka yhdistivät tiedontuottajien kuvauksia. Tämän jälkeen kuvataan erityispiirteitä tiedontuottajien kuvauksissa.

Koulutuskokeiluun hakeutumista estäneet ja edistäneet tekijät hahmottuivat ja ne kirjattiin ylös aineistoja koodatessa. Analyysissä COM-B-malliin pyrittiin sisällyttämään kaikki sellaiset tekijät, jotka tosiasiallisesti ovat estäneet tai edistäneet koulutuskokeilujen toteutumista. Asiakkaaseen liittyvien tekijöiden lisäksi analyysissä eriteltiin ammattilaisten käytäntöihin ja palvelujärjestelmään liittyviä tekijöitä (myös esim. McDonagh ym. 2018). Analyysin tulokset esitetään kuviossa 9 (s. 56). Aineistojen analyysin toteutti tutkija Anna-Marie Paavonen.

## 5.7 Eettiset kysymykset

Tutkimuksen suunnittelussa ja toteutuksessa noudatettiin Tutkimuseettisen neuvottelukunnan laatimia eettisiä periaatteita (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2019). Tutkimukselle pyydettiin eettinen ennakoarviointi Kelan tutkimuseettiseltä toimikunnalta<sup>2</sup>; tutkimuksen valmisteluvaiheesta ja tutkimuseettisestä ennakoarvioinnista vastasi tutkimuspäällikkö Riitta Seppänen-Järvelä.

Tutkimuksen suunnittelussa ja toteutuksessa otettiin huomioon tutkittavien rekrytointiin, aineistojen keräämiseen ja tulosten raportointiin liittyvät eettiset kysymykset. Koulutuskokeilun asiakkaille ja oppilaitosten edustajille lähetettiin tiedote tutkimuksesta, jossa kerrottiin tutkimuksen tavoitteista ja toteutuksesta. Tutkimustiedotteessa kuvattiin tutkimuksen tavoitteet ja toteutus niin, että tutkittavien suostumus tutkimukseen osallistumiseen perustuisi tietoiseen suostumukseen. Oppilaitosten edustajilta pyydettiin sähköisellä lomakkeella tietoinen suostumus haastatteluun osallistumiseen. Kyselyyn vastaaminen katsottiin luvaksi käyttää kyselyllä annettuja tietoja tutkimuksessa.

Koulutuskokeilun asiakkailta pyydettiin tietoinen suostumus haastatteluun osallistumiseen ja lausuntoasiakirjan käyttämiseen tutkimuksessa. Kaikki tutkimuksen kohderyhmänä olleet koulutuskokeilun asiakkaat olivat täyttäneet 15 vuotta tutkimuksen toteuttamishetkellä, joten he saivat päättää osallistumisestaan tutkimukseen itse (esim. Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2019). Alle 18-vuotiaiden tutkittavien huoltajia informoitiin tutkimuksesta asiakkaille lähetetyn tutkimuskutsun yhteydessä. Asiakkaan tutkimustiedotteessa kuvattiin, että jos vastaanottaja suostuu tutkimukseen osallistumiseen ja hän on 15–17-vuotias, häntä pyydetään toimittamaan huoltajan tiedote huoltajalleen tai huoltajilleen.

Koska tutkimuksen aineistot olivat määrällisesti pieniä, tutkimusta toteutettaessa pidettiin erityistä huolta siitä, ettei yksittäiset tiedontuottajat ole tunnistettavissa tutkimuksen tuloksista. Esimerkiksi koulutuskokeilun asiakkaiden taustatietoja kuvattaessa alle neljää henkilöä koskevat jakaumatiedot ilmoitetaan merkinnällä < 4. Katkelmat haastatteluaineistoista esitetään yleiskielisinä niin, ettei yksittäisiä haastateltavia pystytä niiden perusteella tunnistamaan. Myös haastatteluaineistoissa esiintyneet nimet muutettiin aineistokatkelmiin. Haastatteluaineistoja ei tutkimuksessa yhdistetty kysely- tai lausuntoasiakirja-aineistoihin, mikä olisi saatanut lisätä tutkimukseen osallistuvien tunnistettavuutta. Myös lausuntoasiakirjat analysoitiin karkealla tasolla niin, ettei yksittäisiä asiakkaita pystytä tunnistamaan tuloksista.

Tutkimuksessa kerättiin tietoa koulutuskokeilun asiakkailta ja koulutuskokeilua toteuttaneilta oppilaitosten edustajilta. Tutkimuksen tulokset raportoidaan niin, ettei raportointiin vaikuta tutkittavien tai muiden tahojen mahdolliset mielipiteet tai asenteelliset intressit tutkittavaa aihetta kohtaan.

---

<sup>2</sup> Tutkimukselle annettiin puoltava lausunto Kelan tutkimuseettiseltä toimikunnalta syyskuussa 2020.

## 6 TULOKSET

Tässä luvussa kuvataan ensin koulutuskokeilun asiakkaisiin liittyvät tulokset ja sitten, miten koulutuskokeilut ovat toteutuneet oppilaitoksissa. Lopuksi kuvataan koulutuskokeilun vaihtuvuutta ja kehittämistarpeita tiedontuottajien näkökulmasta ja vedetään yhteen tutkimuksen tulokset. Koulutuskokeiluja on toteutettu ammattioppilaitoksissa ja ammatillisissa erityisoppilaitoksissa. Oppilaitosten edustajien kysely- ja haastatteluvastauksia raportoitaessa kuvataan, edustiko vastaaja ammattioppilaitosta vai ammatillista erityisoppilaitosta, silloin kun tiedolla on tulosten tulkinnan kannalta arvioitu olevan merkitystä.

### 6.1 Koulutuskokeilun asiakkaat

Kelan ammatillisen kuntoutuksen koulutuskokeilu on suunnattu henkilöille, joilla on erityisiä vaikeuksia koulutusalan valinnassa. Koulutuskokeiluun hakeutumisen perusteena voi olla jokin diagnosoitu sairaus tai vamma (L 566/2005 6 §) tai nuorilla asiakkailla (16–29-vuotiaat) toimintakyvyn olennainen heikentyminen (L 1097/2018 7a §).

#### 6.1.1 Taustatiedot

Vuoden 2019 aikana Kelan ammatillisen kuntoutuksen koulutuskokeiluun oli osallistunut 114 asiakasta (taulukko 4, s. 25). Enemmistöllä asiakkaista (110 henkilöä) kuntoutuspäätöksen perusteena oli jokin diagnosoitu sairaus tai vamma (6 §). Ainoastaan neljä asiakasta oli osallistunut koulutuskokeiluun nuoren ammatillisena kuntoutuksena, jolloin kuntoutuksen myöntämisen perusteena voi olla myös toimintakyvyn olennainen heikentyminen (7a §). Enemmistö (65 %) koulutuskokeilun asiakkaista oli miehiä. Useimmiten koulutuskokeilun asiakkaat olivat Kelan eteläisestä (39 %) ja keskisestä (35 %) vakuutuspiiristä.

Älttäen asiakkaat olivat useimmiten 14–15-vuotiaita (39 %) tai 16–17-vuotiaita (39 %). Myös Kelan kuntoutustilastojen mukaan vuosina 2017–2019 koulutuskokeilun asiakkaat ovat useimmiten olleet älttäen 16–24-vuotiaita (taulukko 5, s. 25). Yhden haastatellun oppilaitosten edustajan mukaan juuri Kelan järjestämien koulutuskokeilujen asiakkaat ovat usein älttäen nuorempia kuin esimerkiksi TE-palvelujen ja vakuutuslaitosten järjestämiin koulutuskokeiluihin osallistuneet. Ikätietojen perusteella asiakkaat ovat osallistuneet koulutuskokeiluun useimmiten peruskoulun tai oppivelvollisuuden päättymisen jälkeen. Myös haastateltujen oppilaitosten edustajien mukaan koulutuskokeilun asiakkaat ovat useimmiten peruskoulun päättäviä nuoria (myös luku 6.5.1).

Taulukossa 4 ja 5 asiakkaiden yhteenlasketun määrän eroja selittää erilaiset määritelmät sille, millaiset henkilöt katsotaan koulutuskokeiluun osallistuneiksi. Taulukossa 4 koulutuskokeiluun osallistumisen määritelmänä oli koulutuskokeilua koskevan kuntoutuspäätöksen saaminen vuoden 2019 aikana ja tämän jälkeen koulutuskokeilua koskevan myönteisen maksutiedon esiintyminen Kelan rekisterissä. Koulutuskokeilun asiakkaiksi ei ole katsottu esimerkiksi henkilöitä, jotka ovat vuoden 2019 aikana saaneet ainoastaan Kelan myöntämää kuntoutusrahaa.



**Taulukko 4.** Vuonna 2019 koulutuskokeiluun osallistuneiden asiakkaiden taustatiedot.

Taustatekijä		% (n)
Kuntoutuspäättökseen lakiperuste	6 §	96 (110)
	7a §	4 (4)
Sukupuoli	Mies	65 (74)
	Nainen	35 (40)
Ikäryhmä	14–15 vuotta	39 (44)
	16–17 vuotta	39 (45)
	18–19 vuotta	9 (10)
	20–24 vuotta	8 (9)
	25–29 vuotta	4 (4)
	30–34 vuotta	< 4
	35–39 vuotta	< 4
Vakuutuspiiri	Eteläinen	39 (44)
	Itäinen	9 (10)
	Keskinen	35 (40)
	Läntinen	15 (17)
	Pohjoinen	< 4

**Taulukko 5.** Koulutuskokeilun asiakkaiden ikäryhmä vuosina 2017–2019.

	2017	2018	2019
0–15 vuotta	< 4	< 4	< 4
16–24 vuotta	117	106	113
25–34 vuotta	6	< 4	7
35–44 vuotta	< 4	< 4	4
45–54 vuotta	-	-	-
55–64 vuotta	-	-	-
Yli 64 vuotta	-	-	-
Yhteensä	128	111	126

Lähteet: Kela 2017, 2019b, 2020c.

### 6.1.2 Tuen tarpeet

Oppilaitosten edustajille suunnatussa kyselyssä vastaajia pyydettiin arvioimaan, onko jokin sairaus tai vamma tai jokin muu toimintakyvyn heikentyminen tavallisesti aiheuttanut koulutuskokeilun asiakkaille erityisiä vaikeuksia koulutusalan valintaan. Enemmistö vastaajista (seitsemän vastaajaa) oli väitteen kanssa samaa mieltä. Kaksi vastaajaa ei osannut arvioida asiakkaiden lähtötilannetta (yksi vastaaja ei ollut samaa eikä eri mieltä väitteen kanssa; yksi vastaaja valitsi en osaa sanoa -vaihtoehdon).

Oppilaitosten edustajat kuvasivat haastatteluissa koulutuskokeilun asiakkaiden tavallisimpia tuen tarpeita. Haastattelujen perusteella useimmiten asiakkaiden tuen tarpeet ovat liittyneet oppimisvaikeuksiin, autismin kirjon häiriöihin, kehitysvammaan ja mielenterveyden ongelmiin. Asiakkailta on voinut esiintyä erityyppisiä tuen tarpeita myös yhtäaikaisesti. Esimerkiksi oppimisvaikeuksiin on voinut yhdistyä sosiaalista ahdistuneisuutta ja kiusaamiskokemuksia. Myös Kelan kuntoutustilastojen mukaan koulutuskokeilun asiakkaiden ICD-luokituksen mukainen sairausdiagnoosi on kuulunut vuosina 2017–2019 useimmiten mielenterveyden tai käyttäytymisen häiriöt -ryhmään (F00–F99; Kela 2020c, 35; taulukko 6). Mielenterveyden ja käyttäytymisen häiriöihin kuuluvat ICD-luokituksessa muun muassa oppimisvaikeudet, neuropsykiatriset häiriöt, älyllisen kehityksen häiriöt sekä mieliala- ja ahdistuneisuushäiriöt (Maailman terveysjärjestö 1999).

**Taulukko 6.** Koulutuskokeilun asiakkaiden sairausdiagnoosin kuntoutushakemuksen mukainen sairauspääryhmä vuosina 2017–2019.

Sairauspääryhmä <sup>a</sup>	2017	2018	2019
E00–E99 Umpieritys-, ravitsemus- ja aineenvaihduntasairaudet	-	-	< 4
F00–F99 Mielenterveyden ja käyttäytymisen häiriöt	56	33	46
G00–G99 Hermoston sairaudet	< 4	< 4	< 4
I00–I99 Verenkiertoelinten sairaudet	-	-	-
J00–J99 Hengityselinten sairaudet	-	-	-
M00–M99 Tuki- ja liikuntaelinten sekä sidekudoksen sairaudet	-	-	< 4
Q00–Q99 Synnynnäiset epämuodostumat, epämuotoisuudet ja kromosomipoikkeavuudet	-	< 4	< 4
S00–T99 Vammat, myrkytykset ja eräät muut ulkoisten syiden seuraukset	< 4	-	< 4
Muut	< 4	< 4	< 4
Tieto puuttuu	-	-	< 4
<b>Yhteensä</b>	<b>62</b>	<b>39</b>	<b>57</b>

<sup>a</sup> Sairaustieto tilastoitu kuntoutujan viimeisimmässä hakemuksessa olevan tiedon mukaan.  
Lähteet: Kela 2017, 2019b, 2020c.

Oppilaitosten edustajien haastattelujen perusteella asiakkaiden tuen tarpeet ovat olleet osin erilaisia asiakkailta, jotka ovat osallistuneet koulutuskokeiluun ammattioppilaitoksissa ja ammatillisissa erityisoppilaitoksissa. Esimerkiksi mielenterveyden ongelmiin liittyviä toimintakyvyn rajoitteita oli esiintynyt sekä ammattioppilaitoksissa että ammatillisissa erityisoppilaitoksissa koulutuskokeiluun osallistuneilla. Ainoastaan ammatillisissa erityisoppilaitoksissa asiakkaiden tuen tarpeet ovat liittyneet kehitysvammaan. Kaikki ammatillisten erityisoppilaitosten edustajat nostivat haastatteluissa esiin asiakkaiden koulutuslavalintaa vaikeuttavana tuen tarpeena kehitysvammaan liittyvät toimintakyvyn rajoitteet. Kaksi haastateltua kuvasi, että asiakkaiden tuen tarpeet liittyvät pääasiassa kehitysvammaan. Osalla näistä opiskelijoista opiskelun tukena on henkilökohtainen avustaja. Osalla opinnoista selviytymisen tueksi riittävät lievemmat tukitoimet.

Haastattelujen perusteella koulutuskokeilun asiakkaiden muut tuen tarpeet ovat liittyneet hahmottamisen häiriöihin, motorisiin ongelmiin, aistivammoihin, käyttäytymisen häiriöihin ja fyysiseen toimintakykyyn liittyviin rajoitteisiin. Asiakkaiden fyysisen toimintakyvyn rajoitteet ovat liittyneet esimerkiksi niska-hartiaseudun ongelmiin. Asiakkaalla on saattanut olla myös esimerkiksi raajapuutos eli häneltä on saattanut puuttua esimerkiksi toinen käsi. Koulutuskokeilujen kohderyhmä on ollut myös alaa vaihtavat opiskelijat, jotka ovat esimerkiksi vammautuneet jossakin onnettomuudessa.

Oppilaitosten edustajien arvion mukaan esimerkiksi niska-hartiaseudun ongelmia on saattanut esiintyä kuitenkin enemmän vakuutuslaitosten järjestämien koulutuskokeilujen asiakkailla. Tällöin asiakkaan vammautuminen on liittynyt johonkin onnettomuuteen. TE-palvelujen järjestämänä koulutuskokeiluihin on osallistunut myös esimerkiksi päihdekuntoutujia.

Asiakkaiden toimintakyvyn rajoitteiden lisäksi oppilaitosten edustajat kuvasivat koulutuskokeilun asiakkaiden tuen tarpeita heidän opinnoissaan tarvitsemansa tuen näkökulmasta. Tästä näkökulmasta koulutuskokeilun asiakkaat ovat olleet nuoria, jotka tarvitsevat ammatillisessa koulutuksessa opinnoista suoriutumisen tueksi erityistä tukea tai vaativaa erityistä tukea (Opetushallitus 2021d).

### 6.1.3 Tavoitteet koulutuskokeilulle

Oppilaitosten edustajia pyydettiin kuvaamaan asiakkaiden tavallisimpia tavoitteita koulutuskokeilulle kyselyssä ja haastatteluissa. Myös asiakkaat kuvasivat tavoitteitaan koulutuskokeilulle haastatteluissa. Kysely- ja haastatteluvastauksissaan oppilaitosten edustajat kuvasivat myös sitä, millaisia tavoitteita asiakkaiden huoltajilla, koulutuskokeiluun asiakkaita ohjaavilla tahoilla ja oppilaitoksilla on ollut koulutuskokeilulle.

Kysely- ja haastatteluvastausten perusteella asiakkailla, asiakkaiden huoltajilla ja ammattilaisilla on ollut abstraktiotasoltaan erityyppisiä tavoitteita koulutuskokeilulle. Yhtäältä asiakkaiden tavoitteena on ollut saada käsitys koulutusalan vaatimuksista ja varmistua koulutuslavalinnasta. Toisaalta koulutuskokeilun avulla voidaan suunnitella esimerkiksi nuorelle soveltuvaa koulutuspolkua perusopetuksen jälkeen.

Aineistojen perusteella useimmiten asiakkaiden tavoitteena koulutuskokeilulle on ollut koulutuslavalinnasta varmistuminen. Erityisesti nuorilla asiakkailla tavoitteena on ollut selvittää, olisiko koulutusala asiakkaalle mieluinen tai se oma ”juttu”. Tavoite on ollut tutustua koulutusalan opetukseen ja alaan liittyviin työtehtäviin käytännössä sekä oppilaitokseen ja opetusjärjestelyihin oppilaitoksessa. Näiden tekijöiden perusteella asiakas voi saada käsityksen koulutusalan vaatimuksista ja siitä, olisiko koulutusala hänelle mieluinen tai soveltuva. Tiedon saaminen koulutuslavalinnasta käytännössä on ollut myös asiakkaan koulutuskokeiluun ohjanneille tahoille hyödyllistä. Tällaisia tahoja ovat olleet esimerkiksi peruskoulun ammattilaiset.

”– – hyvin usein se [tavoite] etenkin tosiaan näillä nuorilla on se, että tämä vois kiinnostaa ja se että saa käytännössä kokeilla sitä, miltä tämä nyt tuntuu olisiko tämä nyt

se mun juttu. Se on varmaan se.” (Oppilaitosten edustaja 3, ammatillinen erityisoppilaitos, haastattelu)

”– – sitten on ihan selkeä [tavoite] se alavalinta, että on vaikka mielessä- ettei ole ihan varma vielä, että haluanko minä tätä alaa, niin sitten tulee ikään kuin selvittämään sitä, että minkälainen on se opiskeluympäristö ja opiskelu siellä, että mitä se voisi olla, niin sitten siitä tulee niitä vastauksia – –.” (Oppilaitosten edustaja 5, ammattioppilaitos, haastattelu)

Varmuutta koulutuslavalintaan on haettu myös siitä näkökulmasta, miten asiakkaan toimintakyky riittäisi koulutusalan opinnoista ja alaan liittyvistä työtehtävistä suoriutumiseen sekä alalle työllistymiseen. Jos asiakkaalla on ollut esimerkiksi jokin fyysisen toimintakyvyn rajoite, kuten niska-hartiaseudun ongelmia tai raajapuutos, koulutuskokeilun avulla on voitu selvittää, selviytyisikö asiakas koulutusalaan liittyvistä työtehtävistä ja olisiko asiakkaan mahdollista työllistyä alalle näistä rajoitteista huolimatta. Kun asiakkaan tuen tarpeet ovat liittyneet autismin kirjon häiriöihin ja sosiaalisen vuorovaikutuksen poikkeavuuksiin, koulutuskokeilun avulla on voitu selvittää, millaista alaa asiakkaalla olisi realistiset mahdollisuudet päästä opiskelemaan ja millaiselle alalle asiakkaan olisi mahdollista työllistyä. Tiedon saaminen on ollut myös asiakkaiden huoltajien tavoite koulutuskokeilulle.

Toisaalta koulutuskokeilun tavoite on ollut myös poissulkea vaihtoehtona jonkin koulutusalan opinnot asiakkaalle. Asiakkaalla on esimerkiksi voinut olla suuri kiinnostus jonkin alan opinnoista kohtaan, mutta esimerkiksi koulutuskokeiluun ohjaava taho on arvioinut, ettei koulutusala soveltuisi asiakkaalle esimerkiksi hänen fyysisen toimintakykynsä vuoksi. On myös arvioitu, että asiakkaan olisi hyvä osallistua valmentamaan koulutukseen ennen tutkintotavoitteiseen koulutukseen hakeutumista.

”Sitten meille tulee kyllä kokeilijoita – – että siellä lähettävässä- onko se sitten oppilaitos tai mikä, mutta että siellä on jo selkeästi sellainen näkemys, että tämä ala voi olla liian haastava tälle kokeilijalle, mutta kokeilija on itse vahvasti sitä mieltä, että kyllä minä tätä haluan ja tämä on juuri se mitä minä toivon. Sitten tavallaan tullaan siinä mielessä vähän siihen kokeiluun sen lähettäjän näkökulmasta, että ikään kuin poissuljetaan, jos tämä näyttää liian haastavalta. – – Ehkä [asiakas tarvitsisi] joitakin valmiuksia ennen sinne alalle hakeutumista tai tämä kerta kaikkiaan on esimerkiksi fyysisesti ei-toimiva ala.” (Oppilaitosten edustaja 3, ammatillinen erityisoppilaitos, haastattelu)

Kun asiakkaan tuen tarpeet ovat liittyneet mielenterveyden ongelmiin, koulutuskokeilun tavoite on ollut selvittää, riittäisivätkö asiakkaan voimavarat ja toimintakyky koulutukseen hakeutumiseen ja koulutusalan opinnoista suoriutumiseen. Mielenterveyden ongelmat ovat saattaneet puhjeta asiakkaalle esimerkiksi toisen asteen opintojen aikana. Hoito- tai kuntoutusjakson jälkeen asiakkaalle on voitu alkaa suunnitella uutta koulutusala koulutuskokeilun avulla. Asiakas on voinut selvittää koulutuskokeilussa esimerkiksi sitä, herättävätkö opiskeluun liittyvät ryhmätilanteet hänessä ahdistuneisuutta ja pystyisikö hän siten vielä hakeutumaan koulutukseen.

” – – tosiaan heillä monesti on niin, että se-juuri se mielenterveysproblematiikka, että se on joko tullut siinä toisen asteen aikana ja on tarvinnut siihen tukea. Sitten on kenties vähän aikaa- on ollut tämä kuntoutumis- ja hoitojakso ja sitten lähetään miettimään sitä uutta suuntaa ja kokeilemaan ja kattomaan – –.” (Oppilaitosten edustaja 3, ammatillinen erityisoppilaitos, haastattelu)

” – – he [selvittää] pystyykö he olla ryhmässä. – – Että pystyykö olla siellä porukassa ja alkaako ahdistaa tai tuleeko jotakin tällaisia stressitiloja. – – [asiakkaan] tilanne on sellainen, että on paremmalla puolella tai kokee- ja on jossakin verkostossa, osalla on terapia tai jotakin muuta, niin puhunut, että nyt voisi olla jo sellainen hetki, että voisi aloittaa opintoja, ja voimavarat on paremmat, mutta ei sitten vielä ole rohkeutta ihan suoriltaan hakeutua.” (Oppilaitosten edustaja 1, ammattioppilaitos, haastattelu)

Asiakkaiden tavoitteet koulutuskokeilulle ovat liittyneet myös oppilaitoksen valintaan. Yhden ammattioppilaitoksen edustaja kuvasi, että koulutuskokeilun tavoite on usein ollut selvittää, olisiko asiakkaalle soveltuva oppilaitos ammattioppilaitos vai ammatillinen erityisoppilaitos. Koulutuskokeilussa selvitetään tällöin esimerkiksi sitä, miten asiakas selviytyisi opinnoista ammattioppilaitoksessa itsenäisesti tai suuressa opetusryhmässä, jos asiakkaalla on perusopetuksessa ollut esimerkiksi koulunkäyntiavustaja tai hän on osallistunut pienryhmäopetukseen. Asiakkaan tuen tarpeet ovat tällöin liittyneet esimerkiksi autismin kirjon häiriöihin. Oppilaitoksen valintaan liittyvät kysymykset ovat olleet myös asiakkaiden huoltajien tavoite koulutuskokeilulle.

” – – aika usein, kun he sieltä peruskoulusta [tulee], niin heillä on usein tavoite selvittää, että onko erityisammattioppilaitoksen opiskelija vai tavallisen ammattioppilaitoksen opiskelija. Että voisiko selviytyä meillä isossa ryhmässä, eli siinä on tämä ryhmäkoko ja ehkä tulee mieleen, vaikka jos on tällaisia Asperger-autismikirjon haasteita ja on vaikka ollut pienryhmässä, niin miten sitten sellainen iso ryhmä, että pystyykö olla siellä mukana.” (Oppilaitosten edustaja 5, ammattioppilaitos, haastattelu)

Koulutuskokeilua voidaan käyttää tukena myös asiakkaan perusopetuksen jälkeisen koulutuspolutun suunnittelussa. Asiakkaat ovat olleet tällöin nuoria, jotka tarvitsevat ammatillisessa koulutuksessa opinnoista suoriutumisen tueksi erityistä tukea tai vaativaa erityistä tukea. Koulutuskokeilun tavoite on tällöin selvittää, selviytyisikö asiakas tutkintotavoitteisesta koulutuksesta vai tulisiko hänen ensin hakeutua ammatillisiin opintoihin valmentavaan VALMA-koulutukseen. Asiakkaalle soveltuvaksi vaihtoehdoksi voidaan katsoa myös työhön ja itsenäiseen elämään valmentava TELMA-koulutus, jos arvioidaan, ettei asiakkaalla ole valmiuksia suorittaa tutkintotavoitteisesta koulutuksesta (Opetushallitus 2021d).

” – – siellä aika usein mietitään sitä alaa, mutta mietitään myöskin sitä näiden erityisopiskelijoitten kohdalla, että olisiko se perustutkintokoulutusta vai valmentavaa koulutusta, ja kumpi se olisi ensin. Ja jos olisi valmentavaa koulutusta, niin onko se sitten VALMAa vai TELMAa. Eli niillä koulutuksilla on ihan eri tavoitteet ja sekin on tärkeää selvittää, että onko opiskelija- olisiko se oikea se opintopolku sinne TELMAN kautta

sinne työhön ja itsenäiseen elämään, vai onko sitten mahdollisesti VALMA, perustutkinto, ammatin hankkiminen ja sitä kautta palkkatyöhön. Että se on yleensä se mitä siinä mietitään erityisopiskelijoiden kohdalla.” (Oppilaitosten edustaja 2, ammatillinen erityisoppilaitos, haastattelu)

Osassa koulutuskokeilua toteuttaneista oppilaitoksista asiakkaat yöpyvät oppilaitoksen asuntolassa tai opiskelijatalossa koulutukseen osallistumisen ajan. Tällainen tilanne oli esimerkiksi kahdessa ammatillisessa erityisoppilaitoksessa, jonka edustajaa haastateltiin tutkimukseen. Tärkeä tavoite koulutuskokeilulle on tällöin selvittää, selviytyisikö asiakas asumisesta kodin ulkopuolella. Lisäksi asiakkaat ovat tutustuneet vapaa-ajan toimintaan oppilaitoksessa. Tällöin kyse on ollut nuorista, jotka tarvitsevat opinnoista suoriutumisen tueksi vaativaa erityistä tukea.

”Tutustua koulutukseen ja oppimisympäristöön sekä majoittumiseen ja vapaa-aikaan. Esimerkiksi pystyykö nuori asumaan opiskelupäivät opiskelijatalossa pois kotoa – – Kohderyhmänä on vaativan erityisen tuen opiskelija.” (Oppilaitosten edustaja, ammatillinen erityisoppilaitos, kyselyn avovastaus)

”– – ja sitten toi asuntola täällä kiinnostaa tosi paljon, että se että pääsee sitten asumaan tänne, ettei tarvitse kotoa kulkea.” (Oppilaitosten edustaja 4, ammatillinen erityisoppilaitos, haastattelu)

Osalla koulutuskokeilun asiakkaista ei ole ollut omia tavoitteita koulutuskokeilulle vaan he ovat osallistuneet kokeilujaksolle vanhemman tai opettajan ohjaamana ja järjestämänä. Myös tällöin kyse on ollut nuorista, jotka tarvitsevat opinnoista suoriutumisen tueksi vaativaa erityistä tukea.

”– – [ammatillisessa erityisoppilaitoksessa] kohderyhmänä ovat vaativan erityisen tuen opiskelijat, joten monellakaan heistä ei ole itse asetettuja tavoitteita koulutuskokeilulle. Haastattelun avulla vastaus on useimmiten: äiti sanoi, että menet. Ope sanoi, että menet.” (Oppilaitosten edustaja, ammatillinen erityisoppilaitos, kyselyn avovastaus)

Koulutuskokeilun tavoite on voinut olla myös selvittää, millaisia tukitoimia asiakas tarvitsi opinnoista suoriutumisen tueksi koulutusalaalla. On myös kokeiltu koulutusalaan siitä näkökulmasta, että muut opiskelijat olisivat itseä nuorempia. Tällöin kyse on ollut alaa vaihtavista opiskelijoista. Osa koulutuskokeilun asiakkaista on halunnut myös tehdä vaikutuksen oppilaitoksessa, jos he ovat uskoneet, että ilman kokeilujaksoa heidän mahdollisuutensa tulla valituksi koulutukseen olisivat heikot. Koulutuskokeilun tavoite on voinut olla myös vahvistaa asiakkaan päätöstä hakeutua toisen asteen opintoihin.

## 6.2 Koulutuskokeilujen toteutuminen

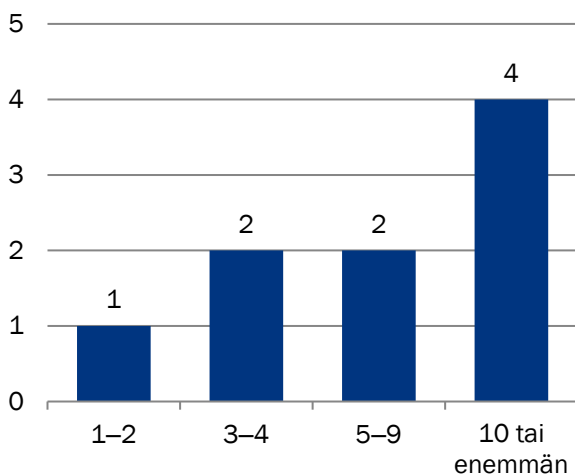
Kelan määrittelemien suuntaviivojen mukaan koulutuskokeilujakson enimmäiskesto on 10 päivää. Koulutuskokeilun aikana asiakas voi tutustua oppilaitokseen ja koulutuksen sisältöön. Hän voi esimerkiksi seurata oppitunteja ja keskustella opiskeluun liittyvistä asioista. Asiakas voi tutustua kokeilujaksolla useampaan koulutuslinjaan, -alaan tai oppilaitokseen. (Kela 2020a.)

### 6.2.1 Toteutumismäärät oppilaitoksissa

Kelan rekisteritietojen perusteella koulutuskokeiluja oli toteutettu vuonna 2019 seitsemässä ammatillisessa oppilaitoksessa, joista neljä oli ammatillisia erityisoppilaitoksia. Oppilaitosten edustajia pyydettiin arvioimaan kyselyssä ja haastatteluissa, kuinka monen asiakkaan koulutuskokeilu oli toteutunut heidän edustamassaan oppilaitoksessa viimeisen vuoden aikana tai keskimäärin vuodessa. Keskimääräistä toteutumismäärää vuodessa kysyttiin osalta haastatteluvastaavista, koska haastattelujen aikana selvisi, että koronavirusepidemian vuoksi kaikkia keväälle 2020 suunniteltuja koulutuskokeiluja ei voitu toteuttaa. Kysely- ja haastatteluvastausten perusteella koulutuskokeiluja toteutuu enemmän ammatillisissa erityisoppilaitoksissa.

Kyselyssä suurin osa (neljä vastaajaa) oppilaitosten edustajista arvioi, että heidän edustamassaan oppilaitoksessa oli toteutunut 10 tai useamman asiakkaan koulutuskokeilu (kuvio 3). Kun tarkastellaan vastaajien arvioita heidän edustamansa oppilaitoksen mukaan, kaikki ammatillisia erityisoppilaitoksia edustaneet vastaajat arvioivat, että koulutuskokeiluja oli toteutunut heidän edustamassaan oppilaitoksessa 10 tai useampia. Ammattioppilaitoksissa koulutuskokeiluja oli toteutunut alle kymmenen: vähimmillään niitä oli toteutunut 1–2 ja enimmillään 5–9. Kyselyyn vastanneista viisi edusti jotakin ammattioppilaitosta ja neljä jotakin ammatillista erityisoppilaitosta.

**Kuvio 3.** Oppilaitosten edustajien arvio siitä, kuinka monen asiakkaan koulutuskokeilu oli toteutunut heidän edustamassaan oppilaitoksessa vuosina 2019–2020 (n = 9).



Samanlainen havainto tehtiin oppilaitosten edustajien haastatteluaineiston perusteella. Haastateltujen edustamissa ammatillisissa erityisoppilaitoksissa koulutuskokeiluja oli toteutunut

useita kymmeniä (50–90), kun taas ammattioppilaitoksissa koulutuskokeiluja oli toteutunut molemmissa alle viisi (taulukko 7). Ammattioppilaitosten edustajat tosin erittelivät, että nämä alle viisi koulutuskokeilua olivat toteutuneet Kelan järjestäminä, kun taas ammatillisia erityisoppilaitoksia edustaneilla haastatelluilla ei ollut haastatteluhetkellä tarkkaa tietoa siitä, millainen osuus koulutuskokeiluista oli Kelan järjestämiä. Haastatelluista oppilaitosten edustajista kaksi edusti jotakin ammattioppilaitosta ja kolme jotakin ammatillista erityisoppilaitosta.

Yksi kyselyyn vastannut ammatillista erityisoppilaitosta edustanut vastaaja arvioi, että hänen edustamassaan oppilaitoksessa koulutuskokeiluun osallistuu lukuvuoden aikana viikkotasolla 1–4 asiakasta eli opetusryhmissä on säännönmukaisesti ainakin yksi koulutuskokeilun asiakas. Yhdessä ammatillisessa erityisoppilaitoksessa myös suosituille koulutusaloille hakeutuminen on ruuhkautunut, kun oppilaitoksesta kiinnostuneita asiakkaita on ollut niin paljon. Yhden haastatellun ammatillisen erityisoppilaitoksen edustajan mukaan jatkuvan haun mahdollisuus ammatilliseen koulutukseen on saattanut vähentää koulutuskokeilujen määrää oppilaitoksessa. Koulutuskokeiluun hakeutumisen sijaan asiakkaat saattavat hakeutua suoraan oppilaitokseen.

**Taulukko 7.** Koulutuskokeilujen toteutumismäärät oppilaitoksissa viimeisen vuoden aikana tai vuosittain haastateltujen oppilaitosten edustajien arvion mukaan.

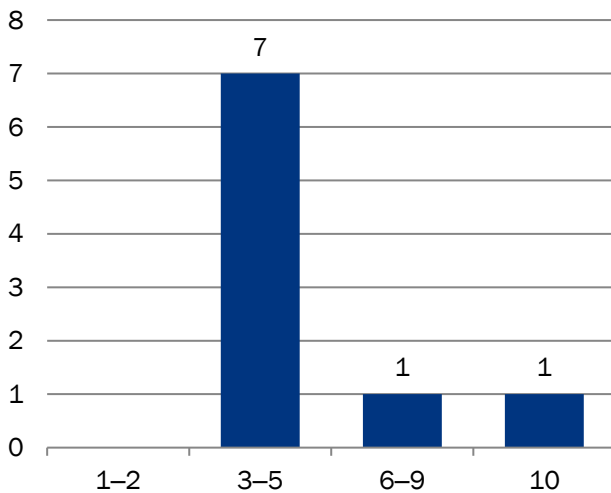
	<b>Toteutumismäärä keskimäärin viimeisen vuoden aikana tai vuosittain</b>
Oppilaitos 1 (ammattioppilaitos)	Alle viisi
Oppilaitos 2 (ammatillinen erityisoppilaitos)	Noin 90 (sisältää myös TE-palvelujen ja vakuutuslaitosten järjestämät)
Oppilaitos 3 (ammatillinen erityisoppilaitos)	Noin 50 (hakemusta; saattaa sisältää myös TE-palvelujen ja vakuutuslaitosten järjestämiä)
Oppilaitos 4 (ammatillinen erityisoppilaitos)	50 (saattaa sisältää myös TE-palvelujen ja vakuutuslaitosten järjestämiä)
Oppilaitos 5 (ammattioppilaitos)	Alle viisi

## 6.2.2 Koulutuskokeilujaksojen kesto

Oppilaitoksen edustajia pyydettiin arvioimaan kyselyssä ja haastatteluissa asiakkaiden koulutuskokeilujakson tavallista kestoja heidän edustamassaan oppilaitoksessa. Myös tutkimuksessa analysoiduissa lausuntoasiakirjoissa kuvattiin asiakkaiden koulutuskokeilujakson kesto. Enemmistö kyselyyn vastanneista oppilaitosten edustajista (seitsemän vastaajaa) arvioi, että koulutuskokeilujakson tavallisin kesto on ollut 3–5 päivää (kuvio 4, s. 33). Joissakin oppilaitoksissa kokeilujakson tavallinen kesto on ollut myös 6–9 päivää tai 10 päivää. Lausuntoasiakirjoissa kuvatuiden kokeilujaksojen kesto oli kolme päivää.



**Kuvio 4.** Oppilaitosten edustajien arvio siitä, kuinka monta päivää koulutuskokeilu on pääsääntöisesti kestänyt heidän edustamassaan oppilaitoksessa (n = 9).



Haastatteluissa neljä oppilaitosten edustajaa kuvasi, että koulutuskokeilujaksojen kesto on pääsääntöisesti ollut viisi päivää. Kaksi heistä kuvasi, että kesto määritellään Kelan tekemissä kuntoutuspäätöksissä. Yhdessä ammatillisessa erityisoppilaitoksessa koulutuskokeilujaksojen kesto on tavallisesti ollut kaksi tai kolme päivää. Kesto on riippunut asiakkaiden määrästä: Jos asiakkaita on ollut runsaasti, kokeilujakson kesto on tavallisesti ollut kolme päivää. Jos asiakkaita on ollut vähemmän, myös viisipäiväinen koulutuskokeilu on ollut mahdollista järjestää.

”– – meillä koulutuskokeilu sovitaan lähes poikkeuksetta viikon kestäväksi eli viisi arkipäivää, joista maanantai ja perjantai on lyhyempiä päiviä eli on niin kuin tulo- ja lähtöpäivät.” (Oppilaitosten edustaja 2, ammatillinen erityisoppilaitos, haastattelu)

”No Kelalta kun on tullut lähete niin kestot on ollut pääsääntöisesti niissä läheteissä viisi päivää.” (Oppilaitosten edustaja 1, ammattioppilaitos, haastattelu)

”No meillähän on kestot vähän vaihtelevia, pääsääntöisesti meillä on kolme vuorokautta tai kaksi vuorokautta – – meillä tulee koulutuskokeilijat maanantaina 12:ksi ja sitten lähtevät keskiviikkona puoli viisi pois, tai sitten tulevat meille keskiviikkona aamulla ja lähtevät perjantaina pois, tai sitten ovat koko viikon, jos mahdollista. Riippuu vähän, että jos on hirveästi ruuhkaa, niin silloin laitetaan vaan näitä kolmen päivän, mutta jos ei ole kovasti tulijoita niin sitten on mahdollista laittaa tuo viiden päivänkin jakso.” (Oppilaitosten edustaja 4, ammatillinen erityisoppilaitos, haastattelu)

### 6.2.3 Koulutuskokeilujen toteuttamisessa mukana olevat ammattilaiset ja oppilaitosten resurssit koulutuskokeilujen toteuttamiselle

Kyselyssä oppilaitosten edustajia pyydettiin kuvaamaan, millaisissa työtehtävissä toimivat ammattilaiset ovat olleet mukana koulutuskokeilujen toteuttamisessa oppilaitoksessa. Oppilaitosten edustajat kuvasivat myös haastatteluissa näitä tahoja oppilaitoksessa. Kysely- ja haastatteluvastausten perusteella koulutuskokeilujen toteuttamisessa ovat olleet mukana

- koulutusalan opettajat ja ammatilliset ohjaajat
- ammatilliset kouluttajat, ohjaavat kouluttajat ja ryhmien ohjaajat
- oppilaitoksen erityisopettaja tai oppimisen tuen koordinaattori
- opinto-ohjaaja tai -neuvoja
- opintoavustajat
- sosiaali-ohjaaja, sosiaalipalveluohjaaja, kuraattori tai palveluohjaaja
- työhönvalmentaja ja uraohjaaja
- oppilaitoksen opiskelijapalvelupäällikkö, asiakkuuspäällikkö ja tutkintovastaavat.

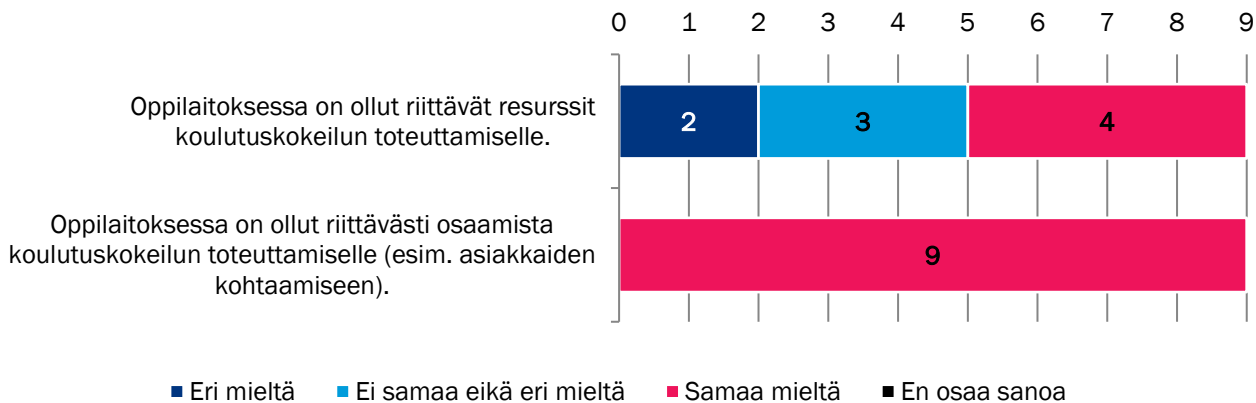
Kaikissa niissä oppilaitoksissa, joiden edustajaa haastateltiin tutkimukseen, on ollut joku sellainen koulutuskokeilujen koordinoinnista vastaava henkilö, joka esimerkiksi suunnittelee kokeilujakson ohjelman asiakkaalle ja toimii oppilaitoksen yhteyshenkilönä koulutuskokeiluihin liittyvissä kysymyksissä. Koordinaattorina oppilaitoksissa on toiminut esimerkiksi oppilaitoksen erityisopettaja, palveluohjaaja tai opintoneuvoja. Tutkimukseen haastatelluista oppilaitosten edustajista neljä toimi tällaisessa koordinaattorin tehtävässä oppilaitoksessa. Yksi haastatelluista toimi koordinaattorin tehtävässä toimivan henkilön esihenkilönä.

Koulutusalan opettajat, ammatilliset ohjaajat ja oppilaitoksen erityisopettaja ovat useimmiten vastanneet koulutuskokeilujen toteuttamisesta oppilaitoksessa ja esimerkiksi arvioineet koulutusalan soveltuvuutta asiakkaalle. Esimerkiksi oppilaitoksen opiskelijapalvelupäällikkö on vastannut koulutuskokeilujaksojen laskuttamisesta.

Oppilaitosten edustajia pyydettiin myös arvioimaan kyselyssä, missä työtehtävissä toimivien oppilaitosten ammattilaisten tulisi heidän arvionsa mukaan erityisesti olla mukana koulutuskokeilujen toteuttamisessa. Lähes kaikki vastaajista arvioi, että erityisesti koulutusalan opettajien tulisi olla mukana toteutuksessa. Useimmat vastaajista arvioi, että myös erityisopettajan ja ammatillisten ohjaajien tulisi osallistua toteutukseen. Myös ohjaava kouluttaja, opinto-ohjaaja tai -neuvoja, ammatinohjaaja ja uraohjaaja nostettiin esiin. Muina oppilaitoksen henkilöstön edustajina mainittiin työhönvalmentaja ja tutkintovastaavat. Yksi vastaaja arvioi, että koulutuskokeilujen toteuttamisessa tulisi olla mukana koko oppilaitoksen henkilökunnan. Haastatelluissa yksi oppilaitosten edustaja arvioi, että erityisesti koulutusalojen opettajien tulisi olla mukana koulutuskokeilujen toteuttamisessa, sillä heillä on paras asiantuntemus koulutusalan soveltuvuuden arviointiin asiakkaalle (myös luku 6.3.1).

Kyselyssä oppilaitosten edustajia pyydettiin vielä arvioimaan oppilaitosten valmiuksia ja resursseja toteuttaa koulutuskokeiluja oppilaitoksessa (kuviokuva 5, s. 35). Kaikkien vastaajien arvion mukaan heidän edustamassaan oppilaitoksessa on ollut riittävästi osaamista koulutuskokeilujen toteuttamiselle. Kaksi vastaajaa kuitenkin arvioi, ettei oppilaitoksessa ole aina ollut koulutuskokeilujen toteuttamiselle riittävästi resursseja. Neljä vastaajaa oli väitteen kanssa samaa mieltä ja kolme vastajaa ei samaa eikä eri mieltä.

**Kuvio 5.** Oppilaitosten edustajien arvio oppilaitoksen henkilökunnan osaamisesta ja resursseista koulutuskokeilujen toteuttamiselle (n = 9).



Kyselyssä ja haastatteluissa oppilaitosten edustajia pyydettiin arvioimaan koulutuskokeilujen vahvuuksia ja kehittämistarpeita. Tässä yhteydessä osa oppilaitosten edustajista arvioi, että koulutuskokeilujen toteuttaminen vaatii runsaasti oppilaitosten resursseja ja oppilaitoksen henkilökunnan sitoutumista koulutuskokeilujen toteuttamiseen. Riittämättömien resurssien vuoksi oppilaitoksissa ei ole aina ollut riittävästi ohjausaikaa koulutuskokeilujen asiakkaille, ohjaus ei ole aina ollut tasalaatuista tai asiakkaille ei ole järjestynyt riittävästi tekemistä kokeilujaksojen aikana.

#### 6.2.4 Koulutuskokeilujaksojen sisällöt

Tässä luvussa kuvataan, millaisia sisältöjä asiakkaiden koulutuskokeilujaksoilla on ollut. Koulutuskokeilujaksojen sisältöjä kuvattiin oppilaitosten edustajien kysely- ja haastatteluvastauksissa, asiakkaiden haastatteluissa ja lausuntoasiakirja-aineistossa. Tiedontuottajat kuvasivat koulutuskokeilujen sisältöjä aineistoissa vaihtelevasti. Tässä luvussa kuvataan sitä, miten asiakkaat ovat tutustuneet kokeiltavaan koulutusalaan. Koulutuskokeilujen aikana on myös arvioitu koulutusalan soveltuvuutta asiakkaalle. Koulutusalan soveltuvuuden arviointia asiakkaalle kuvataan luvussa 6.3.

Kelan rekisteritietojen perusteella koulutuskokeiluja oli toteutettu vuonna 2019 yhteensä 11 koulutusosalalla. Oppilaitosten edustajat kuvasivat haastatteluissa useimmiten, että asiakkaat tutustuvat koulutuskokeilujen aikana yhteen koulutusalaan. Koulutuskokeilujen aikana on tutustuttu myös useampaan alaan, jos esimerkiksi asiakkaalla on ollut selkeä kiinnostus myös toisen alan opintoihin tai jos jo heti kokeilujakson alussa huomataan, että ensin kokeiltu ala ei ole asiakkaalle soveltuva. Asiakkaat ovat tutustuneet koulutuskokeilujen aikana esimerkiksi liiketoiminnan ja tieto- ja viestintätekniikan sekä kiinteistö-, rakennus-, auto- ja catering-alan perustutkintokoulutuksiin. Yhdessä ammatillisessa erityisoppilaitoksessa koulutuskokeiluissa on tutustuttu myös TELMA-koulutukseen.

Aineistojen perusteella asiakkaat ovat koulutuskokeilujen aikana pääasiassa tutustuneet koulutusalaan koskevaan opetukseen ja työtehtäviin. Koulutusalaan pyritään tutustumaan käytännössä esimerkiksi tutustumalla opiskelumateriaaleihin ja tehtäviin, tekemällä koulutusalaan liittyviä opinto- tai työtehtäviä ja osallistumalla oppitunneille tai ammatilliseen opetukseen.

Opinto- tai työtehtäviä asiakkaat ovat tehneet itsenäisesti tai muiden opiskelijoiden kanssa. Havainnoimalla asiakkaan suoriutumista opinto- tai työtehtävien tekemisestä oppilaitoksen ammattilaiset ovat voineet arvioida koulutusalan soveltuvuutta asiakkaalle (luku 6.3.1).

”Kokeilija on osallistunut oppituntien seuraamiseen. Hänelle luodaan IT-tunnukset, joten hän pääsee tutustumaan opiskelumateriaaleihin ja tehtäviin. Hän voi halutesaan tehdä ja palauttaa tehtäviä, mutta sitä ei vaadita. Useimmiten kokeilijat haluavat osallistua opintotehtävien tekemiseen. Opintotehtäviä on tehty sekä itsenäisesti että pienryhmässä.” (Oppilaitosten edustaja, ammattioppilaitos, kyselyn avovastaus)

Oppilaitosten edustajien haastattelujen perusteella asiakkaat ovat koulutuskokeilujaksoilla tutustuneet pääasiassa koulutusalojen ammatilliseen opetukseen. Joissakin tapauksissa asiakkaat ovat tutustuneet myös tutkintojen yhteisten osien oppitunneille. Ammatillisessa koulutuksessa yhteisiin tutkinnon osiin eli YTO-aineisiin kuuluvat esimerkiksi matematiikan ja kielten opetus (Opetushallitus 2021e). Koulutuskokeilujaksojen sisältöjä on määrittänyt se, millaista opetusta oppilaitoksessa on käynnissä kokeilujakson aikana, koska asiakkaat pääsääntöisesti osallistuvat koulutusalojen lukujärjestyksen mukaiseen opetukseen. Osa haastatelluista oppilaitosten edustajista kuvasi, että koulutuskokeilujaksojen sisältöjen suunnittelussa otetaan huomioon myös asiakkaan lähtötilanne ja voimavarat sekä se, millaisia tavoitteita kokeilujaksolle on määritetty (ks. lisää luku 6.2.5).

”Sitten kun on [kyse] ammatillisista opinnoista, niin aina oikeastaan mennään se edellä, että siellä on sitä työsaliopetusta ja sitä käytännön ammattitaitojen oppimista. Että se sisältyy siihen koulutuskokeiluun. Että mieluummin niin päin ja sitten sitä ammatillista pulpettiopetusta sitten vähemmän. Mutta- ja joillakin aloilla, missä se on tällaista hyvin työsalipainotteista se opiskelu muutenkin, niin saattaa olla, että sitä ei ole juuri ollenkaan sitten sitä luokassa tapahtuvaa, niin sanottua teoriaa- teoriaopetukseen osallistumisia.” (Oppilaitosten edustaja 1, ammattioppilaitos, haastattelu)

”Se on pyritty rakentamaan sillä tavalla se koulutuskokeiluohjelma, että siellä on sen kunkin alan sellaisia käytännön tehtäviä, mitä siellä on- mitä on opiskelussa ja toisaalta sitten minkälaisia työtehtäviä mahdollisesti jatkossa, kun se koulutus on käyty niin minkä tyyppisiä ne tulisi olemaan, että tällaisia asioita siellä sen kokeilujakson aikana tehdään. Toki sitten tietenkin huomioiden kunkin kokeilijan sen oman tilanteen ja tuen tarpeen ja toisaalta sen oman jaksamisen, että miten se muotoutuu, mutta pääpaino on selkeästi siinä tällaisessa käytännön tekemisessä. Joskus siellä voi olla riippuen tämän ryhmän ja mikä siellä koulutusosalalla on tilanne, että voi olla, että siellä jonkun verran näitä, puhutaan YTO-aineista elikkä näitä yleisiä matikkaa, kieliä tämän tyyppisiä siellä voi olla mukana, mutta ei välttämättä. Että se vähän riippuu tosiaan siitä, että miten se koulutuskokeiluohjelma järkevästi sitten ottaen huomioon sen muun opiskelijaryhmän, joka siinä ympärillä on, niin saadaan koottua. Mutta tämä on se- tällaisissa käytännön tehtävissä.” (Oppilaitosten edustaja 3, ammatillinen erityisoppilaitos, haastattelu)

Koulutuskokeilujen aikana asiakkaat ovat myös keskustelleet koulutusalaista opettajan kanssa, opinto-ohjaaja on kertonut koulutusalaista ja oppilaitoksesta tai opettaja tai erityisopettaja on haastatellut asiakasta. Osassa oppilaitoksista asiakkaalle on toteutettu koulutuskokeilun aluksi esimerkiksi alkuhaastattelu (myös luku 6.2.5). Yhdessä oppilaitoksessa myös muut opiskelijat ovat kertoneet koulutusallalla opiskelusta asiakkaalle.

Osa oppilaitosten edustajista kuvasi haastatteluissa, että koulutuskokeilujaksojen tavoite on ollut, että asiakas saa aidon tai mahdollisimman realistisen käsityksen koulutusallalla opiskelusta. Lisäksi tavoite on ollut, että asiakas pääsee tutustumaan ja osallistumaan oppilaitoksen tavalliseen arkeen. Tietoa pyritään antamaan myös esimerkiksi alan kuormittavuudesta ja alaan liittyvistä työturvallisuusvaatimuksista.

”Koulutuskokeilija tulee meillä opiskelijaryhmään mukaan, eli hän osallistuu opetukseen niin kuin muutkin opiskelijat, että toki hänellä sitten siinä voi olla jonkinlaisia alkuhaastatteluja ja ympäristöön tutustumista ja niin edespäin, mutta pyritään siihen, että hän saa aidon kokemuksen siitä, että minkälaista siinä koulutuksessa on oikeasti opiskella, ja siinä oppimisympäristössä – –.” (Oppilaitosten edustaja 2, ammatillinen erityisoppilaitos, haastattelu)

”Mutta että ihan sellaista- että minä olen yrittänyt vähän niin että mahdollisimman tulisi mahdollisimman realistinen käsitys siitä mitä se on se opiskelu – –.” (Oppilaitosten edustaja 5, ammattioppilaitos, haastattelu)

Koulutuskokeilun aikana asiakkaat ovat tutustuneet myös oppilaitokseen ja oppilaitoksen tarjoamaan oppimisympäristöön sekä majoittumiseen ja vapaa-ajan toimintaan oppilaitoksessa. Esimerkiksi osassa oppilaitoksista asiakkaat yöpyvät oppilaitoksen asuntolassa tai opiskelijatalossa koulutuskokeilun ajan. Näissä oppilaitoksissa asiakkaat kokeilevat koulutuskokeilujaksolla myös yöpymistä kodin ulkopuolella ja tutustuvat vapaa-ajanviettomahdollisuuksiin oppilaitoksessa.

”– – kun meillä on tosiaan erityistä tukea tarvitsevia opiskelijoita, niin siinä monesti kokeillaan myös sitä, että kuinka se opiskelu tällaisessa ympäristössä onnistuu. Ja siihen sitten aika usein myös liittyy majoitus meidän opiskelijatalossa, ja se että ollaan pois kotoa ehkä ensimmäistä kertaa ja niin edespäin, eli se on tällainen, aika sellainen kokonaisvaltainen kokemus sille nuorelle, joka siihen kokeiluun tulee.” (Oppilaitosten edustaja 2, ammatillinen erityisoppilaitos, haastattelu)

Yhdessä ammatillisessa erityisoppilaitoksessa koulutusalat ovat määritelleet erityiset koulutusalaakohtaiset tehtävät, jotka kaikki koulutusalaan tutustuvat asiakkaat tekevät kokeilujakson aikana. Asiakkaan soveltuvuutta koulutusallalle voidaan arvioida sen perusteella, miten hän suoriutuu tehtävien tekemisestä (myös luku 6.3.1).

”Meillä on jokaisella koulutusallalla omat tällaiset koulutuskokeilijoita varten tehdyt tehtäväpaketit ja ne ovat tietysti alakohtaisia. – – siellä [yhdellä esimerkkikoulutusallalla] on tosiaan kolme tällaista tehtävää, jotka tämä kokeilija sen koulutuskokeilun

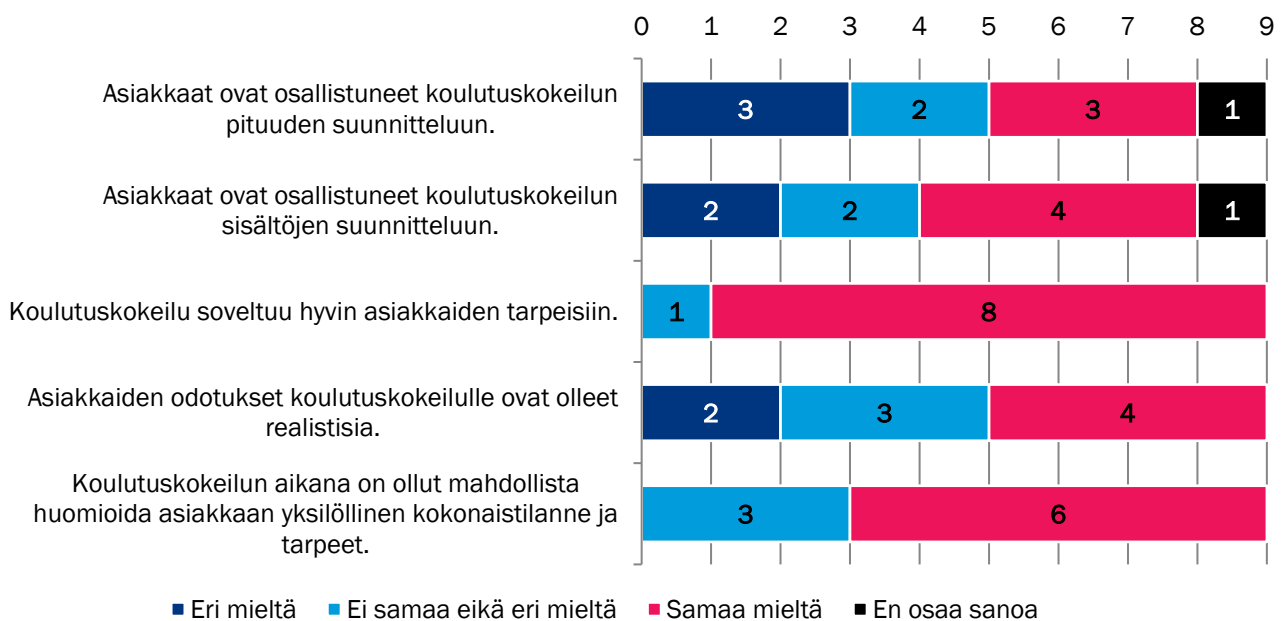
aikana tekee. Ja tämä opettaja totesikin, että nopeimmat ja taitavimmat kerkeävät tehdä ne kaikki kolme ja sitten sellaiset, joilla ehkä niitä taitoja ei vielä ole tai sitten muuten eivät niin nopeassa tempossa, niin he tekevät yleensä kaksi ja ne ovat sitten aika paljon tuettuja opettajien puolesta.” (Oppilaitosten edustaja 3, ammatillinen erityisoppilaitos, haastattelu)

Yhden asiakkaan koulutuskokeilu oli toteutunut toisella paikkakunnalla kuin missä asiakas lopulta tulisi suorittamaan opintonsa. Asiakkaan koulutuskokeiluun oli sisällytetty pääasiassa erilaisten opiskeluvälitteiden kartoittavien testien tekemistä varsinaisiin opintoihin tutustumisen sijaan.

### 6.2.5 Asiakkaiden yksilöllinen lähtötilanne ja osallistuminen koulutuskokeilujen toteutumiseen

Oppilaitosten edustajat arvioivat kyselyssä koulutuskokeilujen toteutumista myös asiakkaiden näkökulmasta (kuvio 6). Lähes kaikki vastaajat (kahdeksan vastaajaa) arvioivat, että koulutuskokeilu soveltuu hyvin asiakkaiden tarpeisiin. Enemmistö vastaajista (kuusi vastaajaa) myös arvioi, että koulutuskokeilujen aikana on mahdollista huomioida asiakkaiden yksilöllinen kokonaistilanne ja tarpeet. Kyselyvastausten perusteella asiakkaat eivät usein ole osallistuneet koulutuskokeilujakson keston tai sisältöjen suunnitteluun. Myöskään asiakkaiden odotukset koulutuskokeilulle eivät aina ole olleet realistisia. Kolme vastaajaa arvioi, etteivät asiakkaat ole osallistuneet koulutuskokeilun keston suunnitteluun ja kaksi arvioi, etteivät asiakkaat ole osallistuneet koulutuskokeilun sisältöjen suunnitteluun. Kaksi vastaajista myös arvioi, etteivät asiakkaiden odotukset koulutuskokeilulle ole aina olleet realistisia.

**Kuvio 6.** Oppilaitosten edustajien arvio koulutuskokeilujen toteutumisesta asiakkaiden näkökulmasta (n = 9).



Haastatteluissa oppilaitosten edustajilta ei kysytty suoraan sitä, miten asiakkaiden yksilöllinen lähtötilanne ja tavoitteet otetaan koulutuskokeilujaksojen suunnittelussa huomioon. Osa oppilaitosten edustajista kuitenkin kuvasi haastatteluissa kokeilujaksojen suunnittelua myös tästä näkökulmasta. Lähtökohtaisesti koulutuskokeilu on aina toteutettu asiakkaan toivomalla koulutusosalalla. Asiakas on voinut tutustua kokeilujaksolla ennalta suunnitellun alan lisäksi myös johonkin toiseen alaa, jos esimerkiksi kokeilujakson alussa huomataan, ettei ennalta suunniteltu ala sovellu asiakkaalle. Koulutuskokeilun sisältöjä on myös räätälöity asiakkaan tuen tarpeiden, tavoitteiden tai toiveiden mukaan. Kokeilujakson aluksi on osassa oppilaitoksista esimerkiksi haastateltu asiakasta. Myös esimerkiksi kokeilujakson ajankohta on voitu suunnitella niin, että koulutusosalalla käynnissä olevaan opetukseen osallistuminen on asiakkaalle hyödyllistä.

Yhtä ammatillista erityisoppilaitosta edustanut haastateltu kuvasi, että kokeilujakson sisältöjen suunnittelussa otetaan tarvittaessa huomioon asiakkaan voimavarat ja tuen tarpeet (myös luku 6.2.3). Oppilaitoksessa asiakkaalle toteutetaan myös tutustumishaastattelu kokeilujakson aluksi. Yhdessä ammattioppilaitoksessa koulutuskokeilun sisältöjä suunniteltaessa on ensin keskusteltu asiakkaan kanssa hänen tavoitteistaan kokeilujaksolle tai valmiuksistaan osallistua oppilaitoksen järjestämään opetukseen. Tämän perusteella on suunniteltu, miten ja milloin koulutuskokeilu toteutetaan. Esimerkiksi kokeilujakson ajankohta pyritään järjestämään sellaiseksi, että oppilaitoksessa käynnissä olevaan opetukseen osallistuminen on asiakkaalle hyödyllistä.

”– – sitten sovitaan sen ammatillisen opettajan kanssa, kun olen keskustellut sen kokeilijan kanssa, että mitkä hänen taustansa on ja valmiudet ottaa vastaan sitä [opetusta], niin sitten miten se [koulutuskokeilu] käytännössä [toteutetaan] ja milloin se olisi järkevää toteuttaa. Eli yrittää löytää sellainen ajankohta, että kun kokeilija kuitenkin menee pääsääntöisesti niihin lähiopintoihin niin siellä olisi joku sellainen teema, mikä olisi sille muullekin porukalle antamassa, ettei tulisi sellaista, että menee ihan kesken kaiken sellaiseen teemaan, mitä on jo käsitelty pitkään tai jossa opiskelijat jo ovat syvällä. Että siihen pystyy tarttua, sellainen. – –” (Oppilaitosten edustaja 1, ammattioppilaitos, haastattelu)

Yhdessä ammattioppilaitoksessa koulutuskokeilujen toteutumisesta vastaava henkilö keskustele ennen kokeilujaksoa oppilaitoksen ammatillisten opettajien ja ohjaajan kanssa siitä, millaisia tavoitteita asiakkaalla on koulutuskokeilulle ja sopii heidän kanssaan kokeilujakson sisällöistä. Koulutuskokeilun aikana on asiakasta haastatteleamalla myös kartoitettu hänen ennakkokäsityksiään koulutusosalasta.

”Joo eli usein se tulee niin että heillä on yksi tai kaksi tämmöistä alaa, johon he haluat tutustua ja sitten minä olen suunnitellut sitten sen viikon ohjelman. – – Ja sitten ihan sopinut niiden alojen opettajien kanssa tai yhden opettajan kanssa siellä alalla ja ehkä siinä on ollut- saattanut joskus olla ohjaaja mukana, että nyt on tulossa tällainen [asiakas], että mitä pitää selvittää ja mitkä ovat ne tavoitteet ja mitä toivotaan, että hän tekisi siellä.” (Oppilaitosten edustaja 5, ammattioppilaitos, haastattelu)

Yhdessä ammatillisessa erityisoppilaitoksessa asiakkaalle voidaan tehdä kokeilujakson aluksi alkuhaastattelu. Oppilaitoksessa asiakas on voinut ennalta suunnitellun koulutusalan lisäksi tutustua myös johonkin toiseen koulutusalaan, jos jo esimerkiksi kokeilujakson aluksi huomataan, ettei ennalta suunniteltu koulutusala sovellu asiakkaalle. Koulutuskokeilu on voitu myös keskeyttää ja sen toteuttamista jatkaa myöhemmin, jos asiakas on esimerkiksi alkanut kärsiä koti-ikävästä. Oppilaitoksessa asiakkaat yöpyvät oppilaitoksen asuntolassa koulutuskokeilun ajan.

”Koulutuskokeilu sovitaan kuitenkin aina johonkin tiettyyn koulutukseen, mutta toki siinä sitten ollaan valmiita myöskin joustamaan ja mahdollistamaan sen koulutuskokeilun sisälle tutustumista toiseen koulutukseen ja näin, että jos nähdään heti alkuun sitten siinä alussa, että tämä ei ole välttämättä se oikea reitti, niin sitten pyritään heti myöskin ohjaamaan siinä, että tulisi onnistumisen kokemuksia ja mahdollisimman hyvät tulokset sille kokeilulle.” (Oppilaitosten edustaja 2, ammatillinen erityisoppilaitos, haastattelu)

### 6.3 Koulutusalan soveltuvuuden arviointi

Kelan määrittelemien suuntaviivojen mukaan koulutuskokeilujakson päätyttyä oppilaitoksen tulee lähettää Kelaan kirjallinen lausunto palvelun toteutumisesta. Suuntaviivoissa ei määritellä sitä, miten koulutusalan soveltuvuutta asiakkaalle tulisi arvioida. (Kela 2020a.)

Tässä luvussa kuvataan ensin sitä, millaisista näkökulmista koulutusalan soveltuvuutta asiakkaalle on arvioitu oppilaitoksissa ja sitten lausuntoasiakirjan laatimista oppilaitoksissa. Lopuksi kuvataan oppilaitosten edustajien arvioita siitä, tulisiko koulutuskokeilujen toteuttamiseen tulevaisuudessa sisältyä jokin menetelmä koulutusalan soveltuvuuden arviointiin asiakkaalle.

#### 6.3.1 Arviointikohteet ja arvioinnin toteuttaminen

Oppilaitosten edustajille suunnatussa kyselyssä ja haastatteluissa sekä asiakkaiden haastatteluissa tiedontuottajia pyydettiin kuvaamaan, miten koulutusalan soveltuvuutta asiakkaalle on arvioitu koulutuskokeilun aikana. Soveltuvuuden arviointia kuvattiin myös lausuntoasiakirja-aineistossa. Useimmin mainittuja koulutusalan soveltuvuuden arviointiperusteita olivat

- asiakkaan kiinnostus koulutusalaan kohtaan
- asiakkaan motivaatio koulutusalan opintojen suorittamiseen ja alalle hakeutumiseen
- koulutusalan ja siihen liittyvien työtehtävien sopivuus asiakkaalle
- asiakkaan opiskelunvalmiudet
- asiakkaan toimintakyvyn rajoitteiden vaikutukset opintojen suorittamiseen ja alan työtehtävistä suoriutumiseen.

Lisäksi soveltuvuuden arvioinnissa on otettu huomioon asiakkaan valmiudet suoriutua tutkintotavoitteisesta koulutuksesta ammattioppilaitoksessa sekä koulutukseen hakeutumisen oikea-aikaisuus asiakkaalle.



Asiakkaiden opiskeluvalmiuksista koulutuskokeilujen aikana on arvioitu akateemisia taitoja, kuten luku- ja kirjoitustaitoa; hahmottamista ja motorisia taitoja; ryhmässä toimimista ja sosiaalisia taitoja; ohjauksen tarvetta ja sitä, miten asiakas ottaa ohjausta vastaan; opintojen aikaisia tuen tarpeita, kuten tarvetta apuvälineisiin; aktiivisuutta; suhtautumista opiskeluun; itsenäistä selviytymistä sekä valmiuksia oppilaitoksen asuntolassa asumiseen ja vapaa-ajanviettoa. Itsenäisen selviytymisen osalta on arvioitu esimerkiksi asiakkaan hygieniaosaamista ja syömiseen liittyviä tuen tarpeita.

Haastatellut ammattioppilaitosten edustajat toivat esiin, että koulutusalan soveltuvuuden arvioinnissa tulee ottaa huomioon myös asiakkaan potentiaali ja mahdollisuudet ammatilliseen kasvuun. Haastateltujen mukaan soveltuvuuden arvioinnissa tulee siis ottaa huomioon asiakkaan kehittymismahdollisuudet eikä ainoastaan jo hänen olemassa olevat taidot ja valmiudet.

”– – sitä potentiaalia [sen koulutuskokeilun aikana arvioidaan], nyt kun nämä ihmiset on vasta hakeutumassa koulutukseen, ettei tietenkään- nehän kehitty myös nämä ominaisuudet, mutta sitä potentiaalia. Että kyllähän he [opettajat] niitä kasvutarinoitakin on nähnyt tosi paljon.” (Oppilaitosten edustaja 1, ammattioppilaitos, haastattelu)

”Tässä on tietysti tämä ammatillinen kasvukysymys aina siinä sellainen, että eihän kukaan nyt heti osaa mitään [laitteita] käyttää ja jos ei ole koskaan aikaisemmin tehnyt. – –” (Oppilaitosten edustaja 5, ammattioppilaitos, haastattelu)

Oppilaitoksissa oli kehitetty erilaisia käytäntöjä koulutusalan soveltuvuuden arviointiin asiakkaalle. Koulutusalan soveltuvuutta asiakkaalle oli useimmiten arvioitu **havainnoimalla** asiakasta. Useimmiten asiakasta on havainnoitu koulutusalaan liittyviä opinto- tai työtehtäviä tehdessä. Asiakkaan työskentelyä on havainnoitu itsenäisiä tehtäviä tehdessä ja ryhmätilanteissa. Näin on voitu saada käsitys esimerkiksi asiakkaan kiinnostuksesta koulutusalan opintoihin ja suhtautumisesta opiskeluun. Lisäksi voidaan arvioida asiakkaan ohjauksen tarvetta, hänen valmiuksiaan noudattaa ennalta sovittuja aikatauluja ja vuorovaikutustaitoja. Myös esimerkiksi koulutusallalla tarvittavia motorisia taitoja voidaan arvioida havainnoimalla asiakasta. Lisäksi on havainnoitu asiakkaan selviytymistä oppilaitoksen asuntolassa majoittumisesta ja asiakkaan osallistumisesta vapaa-ajan toimintaan oppilaitoksessa.

Asiakasta ovat useimmiten havainnoineet ja koulutusalan soveltuvuutta asiakkaalle arvioineet koulutusalan opettajat ja erityisopettaja. Myös esimerkiksi ammatilliset ohjaajat ja muu oppilaitoksen henkilökunta, jotka ovat esimerkiksi ohjanneet asiakasta koulutuskokeilun aikana ovat osallistuneet havainnointiin ja arvioinnin tekemiseen. Yhden ammattioppilaitosta edustaneen haastatellun mukaan juuri koulutusalan opettajilla on paras asiantuntemus koulutusalan soveltuvuuden arviointiin, sillä opettajalla on tietoa koulutusalaan liittyvistä työtehtävistä ja niissä tarvittavista valmiuksista (myös luku 6.2.3). Yhden kyselyyn vastanneen oppilaitoksen edustajan mukaan koulutuskokeilun asiakkailla on usein jokin erityisen tuen tarve tai jokin toimintakyvyn rajoite, joten soveltuvuuden arviointiin osallistuu aina myös erityisopettaja.

”Ja siinä [soveltavuuden arvioinnissa] on ammattiopettaja ihan minun mielestä ehdoton, että se pitää olla yhteistyössä – heilläähän on se vuosien kokemus, kun he käyvät katsomassa opiskelijoita siellä työpaikalla oppimisissa ja ottaa niitä näyttöjä vastaan ja tekee yhteistyötä. Ja he ovat nähneet, mihin minkäkin laisia opiskelijoita valmistutuaan sijoittuu töihin. Niin heilläähän on se paras sellainen osaaminen arvioida sitä soveltavuutta.” (Oppilaitosten edustaja 1, ammattioppilaitos, haastattelu)

”Usein kokeiluissa on kyse erityisen tuen tarpeesta tai jostain rajoitteesta. Siksi meillä on mukana aina erityisopettaja.” (Oppilaitosten edustaja, ammattioppilaitos, kyselyn avovastaus)

Asiakkaita on myös **haastateltu** koulutuskokeilun aikana ja heidän kanssaan on keskusteltu kokeilujaksosta. Haastattelu on voinut olla esimerkiksi alkuhaastattelu, jolla kartoitetaan asiakkaan ennakkokäsityksiä koulutusalaista (myös luku 6.2.5). Osassa oppilaitoksista myös erityisopettaja on haastatellut asiakasta. Asiakkaan kanssa on keskusteltu esimerkiksi hänen motivaatiostaan koulutuslalle hakeutumiseen ja siitä, miten hänen innokkuutensa koulutuslalle hakeutumiseen on mahdollisesti muuttunut kokeilujakson aikana. Yhden ammattioppilaitosta edustaneen haastatellun mukaan asiakkaan kanssa keskusteltaessa saadaan usein selaista arvokasta tietoa koulutusalan soveltavuudesta asiakkaalle, jota muilla arviointimenetelmillä ei olisi mahdollista saada.

Myös **asiakas itse on osallistunut** koulutusalan soveltavuuden arviointiin. Asiakas voi itse esimerkiksi havaita, ettei hänellä ole koulutuslalla tarvittavia ominaisuuksia tai ettei hän selviydy koulutuslalaan liittyvistä työtehtävistä toimintakyvyn rajoitteidensa vuoksi. Tällainen tilanne on esimerkiksi ollut, kun asiakas on havainnut alan työtehtävät liian nopeatempoisiksi itselleen tai kun asiakas on havainnut, ettei alalla työskentely ole hänelle turvallista raajapuutoksen vuoksi. Asiakkaat ovat myös arvioineet tuen ja ohjauksen tarvettaan tai he ovat kirjoittaneet koulutuskokeilujaksosta. Tuen ja ohjauksen tarvetta asiakkaat ovat arvioineet esimerkiksi Ruori-itsearviointilomakkeen avulla (Ammattiopisto Luovi 2021b; lisää myöhemmin).

Soveltavuuden arvioinnin tukena on joissakin oppilaitoksissa käytetty asiakkaan lähtötilannetta kuvaavia **taustatietoasiakirjoja**, kuten henkilökohtaista osaamisen kehittämissuunnitelmaa (HOKS) tai psykologin tai lääkärin tekemää lausuntoa. Ammatillisessa koulutuksessa henkilökohtaiseen osaamisen kehittämissuunnitelmaan kirjataan esimerkiksi opiskelijan opinnoissaan tarvitsemat ohjaus- ja tukitoimet (Opetushallitus 2021a). Esimerkiksi yhdessä ammatillisessa erityisoppilaitoksessa näihin taustatietoihin tutustutaan ennen asiakkaan havainnoin aloittamista. Taustatietoasiakirjoja voivat olla ne samat asiakirjat, jotka on toimitettu Kelaan kuntoutushakemuksen liitteenä.

Koulutusalan soveltavuuden arviointikäytänteissä oli myös eroavaisuuksia oppilaitosten välillä. Yhdessä ammattioppilaitoksessa koulutusalan soveltavuuden arviointiin ei ole kuulunut erillistä koulutuslakohtaista osaamiskartoitusta, vaan arviointi on perustunut asiakkaan havainnointiin ja haastatteluihin. Oppilaitoksessa oli kuitenkin parhaillaan kehitteillä lomakepohja arvioinnin tekemiseen. Yhdessä ammatillisessa erityisoppilaitoksessa koulutusalat ovat laatineet koulutuslakohtaiset tehtäväpaketit koulutusalan soveltavuuden arviointiin (myös

luku 6.2.4). Kaikki koulutusalaan tutustuvat asiakkaat tekevät kokeilujakson aikana nämä samat tehtävät ja niistä suoriutumisen perusteella voidaan arvioida asiakkaan soveltuvuutta koulutuslalle. Kahdessa oppilaitoksessa yhteenveto koulutuskokeilujen toteutumisesta laaditaan yhteenvetolomakkeelle Wilma-järjestelmässä (myös luku 6.3.2).

Yhdessä ammatillisessa erityisoppilaitoksessa asiakkaalle tehdään koulutuskokeilun aikana **pedagoginen arvio**. Koulutusalan soveltuvuuden arvioinnista vastaa erityisopettaja, mutta myös muu oppilaitoksen henkilökunta, joka tapaa asiakasta, tekee asiakkaasta havaintoja. Työryhmään kuuluu erityisopettajan lisäksi esimerkiksi opintoavustajia tai asumisen ohjaajia. Perusopetuksessa pedagogisen arvion perusteella tehdään päätös tehostetun tuen järjestämisestä oppilaalle (Opetushallitus 2014).

”Eli me puhutaan pedagogisesta arviosta. Heille kirjoitetaan tällainen palaute, mikä on pedagoginen arvio ja erityisopettaja on se, joka siitä vastaa. Toki siellä on arvioimassa avustajia- tai ohjaajia tai asumisen ohjaajia. Siellä on se työryhmä, jotka tätä koulutuskokeilijaa tapaa. He voivat kaikki antaa siinä palautetta, mutta erityisopettaja on se, joka vastaa siitä.” (Oppilaitosten edustaja 2, ammatillinen erityisoppilaitos, haastattelu)

Asiakkaan opiskeluvalmiuksia on arvioitu erilaisilla **testeillä tai muilla arviointimenetelmillä**. Esimerkiksi yhdessä ammatillisessa erityisoppilaitoksessa koulutuskokeiluun voidaan sisällyttää lukitesti erillistä maksua vastaan, mikäli esimerkiksi ohjaavan tahon arvion mukaan testin tekemiselle olisi tarve. Lukitestin on teettänyt oppilaitoksen erityisopettaja ja sen kustannukset ovat olleet 70 euroa. Asiakkaat ovat voineet tällöin olla esimerkiksi maahanmuuttajataustaisia opiskelijoita. Testit voivat olla myös erityyppisiä lähtötasotestejä tai sellaisia testejä, joita myös opiskelijavalintatilanteissa opiskelijalle teetetään. Esimerkiksi sosiaali- ja terveysalalla toteutetussa koulutuskokeilussa teetetävät testit voivat olla vastaavia kuin opiskelijavalintatilanteessa.

Yhdessä ammatillisessa erityisoppilaitoksessa asiakkaan toimintakykyä ja tuen tarpeita on arvioitu Ruori-arviointimenetelmän avulla. Ruori-arviointimenetelmä on suunniteltu opiskelijan erityisen tuen tai vaativan erityisen tuen tarpeen arviointiin ammatillisessa koulutuksessa (Ammattiopisto Luovi 2021b). Menetelmään sisältyy muun muassa itsearviointiin ja ammattilaisten toteuttamaan arviointiin perustuva osuus. Menetelmä perustuu ICF-luokitukseen ja sillä arvioidaan opiskelijan oppimis- ja työskentelyvalmiuksia, voimavaroja, arjen- ja asumisen taitoja sekä yhteistyötaitoja. (Ammattiopisto Luovi 2021b.)

Asiakkaille on teetetty myös erilaisia matemaattisia taitoja arvioivia testejä. Käytettyjä testejä ovat olleet Niilo Mäki Instituutin RMAT-testi ja KTLT-testi. RMAT-testi on laskutaidon testi 9–12-vuotiaille (Räsänen 2004). Testillä arvioidaan henkilön peruslaskutaitoja ja sitä voidaan käyttää esimerkiksi yhtenä välineenä laskemiskyvyn häiriön määrittelyssä (Räsänen 2004). KTLT-testi on laskutaidon testi peruskoulun 7.–9. luokkaisille (Räsänen ja Leino 2005). Sillä arvioidaan henkilön peruslaskutaitoja ja niiden soveltamistaitoja. Testi soveltuu esimerkiksi nuorten aikuisten peruskoulun jälkeiseen laskutaidon arviointiin. (Räsänen ja Leino 2005.)

### 6.3.2 Lausuntoasiakirja ja sen laatiminen

Tutkimuksessa analysoitujen lausuntoasiakirjojen perusteella koulutuskokeilujen aikana on arvioitu sitä, miten asiakas suoriutuu koulutusalaan liittyvien työtehtävien tekemisestä koulutuskokeilun aikana, millaiset ovat asiakkaan työskentelytavat ja millaiset valmiudet asiakkaalla on koulutusalan opinnoista suoriutumiseen. Oppilaitoksen ammattilaiset olivat arvioineet esimerkiksi sitä, millaisen osuuden annetuista tehtävistä asiakas oli pystynyt tekemään itsenäisesti koulutuskokeilun aikana ja missä määrin asiakas oli tarvinnut tukea ja ohjausta tehtävien tekemiseen. Asiakas oli arvioinut myös itse tuen ja ohjauksen tarvettaan. Oppilaitoksen ammattilaiset olivat arvioineet myös sitä, miten asiakas ottaa ohjausta vastaan ja millaista vuorovaikutus asiakkaan kanssa on. Lisäksi oli arvioitu asiakkaan tarvetta apuvälineisiin opintojen aikana. Koulutusalan opettaja oli arvioinut myös sitä, missä määrin asiakkaan oma arvio tuen ja ohjauksen tarpeistaan vastaa opettajan tekemiä havaintoja.

Asiakkaan työskentelytavoista oli arvioitu asiakkaan aktiivisuutta, hänen osoittamaa kiinnostusta koulutusalaan kohtaan, keskittymiskykyä, ajan käyttöä ja sovittujen aikataulujen noudattamista. Asiakkaan valmiuksia koulutusalan opinnoista suoriutumiseen oli arvioitu esimerkiksi arvioimalla asiakkaan matemaattisia ja motorisia taitoja. Asiakkaan matemaattisia taitoja oli arvioitu erilaisien testien avulla (RMAT ja KTLT-testit; luku 6.3.1) ja motorisia taitoja havainnoimalla asiakasta. Lausuntojen loppuun oli laadittu yhteenveto koulutuskokeilun aikana tehdyistä havainnoista ja suositukset asiakkaan koulutukselle. Yhteenvetoon ja suosituksiin oli kirjattu oppilaitosten ammattilaisten tekemä arvio siitä, ovatko asiakkaan valmiudet koulutuslalle hakeutumiseen riittävät vai tulisiko asiakkaan ensin hakeutua valmentavaa koulutukseen.

Oppilaitosten edustajat kuvasivat lausuntoasiakirjan laatimisprosessia myös haastatteluissa. Haastattelujen perusteella useimmiten lausuntoasiakirja laaditaan oppilaitosten ammattilaisten tekemien havaintojen ja asiakkaalle teetettyjen testien perusteella. Tehdyistä havainnoista voidaan keskustella myös asiakkaan kanssa ennen niiden kirjaamista. Kahdessa ammatillisessa erityisoppilaitoksessa lausunto laaditaan valmiin palautekaavakkeen avulla. Palautekaavake täytetään oppilaitoksen Wilma-järjestelmässä (myös luku 6.3.1). Useimmiten lausunnon loppuun kirjataan oppilaitoksen ammattilaisten suositukset asiakkaan koulutukselle. Lausuntoon voidaan esimerkiksi kirjata, suositellaanko asiakkaalle tutkintotavoitteista koulutusta vai valmentavaa koulutusta. Suosituksena voi olla myös hakeutuminen koulutuskokeilun toteuttaneeseen oppilaitokseen tai vaihtoehtoisesti johonkin muuhun, asiakkaalle soveltuvampaa oppilaitokseen. Kokeilujakson jälkeen lausuntoasiakirja on lähetetty asiakkaalle tai asiakkaan huoltajalle, Kelaan ja joissakin tapauksissa myös asiakkaan koulutuskokeiluun ohjanneelle taholle.

Oppilaitosten edustajat kuvasivat haastatteluissa myös sitä, millaisissa työtehtävissä toimivat ammattilaiset vastaavat lausuntoasiakirjan laatimisesta oppilaitoksessa. Yhdessä ammatillisessa erityisoppilaitoksessa lausunnon laatimisesta vastaa erityisopettaja. Koulutussuosituksen laatimisessa voi olla mukana myös esimerkiksi oppilaitoksen uraohjaaja. Yhdessä ammattioppilaitoksessa arvioinnin ovat tehneet yhteistyössä koulutusalan opettajat ja erityisopettaja. Toisessa ammattioppilaitoksessa lausunnon laatimiseen ovat osallistuneet ammatilliset opet-

tajat, koulutuskokeilujen koordinoinnista vastaava henkilö oppilaitoksessa ja asiakas itse. Kahdessa ammatillisessa erityisoppilaitoksessa koulutusalan opettaja vastaa lausunnon laatimisesta.

Kyselyssä oppilaitosten edustajia pyydettiin arvioimaan, onko lausunto ollut toimiva tapa antaa tietoa koulutuskokeilun toteutumisesta. Yli puolet vastaajista (kuusi vastaajaa) arvioi, että lausunnon laatiminen on ollut toimiva tapa antaa tietoa koulutuskokeilun toteutumisesta. Yksi vastaaja ei osannut arvioida lausunnon toimivuutta (vastasi: ei samaa eikä eri mieltä). Kaksi vastaajaa arvioi, ettei lausunto ole tähän mennessä ollut toimiva tapa koulutuskokeilujen toteutumisesta raportoimiseen.

Kelan määrittelemissä suuntaviivoissa koulutuskokeilujen toteuttamiselle ei määritellä sitä, miten koulutusalan soveltuvuutta asiakkaalle tulisi arvioida (Kela 2020a). Kyselyssä oppilaitosten edustajia pyydettiin arvioimaan, tulisiko koulutuskokeilujen tulevaisuudessa sisältää sellaisia **toiminnallisia harjoitteita tai osuuksia**, joilla voitaisiin arvioida asiakkaiden toimintakykyä ja siten heidän soveltuvuuttaan koulutuslalle. Kyselyvastausten perusteella oppilaitosten edustajat ymmärsivät toiminnallisilla harjoitteilla tarkoitettavan eri asioita. Osa vastaajista arvioi koulutusalaan liittyvien opetus- tai työtehtävien tekemisen tarvetta koulutuskokeilun aikana ja osa sitä, tulisiko koulutuskokeilujen aikana käyttää vielä lisäksi jotakin erillistä menetelmää tai työkalua asiakkaiden toimintakyvyn arviointiin. Myös osassa oppilaitosten edustajien haastatteluista sivuttiin sitä, tulisiko Kelan tarjota jatkossa jokin menetelmä koulutusalan soveltuvuuden arviointiin.

Suurin osa kyselyyn vastanneista oppilaitosten edustajista arvioi, että koulutuskokeiluihin on jo nyt sisällynyt koulutusalaan liittyvien käytännön työtehtävien tekemistä tai että koulutusalan soveltuvuutta on jo nyt arvioitu asiakkaan toimintakyvyn näkökulmasta. Kyselyvastausten perusteella oppilaitosten edustajat pitivät tarkoituksenmukaisina koulutusalan soveltuvuuden arvioinnissa käytettävänä toiminnallisina harjoitteina koulutusalaan liittyviä käytännön työtehtäviä ja harjoitteita. Yhtenä toimivana vaihtoehtona pidettiin sitä, että Kela tarjoaisi arvioinnille rungon, mutta arviointiin olisi mahdollista kirjata myös oppilaitoksessa tehtyjä tärkeäksi koettuja havaintoja asiakkaan soveltuvuudesta. Haastatteluissa nostettiin myös esiin, että työkalun suunnittelussa tulisi ottaa huomioon oppilaitosten erilaisuus. Tärkeänä pidettiin myös sitä, että asiakkaan kuntoutuspäätöksen mukana oppilaitokseen välittyisi riittävästi tietoa siitä, millaisia asiakkaan toimintakyvyn osa-alueita kokeilujaksolla tulisi arvioida (myös luku 6.7.3).

Yhdessä ammatillisessa erityisoppilaitoksessa asiakkaiden toimintakyvyn arvioinnissa on käytetty Ruori-arviointimenetelmää (esim. Ammattiopisto Luovi 2021b) ja koulutuskokeilujen toteuttamiselle on laadittu yhteinen palvelukuvaus alueen Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskuksen (myöhemmin ELY-keskus) kanssa. Oppilaitoksessa toivottiin, että Kelalla ja ELY-keskuksilla ja mahdollisesti myös vakuutuslaitoksilla olisi yhtenevä näkemys koulutuskokeilujaksojen sisällöistä ja kustannuksista.

## 6.4 Koulutuskokeilun koetut hyödyt ja oppilaitokseen hakeutuminen

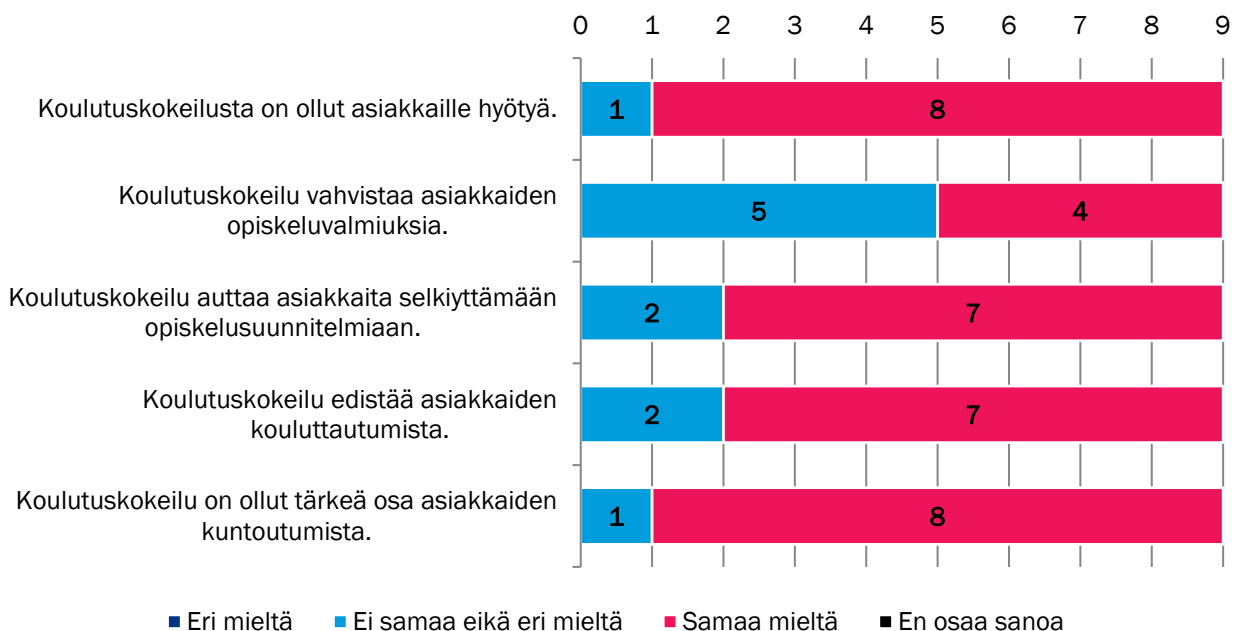
Tässä luvussa kuvataan, millaisia hyötyjä koulutuskokeiluilla on ollut asiakkaille oppilaitosten edustajien ja asiakkaiden arvion mukaan. Oppilaitosten edustajat kuvasivat kyselyssä ja haastatteluissa koulutuskokeilujen hyötyjä myös oppilaitoksille. Lisäksi luvussa kuvataan sitä, onko koulutuskokeilu tavallisesti johtanut asiakkaiden opiskeluun oppilaitoksessa.

### 6.4.1 Koetut hyödyt

Oppilaitosten edustajat arvioivat koulutuskokeilun hyötyjä asiakkaille kyselyssä ja haastatteluissa. Myös asiakkaat kuvasivat koulutuskokeilun hyötyjä haastatteluissa. Kuvatut hyödyt olivat abstraktiotasoltaan erityyppisiä. Yhtäältä arvioitiin, että asiakkaat saavat tietoa heitä kiinnostavasta koulutusalaista ja mahdollisuuden tutustua käytännössä siihen, millaisia koulutusalaan liittyvät opinnot ja työtehtävät ovat. Toisaalta kuvattiin, että koulutuskokeiluilla voidaan tukea asiakkaita heidän koulutustaan ja tulevaisuuttaan koskevien päätösten tekemisessä ja siirtymässä toisen asteen opintoihin.

Kyselyssä suurin osa oppilaitosten edustajista (kahdeksan vastaajaa) arvioi, että koulutuskokeilusta on asiakkaille hyötyä (kuvio 7). Suurin osa (7–8 vastaajaa) myös arvioi, että koulutuskokeilu on tärkeä osa asiakkaiden kuntoutumista; se auttaa asiakkaita selkiyttämään opiskelusuunnitelmiaan ja edistää asiakkaiden kouluttautumista. Yli puolet vastaajista (viisi vastaajaa) ei osannut antaa arviotaan siitä, voidaanko koulutuskokeilulla kuitenkaan vahvistaa asiakkaiden opiskeluvalmiuksia (vastasi: ei samaa eikä eri mieltä).

**Kuvio 7.** Oppilaitosten edustajien arvio koulutuskokeilun hyödyistä asiakkaille (n = 9).



Oppilaitosten edustajien arvion mukaan koulutuskokeilujen merkittävin hyöty asiakkaille on se, että erityisesti nuoret onnistuvat peruskoulun jälkeisessä koulutusalaavalinnassa.

”No ehkä tärkein hyöty on se onnistuminen siinä haussa, eli kun on nuorista kyse ja siinä pitää tehdä tietysti isoja päätöksiä mahdollisesti vielä vuosiksi eteenpäin, kun hakeudutaan koulutukseen, niin sillä pystytään varmistamaan sitä, että hakeutuu mahdollisimman oikeaan koulutukseen ja onnistuu siinä.” (Oppilaitosten edustaja 2, ammatillinen erityisoppilaitos, haastattelu)

”[koulutuskokeilu] vahvistaa sitä asiakkaan tietoa sitten, että onko tämä nyt oikea valinta – – Sitä oman valinnan tekemistä vahvistaa, oman suunnan löytämistä. Että siinä se on hyvä.” (Oppilaitosten edustaja 4, ammatillinen erityisoppilaitos, haastattelu)

Koulutuskokeilussa asiakas saa käytännön kokemuksen kautta käsityksen siitä, millaiset häntä kiinnostavan koulutusalan opinnot ovat ja millaisia työtehtäviä koulutusalaan liittyy. Asiakkaalla on saattanut olla esimerkiksi myönteisiä tai kielteisiä ennakkokäsityksiä koulutusalaista. Koulutuskokeilun aikana asiakas voi saada tiedon esimerkiksi siitä, että alaan liittyy sellaisia työtehtäviä, jotka eivät ole hänelle mieleen tai että alalla pärjäämisen vaatimukset eivät olekaan niin kovat kuin mitä hän etukäteen oli ajatellut. Alalla pärjääminen saattaa myös vaatia työntekijältä sellaisia ominaisuuksia, kuten nopeatempoisuutta, joita asiakas ei koe itsellään olevan. Yksi oppilaitosten edustaja kuvasi haastattelussa, että koulutusalaasta saa usein paremman käsityksen tutustumalla siihen oppilaitoksessa kuin esimerkiksi lukemalla kuvauksia alasta. Asiakkaalla on saattanut olla mielessä myös kaksi häntä kiinnostavaa koulutusalaa, joiden väliltä valitseminen usein helpottuu, kun alaan on päässyt tutustumaan oppilaitoksessa.

”Ja sitten tietenkin ennen kaikkea se tutustuminen, että onko nämä nyt realistisia nämä minun ajatukset tästä ammattialasta. No joskus voi olla esimerkiksi jos ajatellaan lähihoitajan koulutusta, että tavallaan ne ajatukset ovat hyvin tällaisia sinne hoitoon liittyviä, että siihen sitten sisältyykin tällaista aika paljon sitä fyysistä nostelua ja auttamista, esimerkiksi pesuissa, wc:ssä käynnissä, tämän tyyppisiä asioita, että mitä kaikkea se ala pitää oikeasti sisällään. On eri asia, että lukee tietysti niitä jotakin ammattitaitokuvauksia ja muita kuin sitten tulee käytännössä katsomaan ja kokeilemaan tekemään niitä asioita.” (Oppilaitosten edustaja 3, ammatillinen erityisoppilaitos, haastattelu)

”– – toinen on tietysti juuri tämä pulmatilanne jolloin he miettivät vahvasti ehkä kahden alan välillä. – – Että kyllä minun mielestä se varmasti sille koulutuskokeilijalle antaa tällaisia asioita, että sitten jos on miettinyt, että onko se rakennus- vai autoala niin sitten kun pääsee sinne, niin näkee vähän mitä se sitten- mitä ne tekevät siellä oikeasti, niin kyllähän se varmasti auttaa siihen valinnan tekemiseen, jos pääsee vierailemaan molemmilla aloillakin.” (Oppilaitosten edustaja 5, ammattioppilaitos, haastattelu)

Koulutuskokeilun avulla voidaan varmistua myös siitä, että asiakkaalla on valmiuksia opiskella koulutusalaalla ja että oppilaitosvalinta on asiakkaalle oikea. Jos opiskelija tarvitsee opinnoista

suoriutumisen tueksi esimerkiksi vaativaa erityistä tukea, koulutuskokeilulla voidaan varmistaa, että asiakas hyötyy suunnitellusta koulutuksesta. Ammatillisessa erityisoppilaitoksessa toteutetussa koulutuskokeilussa voidaan todeta, että asiakkaan valmiudet riittävät opinnoista suoriutumiseen ammattioppilaitoksessa. Jos asiakas on osallistunut esimerkiksi pienryhmäopetukseen perusopetuksessa, koulutuskokeilun avulla voidaan saada tietoa siitä, selviytyisikö asiakas opinnoista suuressa ryhmässä ammattioppilaitoksessa vai tulisiko hänen hakeutua ammatilliseen erityisoppilaitokseen.

Koulutuskokeilun merkittävänä hyötynä asiakkaille nähtiin myös se, että asiakas saa tiedon ja kokemuksen käytännössä siitä, että opintojen aloittaminen on hänelle liian aikaista tai koulutusalan opinnot eivät sovellu hänelle. Koulutuskokeilun aikana voidaan todeta esimerkiksi, etteivät asiakkaan voimavarat vielä riitä opintojen aloittamiseen. Toisaalta voidaan havaita, ettei koulutusala sovellu asiakkaalle esimerkiksi jonkin fyysisen toimintakyvyn rajoitteen vuoksi. Koulutuskokeilulla voidaan näissä tapauksissa ennaltaehkäistä mahdollisia tulevia pettymyksiä ja epäonnistumisen kokemuksia asiakkaalle.

”Onhan sekin ihan hyvä tulos, että jos realisoituu että se on- että voimavarat eivät riitä vielä. – – koska eihän kukaan niitä epäonnistumisia haluaisi. Parempi noin, että se on heti lähtökohtaisesti sovittu tuollaiseksi lyhyeksi ajaksi ja sitten sen perusteella, tehdään ne johtopäätökset.” (Oppilaitosten edustaja 1, ammattioppilaitos, haastattelu)

”– – me ollaan pidetty kyllä aina sitä myöskin onnistuneena koulutuskokeiluna, jos asiakas päättää, että ei hae tai jotenkin että se vahvistuu se, että tämä ei ole se juttu, että me pidetään- että se on tietysti yhtä onnistunut, koska se on sitten tällainen pois-sulkeva tekijä.” (Oppilaitosten edustaja 2, ammatillinen erityisoppilaitos, haastattelu)

Koulutuskokeilulla voidaan tukea asiakasta myös toiseen asteen koulutukseen siirtymässä. Yhden oppilaitoksen edustajan mukaan opinnoissaan erityistä tukea tarvitsevat nuoret kokevat usein erilaiset elämänmuutokset, kuten siirtymän toisen asteen opintoihin, vaikeina. Tarjoomalla asiakkaalle mahdollisuuden tutustua oppilaitokseen ja sen henkilökuntaan etukäteen, koulutuskokeilulla voidaan tukea asiakasta muutokseen sopeutumisessa. Myös ammatilliseen erityisoppilaitokseen hakeutumiselle voi erityisesti nuorilla asiakkailta olla korkea kynnys.

”– – minusta tuntuu, että näille erityisen tuen opiskelijoille, jotka miettivät tätä [koulutusta], niin niillä on niin hirveän isoja nämä muutokset, että sitten kun he ovat tulossa meille niin [koulutuskokeilu] antaa siihen sitten sellaista varmuutta, että vähän tietää, että missä paikassa se on ja minkälaiset ihmiset siellä on ja muuta.” (Oppilaitosten edustaja 5, ammattioppilaitos, haastattelu)

”– – kynnys hakea erityisoppilaitokseen on kanssa sellainen, että tällaisen koulutuskokeilun kautta se ehkä vähän madaltuu se, että minkälainen paikka se nyt oikeasti on, että vaikka siellä opiskelee hyvin erityyppisiä opiskelijoita, niin onko siinä [eroa] – – Että tavallaan tulee se ympäristö siinäkin mielessä tutuksi, että miten erilaisia opiskelijoita meillä on. Että sekin on sellainen yksi tosi tärkeä ja iso etenkin nuorten kohdalla juuri.” (Oppilaitosten edustaja 3, ammatillinen erityisoppilaitos, haastattelu)



Koulutuskokeilussa asiakas oppii tuntemaan etukäteen myös oppilaitoksen henkilökuntaa ja oppilaitoksen henkilökunta asiakkaan ja hänen tuen tarpeensa. Asiakas voi esimerkiksi verkostoitua oppilaitoksen henkilökunnan kanssa jo ennen opintojen aloittamista ja hän saa tiedon siitä, keihin hän voi oppilaitoksessa olla yhteydessä opintoihin liittyvissä kysymyksissä. Kun oppilaitoksen henkilökunta tuntee asiakkaan ja hänen tuen tarpeensa jo ennen opintojen aloittamista, voidaan varmistaa, että asiakkaan tuen tarpeet on huomioitu oppilaitoksessa jo heti opintojen alkaessa ja asiakkaan opintojen aloittaminen on mahdollisimman sujuvaa.

Koulutuskokeilussa asiakkaan on ollut mahdollista tutustua ja jakaa kokemuksiaan myös muiden koulutusalaalla opiskelevien kanssa ja saada vertaistukea ja kannustusta koulutusalan valintaan. Joissakin tapauksissa koulutuskokeilulla on voitu vahvistaa myös asiakkaan kiinnostusta ja motivaatiota koulutukseen hakeutumiseen ja hänen päätöstään hakeutua toisen asteen opintoihin.

Yhtenä koulutuskokeilun hyötynä nähtiin myös kokeilujaksosta laadittava **lausunto**. Lausuntoa ja koulutuskokeilun aikana tehtyjä havaintoja asiakkaan tuen tarpeista voidaan hyödyntää oppilaitoksessa esimerkiksi opiskelijavalintoja tehtäessä. Hakijaa ei välttämättä tarvitse enää haastatella hakuprosessin yhteydessä, jos hän on tuttu jo koulutuskokeilusta. Myös asiakas voi hyödyntää koulutuskokeilusta tehtyä lausuntoa oppilaitokseen hakiessaan tai hakiessaan koulutukseen muualle.

Koulutuskokeilun hyötynä alaa vaihtaville asiakkaille nostettiin esiin se, että asiakkaat saavat käsityksen nykyisen opiskeluelämän vaatimuksista ja siitä millaisia valmiuksia heillä mahdollisesti aiemman koulutuksensa ansiosta on uudelle koulutusallalle hakeutumiseen. Alaa vaihtavat opiskelijat ovat saattaneet opiskella aiemmin esimerkiksi kymmenen tai kaksikymmentä vuotta sitten. Koulutuskokeilun aikana on voitu keskustella asiakkaan kanssa myös esimerkiksi toimeentulokysymyksistä opiskeluaikana.

Oppilaitosten edustajat kuvasivat koulutuskokeilujen hyötyjä myös oppilaitoksille. Koulutuskokeilujen avulla oppilaitokset saavat tietoa mahdollisista tulevista opiskelijoista ja heidän tuen tarpeistaan, mikä helpottaa tulevan lukuvuoden henkilöstösuunnitelman ja kurssitarjonnan laatimista. Tietoa opiskelijoista ja heidän tuen tarpeistaan voidaan käyttää pohjatietona myös opiskelijalle mahdollisesti tehtävälle erityisen tuen päätökselle oppilaitoksessa (Opetushallitus 2021d). Koulutuskokeilujen avulla oppilaitokset voivat myös arvioida asiakkaiden valmiuksia oppilaitoksessa opiskeluun ja tarvittaessa he voivat ohjata asiakkaan soveltuvampaan koulutukseen. Oppilaitosten edustajien arvion mukaan koulutuskokeilujen hyöty oppilaitoksille, mutta myös laajemmin yhteiskunnalle, on myös koulutuksen keskeytymisen ehkäiseminen.

#### 6.4.2 Oppilaitokseen hakeutuminen

Kyselyssä ja haastatteluissa oppilaitosten edustajia pyydettiin arvioimaan, johtaako koulutuskokeilu tavallisesti asiakkaiden opiskeluun oppilaitoksessa. Kyselyyn vastanneista oppilaitosten edustajista enemmistö (seitsemän vastaajaa) arvioi, että koulutuskokeilu on tavallisesti

johtanut asiakkaiden opiskeluun oppilaitoksessa. Haastateltujen oppilaitosten edustajien arviot vaihtelivat: Haastatelluista kolme arvioi, että asiakkaat hakeutuvat useimmiten oppilaitokseen. Yksi haastatelluista arvioi, että alle puolet hakeutuu oppilaitokseen ja yksi, että asiakkaista noin 20–30 prosenttia hakeutuu oppilaitokseen opiskelemaan.

Yksi haastateltu oppilaitosten edustaja kuvasi, että juuri Kelan asiakkaat eivät tavallisesti hakeudu opiskelemaan kokeillulle koulutuslalla. Haastatellun mukaan esimerkiksi TE-palvelujen asiakkailla koulutukseen liittyvät suunnitelmat ovat tavallisesti jo pidemmälle vietyjä ja koulutuskokeilu johtaa useammin opiskeluun oppilaitoksessa. Tämän taustalla voi olla koulutuskokeilujen kohderyhmät; Kelan asiakkailla koulutuskokeiluun hakeutumisen peruste on jokin sairaus tai vamma tai nuorilla asiakkailla toimintakyvyn olennainen heikentyminen (L 566/2005 6 §; L 1097/2018 7a §). TE-palvelut järjestävät koulutuskokeiluja TE-toimistojen asiakkailla esimerkiksi osana ammatinvalinta- ja uraohjausta (TE-toimisto 2021).

Kyselyssä ja haastatteluissa oppilaitosten edustajat kuvasivat sitä, mistä syistä koulutuskokeilu ei ole johtanut asiakkaiden opiskeluun oppilaitoksessa. Koulutuskokeilun aikana on voitu esimerkiksi havaita, ettei oppilaitosvalinta ole asiakkaalle oikea. Ammattioppilaitoksessa toteutetussa koulutuskokeilussa on voitu esimerkiksi todeta, että asiakas tarvitsee opinnoista suoriutumisen tueksi vaativaa erityistä tukea tai ennen tutkintotavoitteiseen koulutukseen hakeutumista valmentavaa koulutusta, jota järjestää ammatillinen erityisoppilaitos. On myös voitu todeta, ettei asiakkaan voimavarat vielä riitä opintojen aloittamiseen. On myös voinut olla niin, ettei asiakas ole pystynyt osallistumaan kokeilujaksolle järjestettyyn ohjelmaan, koska hän on kokenut ryhmätilanteet liian vaativina.

Asiakkaalla on myös voinut olla koulutuskokeiluun hakeutuessaan epärealistinen käsitys koulutuslalla ja sen vaatimuksista, jolloin koulutuskokeilu ei ole johtanut koulutuslalle hakeutumiseen. Toisaalta asiakas on voinut kokea koulutuslallaan liittyvät työtehtävät itselleen esimerkiksi liian nopeatempoisiksi tai fyysisen toimintakyvyn rajoitteiden vuoksi soveltumattomiksi. Joissakin tapauksissa asiakas ei ole koulutuskokeilun aikana osoittanut kiinnostustaan tai motivaatiotaan koulutukseen hakeutumiseen. Asiakas ei esimerkiksi ole osallistunut kokeilujaksolle tai hän on osallistunut vain osaan kokeilupäivistä.

## 6.5 Koulutuskokeiluun ohjautuminen

Kelan koulutuskokeilujen toteuttamiselle laatimien suuntaviivojen mukaan asiakkaan tulee itse valita oppilaitos, jossa koulutuskokeilu toteutetaan. Asiakas sopii myös itse koulutuskokeiluun liittyvistä käytännön järjestelyistä oppilaitoksen kanssa. (Kela 2020a.) Tässä luvussa kuvataan, millaiset tahot ovat tavallisesti ohjanneet asiakkaita koulutuskokeiluun, millainen on ollut asiakkaiden koulutuskokeiluun ohjautumisen prosessi ja millaiset tekijät ovat aineistojen perusteella estäneet ja edistäneet asiakkaiden koulutuskokeiluun hakeutumista.

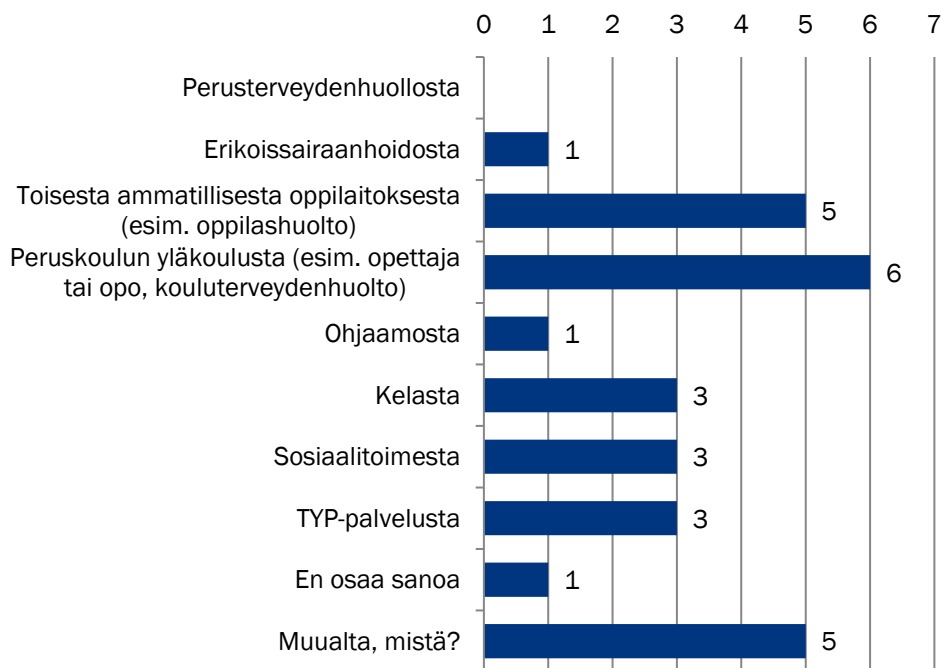
### 6.5.1 Ohjaavat tahot ja ohjautumisen prosessi

Oppilaitosten edustajat kuvasivat kyselyssä ja haastatteluissa asiakkaiden koulutuskokeiluun ohjautumisen prosessia. Myös asiakkailta kysyttiin haastatteluissa, miten he olivat ohjautuneet

koulutuskokeiluun. Aineistojen perusteella asiakkaat ohjautuvat koulutuskokeiluun tavallisesti peruskoulun yläkoulusta, toisista ammatillisista oppilaitoksista ja ohjaavien ammattilaisten, kuten NUOTTI-valmentajien, kautta.

Oppilaitosten edustajia pyydettiin arvioimaan kyselyssä, mistä aloite asiakkaiden koulutuskokeiluun ohjautumiseen on tavallisesti tullut. Vastaajia pyydettiin valitsemaan tavallisin ohjaava taho ennalta määritellyistä vaihtoehtoista (esim. perusterveydenhuolto, erikoissairaanhoido, toiset ammatilliset oppilaitokset). Vastaajien oli mahdollista valita useita vaihtoehtoja. Suurin osa kyselyyn vastanneista oppilaitosten edustajista arvioi, että useimmiten aloite asiakkaiden koulutuskokeiluun hakeutumiseen on tullut peruskoulun yläkoulusta (kuusi vastaajaa) tai toisesta ammatillisesta oppilaitoksesta (viisi vastaajaa). Aloite asiakkaiden koulutuskokeiluun hakeutumiseen on kyselyvastausten perusteella tullut myös Kelasta, kunnan sosiaalipalveluista, TYP-palvelusta, Ohjaamoista ja erikoissairaanhoidosta. (Kuvio 8.)

**Kuvio 8.** Oppilaitosten edustajien arvio siitä, mistä aloite asiakkaiden koulutuskokeiluun hakeutumiseen on tavallisesti tullut (n = 9).



Myös oppilaitosten edustajien ja asiakkaiden haastattelujen perusteella asiakkaat ovat ohjautuneet koulutuskokeiluun useimmiten peruskoulusta. Tällöin ohjaavina tahoina ovat olleet peruskoulun opettajat, opinto-ohjaajat, erityisopettajat tai kuraattorit. Kun asiakkaat ohjautuvat koulutuskokeiluun peruskoulusta, usein myös asiakkaan huoltajalla on ollut aktiivinen rooli esimerkiksi asiakkaan koulutuslavalinnassa ja tulevan toisen asteen oppilaitoksen suunnittelussa. Peruskoulun ammattilaiset ovat voineet ohjata myös asiakkaan huoltajan selvittämään Kelasta koulutuskokeilun mahdollisuutta. Yksi haastateltu oppilaitosten edustaja totesi, että jos erityistä tukea tarvitsevalla nuorella ei ole mahdollisuutta saada huoltajan tukea koulutuksen suunnitteluun ja peruskoulussa ei ole tietoa koulutuskokeilun mahdollisuudesta, koulutuskokeilun mahdollisuus ei todennäköisesti järjesty asiakkaalle.

”– – ysiluokkalaisten erityistä tukea vaativien opiskelijoiden joko opettajat tai opot ottavat yhteyttä ja kyselevät mahdollisuutta koulutuskokeiluun, tietysti he ovat ensin pohtineet siellä vanhempien kanssa, että olisiko tämä se paikka. Että sen perusteella mitä käyvät siellä opiskelijan tulevaisuuspalavereja ja tekevät palvelusuunnitelmia, niin sieltä sitten ollaan meille yhteydessä ja sitten järjestellään tämä jakso ja saadaan siitä palaute ja sen mukaan he sitten miettivät ja etenevät.” (Oppilaitosten edustaja 4, ammatillinen erityisoppilaitos, haastattelu)

”– – pääsääntöisesti ne tulee kyllä joko opinto-ohjauksen kautta tai sitten sieltä [TE-palvelujen] ammatinvalinnan ohjauksen kautta ne meidän koulutuskokeilijat. – – ne ovat yleensä peruskoulun päättäviä, eli silloin ysiluokalla, kun mietitään sitä jatko-opiskelupaikkaa.” (Oppilaitosten edustaja 2, ammatillinen erityisoppilaitos, haastattelu)

Asiakkaiden ohjautumiselle peruskoulusta koulutuskokeiluun on oppilaitoksissa muodostunut erityyppisiä prosesseja. Yhdessä ammattioppilaitoksessa asiakkaita on ohjautunut koulutuskokeiluun esimerkiksi alueen erityisopettajien verkoston kautta. Tällöin peruskoulujen erityisopettajat ovat tiedustelleet koulutuskokeilun mahdollisuudesta suoraan oppilaitoksen erityisopettajalta ja oppilaitoksen erityisopettaja on alkanut järjestää koulutuskokeilun mahdollisuutta asiakkaalle. Yksi oppilaitos sijaitsi maakunnassa, jossa on kehitetty erityinen ammatillisten erityisoppilaitosten koordinoitikeskus, jonka kautta oppilaitos saa tietoa peruskoulun päättävistä erityisen tuen opiskelijoista ja peruskoulut tiedon koulutuskokeilun mahdollisuuksista ammatillisissa erityisoppilaitoksissa. Koordinoitikeskuksen tavoite on tukea erityistä tukea tarvitsevia opiskelijoita koulutukseen liittyvissä nivelvaiheissa, kuten toisen asteen opintoihin siirtymässä ja työllistymisessä toisen asteen opintojen päättymisen jälkeen.

Joissakin tapauksissa myös Kelalla on ollut koulutuskokeilujen toteutumista edesauttava rooli, kun asiakkaat ovat ohjautuneet koulutuskokeiluun peruskoulusta. Yhdessä ammattioppilaitoksessa Kelasta ollaan oltu yhteydessä oppilaitokseen koulutuskokeilun mahdollisuudesta todennäköisesti, kun asiakkaan kuntoutushakemus on käsitelty Kelassa. Myös yhden asiakkaan huoltaja oli saanut tiedon mahdollisuudesta koulutukseen ammatillisena kuntoutuksena ensin Kelasta, minkä jälkeen peruskoulun opinto-ohjaajan kanssa oli alettu suunnitella asiakkaan toisen asteen opintoja ja kuntoutuspolkua. Osana koulutuksen suunnittelua asiakkaalle järjestettiin koulutuskokeilu.

”– – eli meillehän periaatteessa tulee ne- meidän opiskelijapalvelupäällikölle on tullut tähän asti ne yhteydenotot Kelalta ja siten hän on ottanut minuun yhteyttä, kun on kyse juuri tällaisesta, joka liittyy tähän minun osaamisalaan [eli erityisen tuen järjestämiseen] ehkä enemmän. Eli sitten minä olen se yhteyshenkilö ollut sitten siihen lähettävään tahoon päin ja sitten alkanut- ja minä keskustelen sitten sen lähettävän tahon kanssa, usein siellä voi olla perhekin mukana tai opettaja, jos nämä on tullut peruskoulusta, niin kuin heistä suurin osa on meille tullut.” (Oppilaitosten edustaja 5, ammattioppilaitos, haastattelu)

”No meillehän tämä tuli niin kuin yleensäkin siis yllätyksenä silloin koko tämä juttu, että kun Mikko oli ysillä peruskoulussa, niin silloin tuli vaan tällainen ilmoitus, että Mikolla on siihen- mikä koulutusraha vai mikä se nyt onkaan nimeltään sitten, että oikeus – – että Kelalta tuli vain ilmoitus. – – ja sitten sitä kautta tuli se jatko, että kun ruvettiin sitten kuntoutuspolkua miettimään, niin sitten siitä. Mutta ilman sitä, että olisi tullut silloin ysillä se ilmoitus, niin ei olisi varmaan ajateltukaan, että voitaisiin saada tällaista tukea sitten.” (Asiakashaastattelu)

Kun asiakkaat ovat ohjautuneet koulutuskokeiluun toisista ammatillisista oppilaitoksista, ohjaavina tahoina ovat olleet oppilaitoksen opinto-ohjaajat, opettajat tai kuraattorit. Asiakas voi ohjautua koulutuskokeiluun esimerkiksi toisen ammatillisen oppilaitoksen valmentavasta koulutuksesta. Toisessa ammatillisessa oppilaitoksessa on voitu myös todeta, ettei asiakas selviydy tutkintotavoitteisesta koulutuksesta ammattioppilaitoksessa. Tällöin koulutuskokeilu on järjestetty ammatilliseen erityisoppilaitokseen.

”[ohjaavina tahoina voi olla] ihan siis opinto-ohjaajat peruskoulusta, toisista ammatillisista oppilaitoksista. Jos esimerkiksi näyttää siltä, että [asiakas] ei pärjää tavallisessa ammatillisessa oppilaitoksessa – – Mutta sitten voi olla myöskin toisista valmentavista koulutuksista, eli toisten ammatillisten oppilaitosten opinto-ohjauksesta.” (Oppilaitosten edustaja 2, ammatillinen erityisoppilaitos, haastattelu)

Yhdessä ammattioppilaitoksessa asiakkaat eivät ole ohjautunut koulutuskokeiluun peruskouluista, vaan ohjaavina tahoina ovat olleet sellaiset vakiintuneet verkostotoimijat, joilla on tietoa koulutuskokeilun mahdollisuudesta ja siitä, millaisissa tilanteissa sitä voidaan käyttää. Yksi esimerkki tällaisesta ohjaavasta verkostotoimijasta on NUOTTI-valmentajat. Muina ohjaavina tahoina mainittiin työvalmennukseen erikoistuneen säätiön yksilöohjaajat ja terapiatyön ohjaajat sekä alueen psykiatrian poliklinikka. Koulutuskokeilun jälkeen asiakkaat voivat jatkaa koulutukseen liittyvien kysymysten pohtimista edelleen esimerkiksi NUOTTI-valmentajan kanssa. Asiakkaiden tuen tarpeet ovat liittyneet näissä tapauksissa pääasiassa mielenterveyden ongelmiin.

”Ne [asiakkaat] on tullut verkostojen kautta, juuri- joku tällainen verkostoihminen, jolla on tavallisesti kokemusta tästä, että miten tämä toimii. Esimerkiksi juuri ne NUOTTI-valmentajat on hyvä esimerkki, että hehän tietävät, että miten tämä systeemi toimii ja miten sitä voi hyödyntää ja sitten nämä ihmiset voi palata sinne NUOTTI-valmennukseen sen kokeilun jälkeen ja jatkaa sitä asian pohtimista.” (Oppilaitosten edustaja 1, ammattioppilaitos, haastattelu)

Muina koulutuskokeiluun ohjaavina tahoina oppilaitosten edustajat mainitsivat kyselyssä ja haastatteluissa huoltajat, TE-palvelujen ammatinvalinnan ohjauksen, järjestöjen työpajatoiminnan, etsivän nuorisotyön, vakuutuslaitokset ja hoitokodit.

Oppilaitosten edustajia pyydettiin arvioimaan kyselyssä koulutuskokeiluun hakeutumisen helppoutta asiakkaille. Vastaaajista alle puolet (neljä vastaajaa) arvioi, että koulutuskokeiluun

hakeutuminen on ollut asiakkaille helppoa. Kolme vastaajaa ei ollut samaa eikä eri mieltä väitteen kanssa ja yksi vastaaja ei osannut arvioida hakeutumisen helppoutta asiakkaille (vastasi: en osaa sanoa). Yksi vastaaja arvioi, ettei koulutuskokeiluun hakeutuminen ole ollut asiakkaille tähän mennessä helppoa.

### 6.5.2 Hakeutumista estäneet ja edistäneet tekijät

Kuviossa 9 (s. 56) kuvataan COM-B-mallia (Michie ym. 2011) soveltaen niitä tekijöitä, jotka ovat kysely- ja haastatteluaineistojen perusteella estäneet tai edistäneet asiakkaiden koulutuskokeiluun hakeutumista. Keskeisin havainto oli se, etteivät asiakkaat useimmiten ole hakeutuneet koulutuskokeiluun omaehtoisesti vaan heillä on ollut hakeutumisen tukena joku tukihenkilö, kuten peruskoulun ammattilaisia, huoltaja tai ohjaavia ammattilaisia. Haastateltujen oppilaitosten edustajien arvion mukaan koulutuskokeilun asiakkailta on sellaisia tuen tarpeita, ettei omaehtoinen hakeutuminen palveluun ole usein mahdollista. Asiakkaat tarvitsevat esimerkiksi opiskelun tueksi erityistä tukea tai vaativaa erityistä tukea tai he kuntoutuvat mielenterveyden ongelmista. Haastateltujen oppilaitosten edustajien arvion mukaan sellaiset asiakkaat, joilla on ollut esimerkiksi jokin fyysisen toimintakyvyn rajoite tai jotka ovat iältään vanhempia, ovat voineet hakeutua koulutuskokeiluun omaehtoisesti.

Merkittävin asiakkaiden koulutuskokeiluun hakeutumista edistänyt tekijä on ollut ammattilaisten tai huoltajan antama **tuki hakeutumiseen**. Tällöin esimerkiksi peruskoulun ammattilaisilla tai ohjaavilla ammattilaisilla on ollut tieto palvelusta ja palveluun hakeutumisen prosessista. Ammattilaiset ovat yhdessä asiakkaan tai asiakkaan huoltajan kanssa alkaneet järjestää koulutuskokeilun mahdollisuutta asiakkaalle. Perusopetuksen päättävälle nuorelle on esimerkiksi järjestetty jatkokoulutusta koskevia tapaamisia, joissa on pohdittu nuorelle soveltuvaa toisen asteen koulutusta. Osana tätä suunnittelua nuorelle on järjestetty koulutuskokeilu. Joissakin tapauksissa aloite koulutuksen suunnittelulle on tullut Kelasta, kun esimerkiksi asiakkaan huoltajalle on välitetty tieto asiakkaan mahdollisesta oikeudesta koulutukseen ammatillisena kuntoutuksena toisen asteen koulutuksessa. Aineistojen perusteella keskeinen koulutuskokeiluun hakeutumista edistänyt tekijä on ollut asiakkaiden näkökulmasta asiakkaan saama tuki hakeutumiseen eli hakeutumisen mahdollistava suotuisa ympäristö (tilaisuudet).

Analyysissä COM-B-mallia laajennettiin kattamaan myös sellaisia ammattilaisten käytäntöihin ja palvelujärjestelmään liittyviä tekijöitä, joiden havaittiin olevan edellytyksenä asiakkaan koulutuskokeiluun ohjautumiselle. Useimmiten asiakkaan koulutuskokeiluun ohjautumista on edistänyt se, että erityisesti peruskoulun ammattilaisilla tai muilla ohjaavilla ammattilaisilla on ollut **tieto** koulutuskokeilun mahdollisuudesta ja siitä, millaisissa tilanteissa sitä voidaan käyttää. Yhden haastatellun oppilaitoksen edustajan mukaan juuri se, ettei peruskoulun ammattilaisilla ole tietoa koulutuskokeilun mahdollisuudesta ja se, ettei asiakkaan huoltajalla ole mahdollisuutta tukea asiakasta koulutuksen suunnittelussa, johtaa siihen, ettei koulutuskokeilun mahdollisuus järjesty asiakkaalle. Esimerkiksi kaikilla vanhemmilla ei ole resursseja nuoren tukemiseen koulutukseen liittyvissä kysymyksissä.

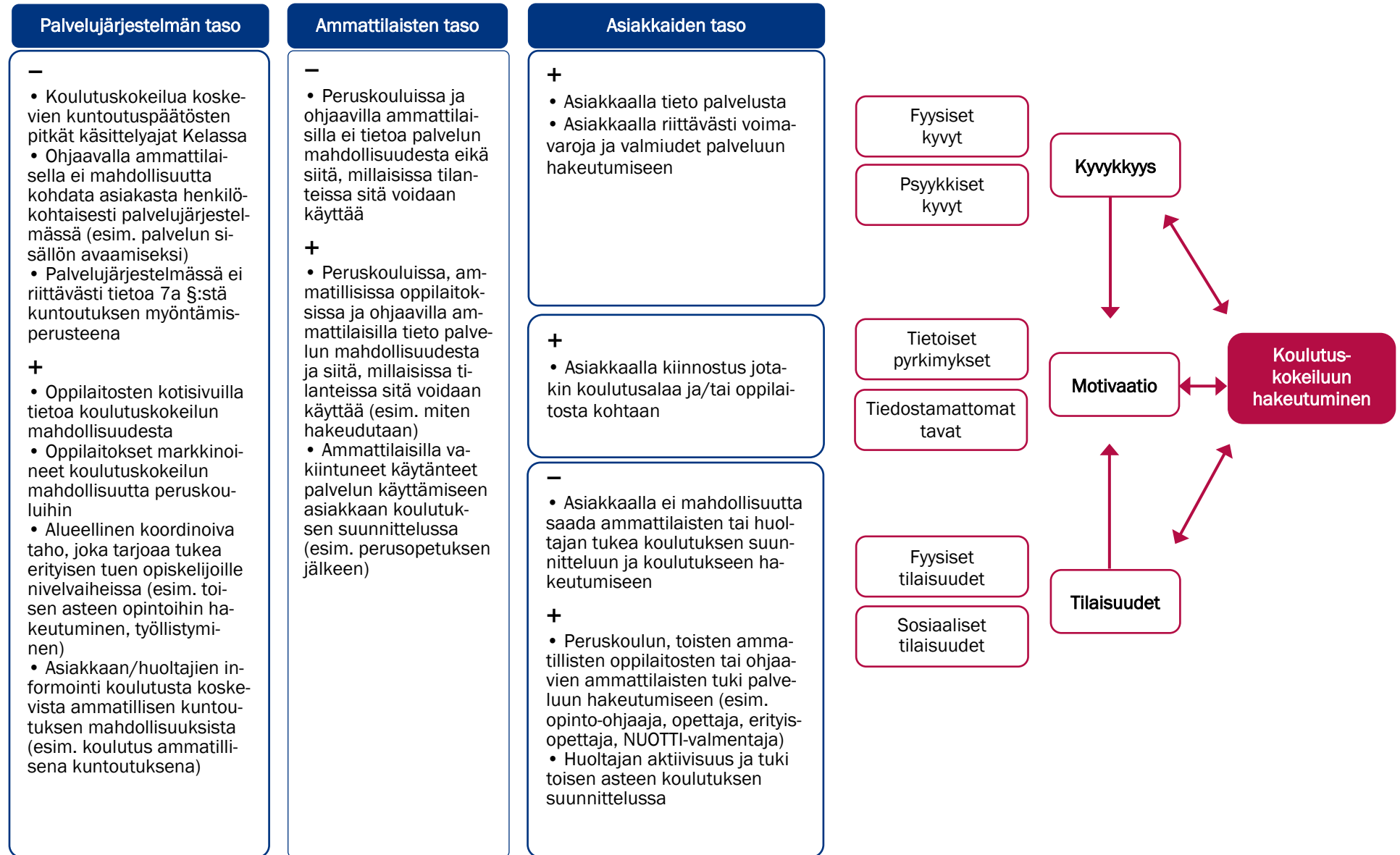
Kyselyvastausten perusteella edellytys nuorten koulutuskokeiluun ohjautumiseen on ollut myös se, että ohjaavilla ammattilaisilla on mahdollisuus kertoa palvelun sisällöstä nuorelle ennen siihen ohjaamista. Tämä edellyttää asiakkaan **henkilökohtaista kohtaamista**. Kyse on ollut tällöin koulutuksen ulkopuolella olevista nuorista. Koulutuskokeilun toteutumisen ehtona nuorille asiakkaille on siis myös ollut, että nuorten kanssa työskentelevillä ammattilaisilla on mahdollisuus nuoren henkilökohtaiseen kohtaamiseen palvelujärjestelmässä.

Aineistojen perusteella osassa peruskouluista ja osalla nuorten kanssa työskentelevistä ammattilaisista on enemmän tietoa koulutuskokeilun mahdollisuudesta ja **vakiintuneet käytännöt** sen käyttämiseen nuoren koulutuksen suunnittelussa. Esimerkiksi yhdessä ammattioppilaitoksessa asiakkaiden ohjautumista koulutuskokeiluun on edistänyt alueella yhteistyötä tekevä erityisopettajien verkosto. Alueen peruskoulujen erityisopettajat ovat tällöin tiedustelleet koulutuskokeilun mahdollisuudesta suoraan ammattioppilaitoksen tutulta erityisopettajalta. Haastatellun ammattioppilaitoksen edustajan mukaan ohjautuminen koulutuskokeiluun ei ole ollut tällöin tasaista kaikista alueen peruskouluista. Myös toisessa ammattioppilaitoksessa asiakkaat ovat ohjautuneet koulutuskokeiluun useimmiten sellaisten vakiintuneiden ohjaavien ammattilaisten kautta, joilla on tietoa koulutuskokeilusta palveluna ja siihen ohjaamisen prosessista. Jotkin oppilaitokset ovat myös markkinoineet koulutuskokeilun mahdollisuutta alueen peruskouluihin ja yksi ammatillinen erityisoppilaitos sijaitsi maakunnassa, jossa koulutuskokeilun mahdollisuutta peruskouluihin markkinoi erityinen koordinoitikeskus.

Aineistojen perusteella vaikuttaa myös siltä, ettei palvelujärjestelmässä ole riittävästi **tietoa nuoren ammatillisen kuntoutuksen mahdollisuuksista** eli siitä, että nuorilla asiakkailla kuntoutukseen hakeutumisen perusteena voi olla myös toimintakyvyn olennainen heikentyminen (L 1097/2018 7a §). Esimerkiksi yhden kyselyyn vastanneen oppilaitosten edustajan mukaan lääkärinlausunto B:n vaatiminen koulutuskokeilun myöntämisen edellytyksenä on hidastanut kuntoutuspäätöksen saamista Kelasta. Haastateltujen oppilaitosten edustajien mukaan ohjaavilla ammattilaisilla saattaa olla myös sellainen käsitys, että koulutuskokeiluun hakeutumiselle Kelan järjestämänä tulisi olla erityisen painava syy. Tällöin ohjaavat tahot ovat voineet suosia epämuodollisemman kokeilu- tai tutustumisjakson järjestämistä oppilaitokseen. On myös voinut olla niin, ettei peruskoulun ammattilaisilla tai asiakkaan huoltajalla ole ollut tietoa Kelan tarjoamista tuen muodoista ammatillisen koulutuksen aikana. Peruskoulun ammattilaisilla tai huoltajalla ei ole esimerkiksi ollut tietoa nuoren mahdollisesta oikeudesta koulutukseen ammatillisena kuntoutuksena, minkä vuoksi asiakkaan toisen asteen koulutusta ei ole ryhdytty suunnittelemaan esimerkiksi koulutuskokeilun avulla.

Oppilaitosten edustajien arvion mukaan myös **kuntoutuspäätösten pitkät käsittelyajat** Kelassa ovat estäneet tai hidastaneet asiakkaiden osallistumista koulutuskokeiluun Kelan järjestämänä. Haastateltujen oppilaitosten edustajien mukaan kuntoutuspäätöksen käsittelyaika Kelassa on ollut esimerkiksi 4–5 viikkoa. Yhdessä oppilaitoksessa yhden asiakkaan koulutuskokeilun oli lopulta järjestänyt TE-palvelut, koska Kelassa päätöksentekoaika oli ollut pitkä ja soveltuva aikaikkuna koulutuskokeilun järjestämiseksi oppilaitoksessa oli uhannut mennä ohi. Soveltuva aikaikkuna on ollut esimerkiksi lähiopintojakso koulutuslalla.

**Kuvio 9.** Koulutuskokeiluun hakeutumista estäneitä (-) ja edistäneitä (+) tekijöitä asiakkaiden, ammattilaisten ja palvelujärjestelmän tasolla COM-B-mallia soveltaen.

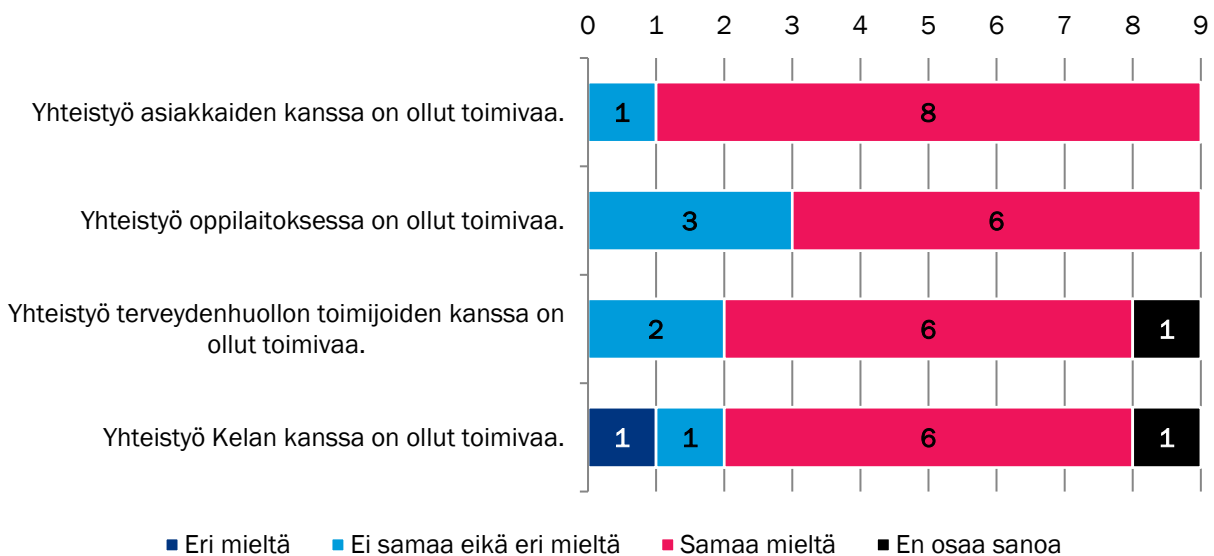




## 6.6 Ammattilaisten yhteistyö koulutuskokeilujen toteuttamisessa

Kyselyssä oppilaitosten edustajia pyydettiin arvioimaan yhteistyön toimivuutta ennalta määriteltujen tahojen kanssa koulutuskokeilujen toteuttamisessa. Ennalta määritellyjä yhteistyötahoja olivat asiakkaat, oppilaitos, terveydenhuollon edustajat ja Kela. Lähes kaikki vastaajat (kahdeksan vastaajaa) arvioivat, että yhteistyö asiakkaiden kanssa on ollut toimivaa (kuvio 10). Suurin osa vastaajista (kuusi vastaajaa) myös arvioi, että yhteistyö oppilaitoksessa, terveydenhuollon toimijoiden ja Kelan kanssa on ollut toimivaa. Yksi vastaaja ei osannut arvioida yhteistyön toimivuutta terveydenhuollon toimijoiden eikä Kelan kanssa (vastasi: en osaa sanoa). Yksi vastaaja myös arvioi, ettei yhteistyö Kelan kanssa ole ollut tähän mennessä toimivaa.

**Kuvio 10.** Oppilaitosten edustajien arvio yhteistyön toimivuudesta eri tahojen kanssa koulutuskokeilujen toteuttamisessa (n = 9).



Haastatteluissa oppilaitosten edustajat kuvasivat, millaista ammattilaisten välistä yhteistyötä koulutuskokeilujen toteuttamisessa on tehty. Oppilaitosten sisällä yhteistyötä on tehty koulutuskokeilujen toteuttamiseen liittyviä käytäntöjä kehitettäessä. Oppilaitoksissa on esimerkiksi kehitetty menetelmiä ja prosesseja koulutusalan soveltuvuuden arviointiin. Myös lausuntoasiakirjan laatimiseen on kehitetty oppilaitoksen sisällä yhteneviä käytäntöjä. Esimerkiksi yhdessä oppilaitoksessa arvioinnin tekemisessä oli otettu käyttöön Ruori-arviointimenetelmä (Ammattiopisto Luovi 2021b) ja kahdessa oppilaitoksessa arviointilomake oli laadittu Wilma-järjestelmään. Yhdessä oppilaitoksessa koulutusalojen opettajat olivat laatineet koulutusala-kohtaiset tehtäväpaketit koulutusalan soveltuvuuden arviointiin.

Haastattelujen perusteella yhteistyötä Kelan ja terveydenhuollon toimijoiden kanssa ei ole usein kuitenkaan tehty koulutuskokeilujen toteuttamisessa (myös luku 6.7.3). Yhteistyössä Kelan kanssa on esimerkiksi tarvittaessa voitu pidentää koulutuskokeilujakson kestoa, jos alun perin tehty päätös kestosta on koettu liian lyhyeksi oppilaitoksessa. Esimerkiksi tällainen tilanne on ollut, kun asiakas on kokeillut kahta koulutusala koulutuskokeilun aikana. Kelasta on voitu pyytää myös täydennystä koulutuskokeilusta laadittuun lausuntoon.

Kyselyssä ja haastatteluissa oppilaitosten edustajia pyydettiin kuvaamaan, minkä muiden tahojen kanssa he ovat tehneet yhteistyötä koulutuskokeilujen toteuttamisessa koulutuskokeiluun asiakkaita ohjanneiden tahojen tai kyselyssä ennalta määriteltyjen yhteistyötahojen lisäksi. Vastauksista heijastui oppilaitosten vaihtelevat käytännöt koulutuskokeilujen toteuttamisessa. Osa oppilaitosten edustajista arvioi, että yhteistyötä ei ole tehty muiden kuin ohjain tahojen tai kyselyssä ennalta määriteltyjen yhteistyötahojen kanssa. Kun yhteistyötä oli tehty myös muiden tahojen kanssa, useimmiten muuna yhteistyötahona mainittiin asiakkaiden huoltajat.

Asiakkaiden huoltajat ja peruskoulujen ammattilaiset kuvattiin keskeisimpinä yhteistyötahoina koulutuskokeilujen toteuttamisessa, kun asiakkaat ohjautuvat koulutuskokeiluun peruskoulusta. Asiakkaiden huoltajat ovat usein olleet aktiivisia, kun nuoren koulutusta on alettu suunnitella perusopetuksen päättyessä (myös luku 6.5.1). Joskus huoltajat ovat myös keskustelleet oppilaitoksen henkilökunnan kanssa ja käyneet tutustumassa oppilaitokseen ennen koulutuskokeilujaksoa. Koulutuskokeilun jälkeen huoltajat ovat voineet käydä palautekeskustelun oppilaitoksen henkilökunnan kanssa kokeilujaksolla tehdyistä havainnoista. Oppilaitoksen henkilökunta on voinut saada tietoa myös asiakkaan lähtötilanteesta huoltajilta ja peruskoulun ammattilaisilta. Tietoa on annettu esimerkiksi asiakkaan vahvuuksista ja tuen tarpeista, asiakkaan arkirutiineista sekä siitä, selviytyykö asiakas itsenäisesti arjen toiminnoista.

Oppilaitosten edustajien kysely- ja haastatteluvastausten perusteella yhteistyötä koulutuskokeilujen toteuttamisessa on tehty myös NUOTTI-valmentajien, kuntouttavan työtoiminnan yksilövalmentajien, sosiaalipsykiatrisen yhdistyksen ja kunnan sosiaalipalvelujen kanssa. NUOTTI-valmentajien kanssa on käyty keskustelua esimerkiksi koulutuskokeilun aikana tehdyistä havainnoista kokeilujakson jälkeen. Sosiaalipalvelujen kautta on esimerkiksi järjestetty asiakkaalle maksusitoumus henkilökohtaiseen avustajaan koulutuskokeilun ajaksi. Yhdessä ammatillisessa erityisoppilaitoksessa oli tehty yhteistyötä myös alueen ELY-keskuksen, TE-palvelujen ja ammatillisten erityisoppilaitosten AMEO-verkoston kanssa Ruori-arviointimenetelmän (Ammattiopisto Luovi 2021b) käyttöönottossa. ELY-keskuksen kanssa oli laadittu myös yhteinen palvelukuvaus koulutuskokeilujen toteuttamiselle.

Oppilaitosten edustajia pyydettiin vielä arvioimaan kyselyssä ja haastatteluissa, millaiselle yhteistyölle olisi heidän arvionsa mukaan tarvetta tulevaisuudessa koulutuskokeilujen toteuttamisessa. Mahdollisina uusina yhteistyötahoina oppilaitosten edustajat nostivat yksittäisissä vastauksissa esiin päihdetyön ammattilaiset ja terveydenhuollon. Esimerkiksi yhden haastattelun mukaan saattaisi olla hyödyllistä, että asiakkaan hoitava taho olisi mukana koulutuskokeilun toteuttamisessa tai että hoitavalle taholle välitettäisiin tieto kokeilujaksolla tehdyistä havainnoista, jos asiakkaalla on jokin terveydellinen ongelma. Yksi kyselyyn vastannut oppilaitosten edustaja arvioi, että tulevaisuudessa erityisesti asiakkaan koulutuskokeiluun ohjanneen tahon kanssa tulisi tehdä nykyistä tiiviimpää yhteistyötä kokeilujakson suunnittelusta toteutukseen ja jälkiarviointiin asti. Kaksi kyselyyn vastannutta oppilaitosten edustajaa arvioi, ettei toteutukseen ole tarvetta ottaa mukaan uusia yhteistyötahoja, erityisesti kun on kyse ammattioppilaitoksista.

## 6.7 Koulutuskokeilun vahvuuksia ja kehittämistarpeita

Oppilaitosten edustajia pyydettiin arvioimaan kyselyssä ja haastatteluissa koulutuskokeilujen vahvuuksia tai mikä niiden toteutumisessa on tähän mennessä ollut toimivaa ja koulutuskokeilujen heikkouksia tai mitä niissä tulisi heidän arvionsa mukaan vielä kehittää. Myös asiakkailta kysyttiin haastatteluissa, mikä koulutuskokeilun toteutumisessa oli heidän mielestään ollut toimivaa ja mitä siinä heidän mukaansa pitäisi vielä kehittää. Tiedontuottajien useimmiten esiin nostamat koulutuskokeilujen vahvuudet ja kehittämistarpeet liittyivät

- koulutuskokeilun keveyteen palveluna
- kokeilujakson kesto
- yhteistyöhön Kelan kanssa
- informaation koulutuskokeilusta palveluna.

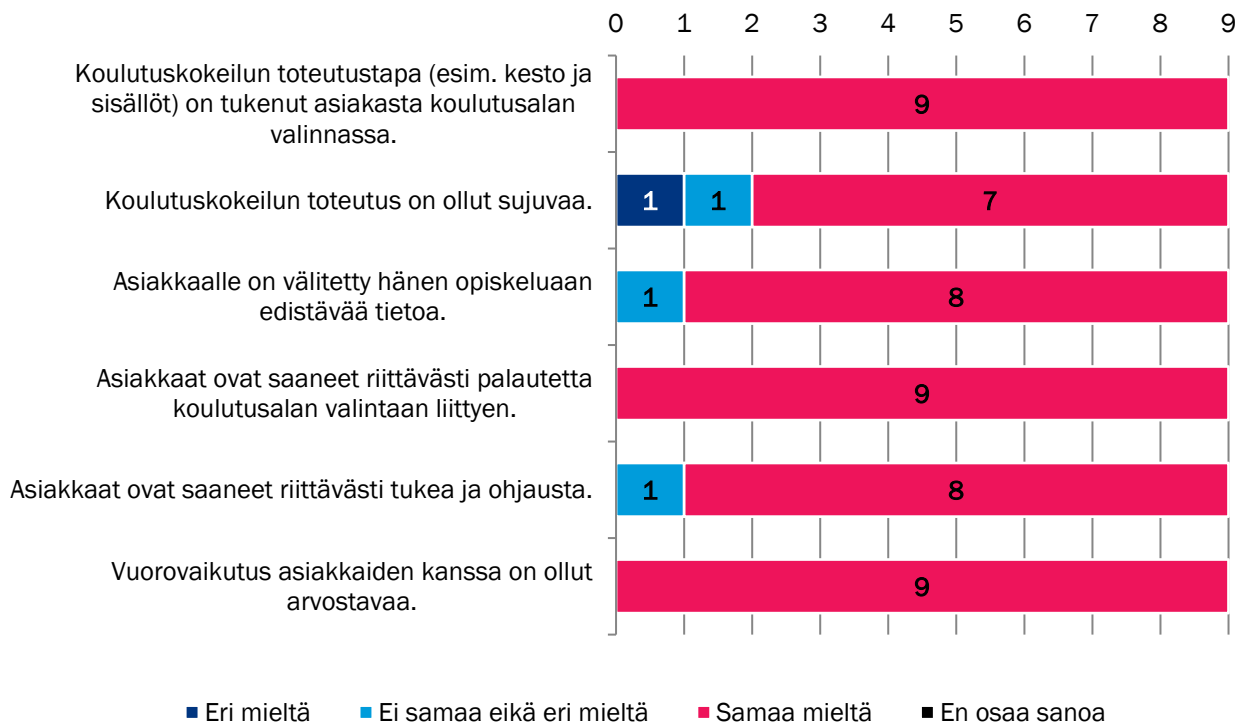
Luvun lopussa esitetään yhteenvetotaulukossa myös muita sellaisia tiedontuottajien esiin nostamia koulutuskokeilun vahvuuksia ja kehittämistarpeita, joita nostettiin esiin yksittäisissä vastauksissa.

### 6.7.1 Palvelun muoto ja toteutustapa

Kyselyssä oppilaitosten edustajia pyydettiin arvioimaan koulutuskokeilujen toteutumista arvioimalla ennalta laadittuja väittämiä (kuvio 11, s. 60). Kaikkien vastaajien arvion mukaan koulutuskokeilun toteutustapa on tukenut asiakkaita koulutusalan valinnassa, asiakkaat ovat saaneet riittävästi palautetta koulutusalan valintaan koulutuskokeilun aikana ja vuorovaikutus asiakkaiden kanssa on ollut arvostavaa. Suurin osa vastaajista (kahdeksan vastaajaa) myös arvioi, että koulutuskokeilun aikana on ollut mahdollista välittää asiakkaille heidän opiskeluaan edistävää tietoa ja että asiakkaille on ollut mahdollista antaa riittävästi tukea ja ohjausta koulutuskokeilun aikana. Yksi vastaaja arvioi, ettei koulutuskokeilun toteutus ole aina ollut sujuvaa.

Oppilaitosten edustajien haastattelujen perusteella koulutuskokeilun merkittävin vahvuus liittyy palvelun toteutustapaan. Oppilaitoksessa toteutetussa koulutuskokeilussa asiakkaalla on mahdollisuus saada tietoa käytännössä koulutuslalla ja oppilaitoksessa opiskelusta ennen koulutukseen hakeutumista. Asiakkaalle hyödyllisenä nähtiin, että koulutusalan soveltuvuutta voidaan arvioida lyhyen arviointijakson avulla, sen sijaan että asiakas hakeutuisi suoraan koulutukseen. Näin voidaan ennaltaehkäistä asiakkaan pettymyksen ja epäonnistumisen kokemuksia, jos jo kokeilujaksolla todetaan, ettei esimerkiksi asiakkaan voimavarat vielä riitä koulutukseen hakeutumiseen tai että asiakkaan olisi esimerkiksi hyvä kehittää opiskelunvalmiuksiaan valmentavassa koulutuksessa ennen tutkintotavoitteiseen koulutukseen hakeutumista.

**Kuvio 11.** Oppilaitosten edustajien arvio koulutuskokeilujen toteutumisesta (n = 9).



Toimivana pidettiin myös koulutuskokeilun keveyttä palvelumuotona ja mahdollisuutta sen joustavaan toteuttamiseen oppilaitoksessa. Kelan tekemissä kuntoutuspäätöksissä ei ole aina esimerkiksi määritetty koulutuskokeilun toteuttamisen tarkkaa ajankohtaa vaan kokeilujakso on voitu toteuttaa asiakkaan tilanteen ja oppilaitoksen kannalta sopivaan aikaan. Kokeilujakson ajankohta on esimerkiksi voitu suunnitella oppilaitoksessa niin, että koulutuslalla käynnissä olevaan opetukseen osallistuminen on asiakkaalle hyödyllistä (myös luku 6.2.5). Kelan kanssa on tarvittaessa voitu neuvotella myös kokeilujakson kestosta, vaikka alkuperäisessä kuntoutuspäätöksessä kesto olisikin määritelty. Kehittämisehdotuksena esitettiin, että koulutuskokeiluja voitaisiin jatkossa järjestää myös valmentavaan koulutukseen ja että kokeilujaksolle voisi jatkossa sisältyä nykyistä enemmän työelämään tutustumista. Esimerkiksi vaativaa erityistä tukea tarvitsevien opiskelijoiden näkökulmasta on tärkeä selvittää, selviytyykö opiskelija myös valmentavan koulutuksen aikana esimerkiksi asumisesta kodin ulkopuolella.

Oppilaitosten edustajilta kysyttiin myös haastattelussa, miten tarve koulutuskokeilujen järjestämiselle tulee heidän arvionsa mukaan mahdollisesti muuttumaan tulevaisuudessa. Oppilaitosten edustajien arvion mukaan koulutuskokeiluja vastaavia palveluita tarvitaan myös tulevaisuudessa. Oppivelvollisuuden laajentumiseen liittyvät muutokset koulutuksen järjestämisessä eivät haastateltujen arvion mukaan kuitenkaan todennäköisesti vaikuta niiden tarpeeseen. Ammatillisia erityisoppilaitoksia edustaneet haastatellut arvioivat, että koulutuskokeiluja tarvitaan myös tulevaisuudessa erityisesti erityistä tukea ja vaativaa erityistä tukea ammatillisessa koulutuksessa tarvitsevien nuorten koulutuksen suunnittelussa. Ammattioppilaitoksia edustaneet haastatellut arvioivat, että koulutuskokeilujaksoja tai niitä vastaavia ammatilliseen

koulutukseen orientoivia, kokemuksellisia palveluja voidaan tarvita jatkossa jopa lisää tai niiden käyttö lisääntyy. Niiden erityinen hyöty on haastateltujen mukaan koulutuksen keskeytymisen ehkäiseminen.

Yhden haastatellun mukaan olisi tärkeää pystyä kartoittamaan myös niiden opiskelijoiden toimintakyvyn rajoitteita, joilla on kielivaikeuksia esimerkiksi maahanmuuttajataustausten vuoksi. Koulutuskokeilu on palveluna suunnattu kuitenkin henkilöille, joiden toimintakyvyn heikentymisestä on tietoa jo ennen palveluun hakeutumista (esim. Kela 2020a).

### 6.7.2 Kokeilujakson kesto

Kyselyssä oppilaitosten edustajia pyydettiin arvioimaan, onko koulutuskokeilujaksojen nykyinen kesto eli enimmillään 10 päivää riittävä. Enemmistö kyselyyn vastanneista (kahdeksan vastaajaa) arvioi, että nykyinen kesto on riittävä. Yksi vastaaja ei osannut arvioida keston riittävyyttä (vastasi: ei samaa eikä eri mieltä).

Kyselyn avovastauksissa ja haastatteluissa osa oppilaitosten edustajista arvioi, että joissakin tapauksissa koulutuskokeilujakson kesto voisi olla pidempi kuin tähän mennessä toteutuneet 3–5 päivää tai enimmäiskestoksi määritelty 10 päivää. Esimerkiksi kolmepäiväiseen koulutuskokeilujaksoon verrattuna viisipäiväisen kokeilujakson avulla on mahdollista paremmin arvioida, riittävätkö asiakkaan voimavarat säännölliseen opintoihin osallistumiseen. Arvioitiin myös, että opetuksen järjestämisen kannalta viisipäiväinen kokeilujakso olisi oppilaitokselle toimivampi. Muun opetusryhmän opetuksen laatu saattaa kärsiä, jos osa opettajan resursseista kuluu jatkuvasti asiakkaan ohjaamiseen.

”Meidän näkökulmasta ehkä – – me voitaisiin yrittää sitä, että tämä kolme päivääkin se koulutuskokeilu- se on aika lyhyt aika – – me on huomattu, että kyllä joskus se aikakin on oikein hyvä siellä, että tulee se sellainen, että viikon ajan pitää tulla tiettyinä aikana esimerkiksi paikalle ja miten se sujuu. Yksi päivä [tai] kaksi päivää sujuu, kolmas on jo vähän siinä, että jaksaako ja sitten- että se viikko on siinä mielessä hyvä.” (Oppilaitosten edustaja 3, ammatillinen erityisoppilaitos, haastattelu)

”– – jos sinulla on vaikka yhdeksän omaa opiskelijaa siinä sinun ryhmässä, ja jos joka viikko tulee koulutuskokeilijoita niin että- ja ne on aina vaan sen kolme päivää niin sinulla kärsii vähän se oman ryhmän opetus sinänsä. Että kun joutuu olla niin kauhean skarppina, kun jatkuvasti pitää muistaa huomioida se koulutuskokeilija. Että sitten se viisi päivää olisi tosi hyvä, se ei olisi niin hektistä sitten aina se kolme päivää.” (Oppilaitosten edustaja 4, ammatillinen erityisoppilaitos, haastattelu)

”Pääsääntöisesti max. 10 päivää on hyvä kesto, mutta jotkut kokeilijat voisivat tarvita pidemmänkin jakson.” (Oppilaitosten edustaja, ammattioppilaitos, kyselyn avovastaus)

Myös yhden asiakkaan haastattelussa nostettiin esiin toive koulutuskokeilujakson pidemmästä kestosta. Esimerkiksi viisipäiväinen kokeilujakso uusien ihmisten ympäröimänä saattaa nuoresta tuntua raskaalta. Ratkaisuna tähän ehdotettiin, että kokeilupäivät olisivat lyhyempiä, mutta kokeilujakson kesto kokonaisuudessaan pidempi. Toisaalta jos koulutuskokeilujakson kesto olisi pidempi, saattaisi olla hyvä, että kokeilujaksolle osallistuisi myös asiakkaan huoltaja.

### 6.7.3 Yhteistyö Kelan kanssa

Oppilaitosten edustajien toiveet yhteistyölle Kelan kanssa koulutuskokeilujen toteuttamisessa vaihtelivat. Vastauksista heijastui koulutuskokeilujen vaihtelevat toteuttamiskäytännöt oppilaitoksissa. Osa oppilaitosten edustajista toivoi lisää yhteistyötä Kelan kanssa. Osa koki, että on riittävää, että koulutuskokeilujaksojen toteutuksessa tehdään yhteistyötä ainoastaan ohjaavien tahojen kanssa. Yhden ammatillisen erityisoppilaitoksen edustaja toivoi, että koulutuskokeilujen sisällöistä ja kustannuksista sovittaisiin yhteistyössä Kelan, ELY-keskusten ja mahdollisesti myös vakuutuslaitosten kanssa, niin että kaikkien toimijoiden järjestämänä koulutuskokeilu olisi palveluna samanlainen. Tässä luvussa kuvataan, millaista yhteistyötä ne oppilaitosten edustajat toivoivat Kelan kanssa, joiden mielestä yhteistyötä ei tähän mennessä ole ollut riittävästi.

Kyselyssä oppilaitosten edustajia pyydettiin arvioimaan, onko oppilaitoksessa ollut riittävästi tietoa asiakkaan tilanteesta koulutuskokeilujen käynnistämiseksi. Enemmistö kyselyyn vastanneista (kahdeksan vastaajaa) arvioi, että oppilaitoksessa on ollut riittävästi tietoa asiakkaan tilanteesta. Yksi vastaaja kuitenkin arvioi, ettei tietoa ole tähän mennessä ollut riittävästi. Myös haastatteluissa kaksi oppilaitosten edustajaa toi esiin, että Kelan tekemän kuntoutuspäätöksen mukana ei ole aina välitetty riittävästi tietoa koulutuskokeiluun tulevasta asiakkaasta, esimerkiksi hänen lähtötilanteestaan ja siitä, miksi koulutuskokeilun järjestämiseen on päädytty. Joissakin tapauksissa oppilaitokseen on toimitettu ainoastaan asiakkaan kuntoutuspäätös, jossa on ainoastaan asiakkaan yhteystiedot tai asiakkaan nimi ja henkilötunnus. Päätöksestä on saattanut puuttua esimerkiksi tieto siitä, mille koulutuslalle kokeilujakso järjestetään tai asiakkaan yhteystiedot. Myös Kelan asiantuntijan yhteystietoja kaivattiin päätökseen.

Aina myöskään oppilaitokselta ei ole tiedusteltu etukäteen koulutuskokeilun mahdollisuudesta, ennen kuin kuntoutushakemus on päädytty tekemään. Oppilaitokset ovat saaneet tiedon suunnitellusta koulutuskokeilusta vasta, kun kuntoutuspäätös on toimitettu heille. Huolta kannettiin myös asiakkaiden tietosuojasta, kun kuntoutuspäätös ei ole oppilaitoksessa aina ohjautunut suoraan oikealle vastaanottajalle tai kun suojatun sähköpostin käytössä Kelan kanssa on ollut ongelmia. Esimerkiksi TE-palvelujen järjestämissä koulutuskokeiluissa asiakkaan lähtötilanteesta on keskusteltu enemmän TE-palvelujen asiantuntijoiden kanssa ennen kokeilujakson toteuttamista.

” – se mikä on joskus, nykyään harvemmin, aikaisemmin sitä oli enemmän, että Kelalta tulee vaan se pelkkä päätös, että siinä on, että on myönnetty koulutuskokeilu, joskus siinä ei ole edes sitä ammattialaa mille se on haettu ja myönnetty, että siinä on vaan se pelkkä- että koulutuskokeilu on myönnetty täksi, vaikka nyt viideksi päiväksi

ja sitten siellä yläkulmassa on tämä henkilön nimi ja henkilötunnus.” (Oppilaitosten edustaja 3, ammatillinen erityisoppilaitos, haastattelu)

”– – aika vähän saa tietoa näistä ihmisistä, että miten tähän on päädytty. Että se yleensä vaan tulee se lähete. Ja on niinkin käynyt, että Kelalta on vaan postilokerossa lähete, siinä on ihmisen yhteystiedot, ja ei sitten välttämättä Kelan virkailijan yhteystietoja. Että se on- esimerkiksi jos TE-toimistolta tulee lähete, niin tehdään paljon enemmän sen TE-toimiston asiantuntijan kanssa, joka lähettää sen asiakkaan niin, yhteistyötä siitä lähtökohtatilanteesta. Kun jos Kelalta tulee niin, sitten se on yleensä se mitä asiakas kertoo, kun minä otan häneen yhteyttä.” (Oppilaitosten edustaja 1, ammattioppilaitos, haastattelu)

Oppilaitosten edustajien arvion mukaan myös koulutuskokeilua koskeva kuntoutuspäätös tulisi saada Kelasta nopeammin (myös luku 6.5.2). Päätöksen saaminen tulisi olla nopeampaa erityisesti koska kyse on lyhytkestoisesta palvelusta. Tähän mennessä päätökseen saamiseen on voinut kulua neljä tai viisi viikkoa. Pitkän päätöksentekoaajan vuoksi koulutuskokeilun toteuttamisajankohta on saattanut viivästyä oppilaitoksessa tai otollinen ajankohta kokeilujakson toteuttamiseen on saattanut mennä ohi. Joissakin tapauksissa kokeilujakson on päätynyt järjestämään pitkien käsittelyaikojen vuoksi esimerkiksi TE-palvelut.

”– – joskus menee [kuntoutuspäätöksen saamiseen] joku kuukausikin. Mutta ei aina-kaan ihan niin nopeasti tule kuin tuolta TE-toimistosta. Että tämä on sellainen kehittämisen kohta kyllä, että sitten kun ei haluaisi laittaa niitä ihmisiä sellaiseen epäsopi-vaan aikaan sinne opintoihin. Niin joskus tavallaan se tilaisuus- hyvä tilaisuus menee ohi sitten kun ei tulekaan sitä lähetettä. Tai se siirtyy seuraavaan syksyyn tai näin.” (Oppilaitosten edustaja 1, ammattioppilaitos, haastattelu)

”– – sen päätöksenteon nopeuttaminen, että se on aika tärkeä asia kanssa, että kun se nuori siinä miettii niitä vaihtoehtoja, jotta ne asiat voisi edetä niin saataisiin sitä päätöstä nopeammin. Että varsinkin keväällä, kun ne hakuajat on niin aikaisin siellä alkuvuodesta, niin siinä kohtaa sitten jos sitä koulutuskokeilun maksupäätöstä ei ole vielä olemassa, niin siinä voi tulla vähän kiire. – – Tässä on kuitenkin kyse vaan viikon koulutuskokeilusta, ja siinä on ollut ne Kelan päätökset sitä viittä viikkoa. Niin se on pitkä aika se yli kuukausi siinä, varsinkin alkuvuodesta.” (Oppilaitosten edustaja 2, ammatillinen erityisoppilaitos, haastattelu)

Oppilaitosten edustajien mukaan myös lääkärinlausunto B:n vaatiminen koulutuskokeilun myöntämisen edellytyksenä on hidastanut kuntoutuspäätöksen saamista Kelasta (myös luku 6.5.2). Ratkaisuksi esitettiin, että erityisopettajan tai jonkun muun asiantuntijan lausunto koulutuskokeilun tarpeesta riittäisi palvelun myöntämisen perusteeksi. Saattaa olla, että näissä tapauksissa ohjaavilla tahoilla ei ole ollut tietoa Kelan nuoren ammatillisen kuntoutuksen mahdollisuuksista ja siitä, että kuntoutuksen myöntämisen perusteeksi nuorilla asiakkailla voi riittää myös toimintakyvyn olennainen heikentyminen.

#### 6.7.4 Tieto palvelusta

Kyselyssä ja haastatteluissa oppilaitosten edustajat nostivat esiin koulutuskokeilujen merkittävimpänä kehittämistarpeena sen, ettei palvelusta ole riittävästi tietoa. Pohdittiin myös sitä, ovatko esimerkiksi esitteet ja verkossa tiedottaminen toimiva tapa tiedon välittämiseen.

Oppilaitosten edustajien arvion mukaan tietoa palvelun mahdollisuudesta tulisi lisätä erityisesti peruskouluihin ja muille nuorten kanssa työskenteleville ammattilaisille. Tietoa palvelusta tulisi välittää erityisesti sellaisille peruskoulujen ammattilaisille, jotka tosiasiallisesti ohjaavat peruskoulun päättäviä nuoria toisen asteen opintoihin. Nuorten kanssa työskentelevistä ammattilaisista tietoa palvelusta tulisi välittää esimerkiksi etsiville nuorisotyöntekijöille, kuntien sosiaalipalveluihin, Ohjaamoihin ja nuorten kuntoutuspalveluja toteuttavilla tahoilla. Yhden kyselyyn vastanneen oppilaitosten edustajan mukaan palveluun ohjaaminen edellyttää nuoren henkilökohtaista kohtaamista ja sitä, että ammattilaisella on mahdollisuus kertoa palvelun sisällöstä nuorelle ennen siihen ohjaamista (myös luku 6.5.2).

”– – tietysti tietoa olisi hyvä levittää, siis että tiedetään että tällainen mahdollisuus on olemassa, että sitä myöskin osataan hyödyntää. Että jotenkin sen tiedon- se tieto tavoittaa ne henkilöt jotka oikeasti näitä asiakkaita ohjaavat siellä ja miettivät niitä jatko-opintopaikkoja ja niin edespäin, niin se on varmaan sellainen yksi tärkeä asia.” (Oppilaitosten edustaja 2, ammatillinen erityisoppilaitos, haastattelu)

”Onko kentällä riittävästi tietoa koulutuskokeilunmahdollisuudesta? Esim. peruskouluissa, opoilla, erityisopettajilla?” (Oppilaitosten edustaja, ammattioppilaitos, kyselyn avovastaus)

”Ohjaustyötä tekevä verkosto tulisi tietoisemmaksi koulutuskokeilusta yhtenä palvelumuotona. Palvelun avaaminen asiakkaalle edellyttää henkilökohtaista tapaamista ja keskustelua, jossa ’avataan’ palvelu asiakkaalle.” (Oppilaitosten edustaja, ammattioppilaitos, kyselyn avovastaus)

Toisaalta tuotiin esiin, että myös oppilaitokset itse voisivat lisätä markkinointia koulutuskokeilun mahdollisuudesta. Oppilaitokset voisivat esimerkiksi lisätä yhteistyötä peruskoulujen ammattilaisten kanssa ja välittää heille tietoa koulutuskokeilun mahdollisuuksista. Koulutuskokeilujen mahdollisuutta voitaisiin markkinoida myös oppilaitosten verkkosivuilla. Verkkosivullaan oppilaitokset voisivat esimerkiksi kuvata sitä, miten kokeilujaksolle voi hakeutua ja mistä sille voi hakea maksusitoumusta. Osa oppilaitoksista on jo nyt markkinoinut koulutuskokeilun mahdollisuutta oppilaitoksessa verkkosivuillaan (myös luku 6.5.2).

Lisää tietoa kaivattiin myös koulutuskokeilujen toteuttamisesta oppilaitoksessa. Kyselyssä oppilaitosten edustajia pyydettiin arvioimaan, onko oppilaitoksilla ollut riittävästi tietoa koulutuskokeilusta palveluna. Enemmistö kyselyyn vastanneista (kahdeksan vastaajaa) arvioi, että tietoa on ollut riittävästi. Yksi vastaaja kuitenkin arvioi, ettei tietoa palvelusta ole tähän mennessä ollut riittävästi.



Kyselyn avovastauksissa yksi oppilaitosten edustaja kuvasi, ettei oppilaitoksessa ole tähän mennessä ollut tietoa siitä, miten koulutuskokeilu tulisi oppilaitoksessa toteuttaa ja tietoa on ollut vaikea saada Kelalta. Ei ole esimerkiksi ollut tietoa siitä, pitääkö koulutuskokeilun toteuttamisesta tehdä sopimus jonkin tahon kanssa. Oppilaitoksissa osattaisiin ottaa esimerkiksi asiakkaat paremmin vastaan, jos tietoa olisi enemmän. Ratkaisuksi tähän esitettiin, että Kelalla olisi sellainen yhteyshenkilö, jolta oppilaitokset voisivat tarvittaessa kysyä esimerkiksi siitä, miten koulutuskokeilujen käytännön suunnittelu ja toteutus tulisi oppilaitoksessa hoitaa.

”Tietoa kokeilusta ja sen toteuttamisesta pitäisi lisätä. Oppilaitoksissa ei ole kokeilusta tietoa ja sitä oli vaikeaa saada mitään kautta. Oppilaitoksessakin osattaisiin ottaa kokeilijat paremmin vastaan, jos tiedettäisiin mistä on kysymys. Kelalta olisi hyvä olla joku yhteyshenkilö, jolta asiaa voi kysyä, että oppilaitoksessa osataan hoitaa käytännön suunnittelu ja toteutus oikein. Kelan sivuilla olevat yleisohjeet kokeilusta, eivät kerro käytännön toteutukseen liittyvistä asioista juurikaan, esim. siitä että pitääkö jostain sopimuksia tehdä yms. – –.” (Oppilaitosten edustaja, ammattioppilaitos, kyselyn avovastaus)

**Taulukko 8.** Koulutuskokeilun vahvuuksia ja kehittämistarpeita oppilaitosten edustajien arvion mukaan.

Vahvuuksia	Kehittämistarpeita
<ul style="list-style-type: none"> <li>Joustava ja kevyt palvelumuoto</li> <li>Edullinen, toteuttaminen kustannetaan kulujen mukaan oppilaitoksille</li> <li>Asiakkaalla mahdollisuus tutustua häntä kiinnostavaan koulutusalaan oppilaitoksessa ja oppilaitokseen etukäteen</li> <li>Asiakkaalla mahdollisuus vertaiskokemuksen saamiseen koulutuslalla opiskelusta</li> <li>Oppilaitosten ammattilaisilla mahdollisuus opiskelijan opiskeluedellytysten ja riittävien tukitoimien varmistamiseen opiskelijalle ennen kuin henkilö hakeutuu koulutukseen</li> <li>Oppilaitoksella mahdollisuus saada etukäteen tietoa tulevista hakijoista</li> <li>Koulutusalan soveltuvuuden arviointiin kehitetyt käytänteet oppilaitoksessa</li> <li>Oppilaitosten ammattilaisilla mahdollisuus ohjata asiakas hänelle soveltuvalla koulutuslalla ja oppilaitokseen</li> <li>Voidaan ehkäistä koulutuksen keskeytymistä ja epäonnistumisen kokemuksia asiakkaalle</li> <li>Kelan järjestämänä muillakin kuin esimerkiksi TE-palvelujen asiakkailla mahdollisuus osallistua</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>Koulutuskokeilun mahdollisuudesta ei riittävästi tietoa (esim. peruskouluissa, ohjaavilla ammattilaisilla)</li> <li>Koulutuskokeilujen toteuttamisesta oppilaitoksissa saatavilla liian vähän tietoa ja tietoa ollut vaikea saada Kelasta</li> <li>Kuntoutuspäätösten pitkät käsittelyajat Kelassa (esim. 4–5 viikkoa)</li> <li>Oppilaitokset eivät ole saaneet riittävästi tietoa asiakkaista ja heidän tuen tarpeistaan ennen kokeilujaksojen toteuttamista</li> <li>Osalla asiakkaista koulutuskokeilujakson kesto tulisi olla nykyistä pidempi (3–5 päivää) tai yli 10 päivää</li> <li>Oppilaitoksissa ei aina riittävästi resursseja toteuttamiselle (esim. asiakkaalle ei aina riittävästi ohjausaikaa ja tekemistä kokeilujakson aikana)</li> <li>Kaikissa oppilaitoksissa ei yhteneviä käytäntöjä toteuttamiseen (esim. koulutusalan soveltuvuuden arviointiin)</li> <li>Yhteyshenkilö Kelaan koulutuskokeiluun liittyvissä kysymyksissä</li> </ul>

## 6.8 Yhteenveto tuloksista

### 6.8.1 Kohderyhmä ja toteutuminen

Koulutuskokeilun asiakkaiden tuen tarpeet ovat liittyneet useimmiten mielenterveyden ja käyttäytymisen häiriöihin. Koulutuskokeilujen tavoite on ollut arvioida asiakkaiden opiskeluvaihtoehtoja ennen toisen asteen koulutukseen hakeutumista (kuviot 12, s. 67). Koulutuskokeilun

avulla voidaan myös suunnitella perusopetuksen jälkeistä koulutuspolkua nuorelle tai arvioida koulutukseen hakeutumisen oikea-aikaisuutta, kun nuori kuntoutuu mielenterveyden ongelmista. Koulutuskokeilujaksojen kesto on tavallisesti ollut 3–5 päivää. Koulutuskokeilun aikana asiakas osallistuu useimmiten koulutusalaan liittyvien opinto- ja työtehtävien tekemiseen. Asiakas voi tutustua myös esimerkiksi oppilaitoksen tiloihin sekä majoittumiseen ja vapaa-ajan toimintaan oppilaitoksessa. Myös esimerkiksi koulutusalan opettajat tai opinto-ohjaaja on ker-tonut koulutusalaan asiakkaalle. Koulutuskokeilujen toteuttamiseen ovat oppilaitoksissa osallistuneet koulutusalojen opettajat, ammatilliset ohjaajat, erityisopettajat ja opinto-ohjaajat.

Koulutusalan soveltuvuutta asiakkaalle arvioivat useimmiten koulutusalan opettajat ja erityisopettaja. Myös asiakas itse on osallistunut soveltuvuuden arviointiin. Koulutusalan soveltuvuutta asiakkaalle arvioidaan useimmiten havainnoimalla asiakasta esimerkiksi koulutusalaan liittyviä opinto- tai työtehtäviä tehdessä. Asiakasta on myös haastateltu ja hänen opiskeluvaihtoehtojaan on kartoitettu erilaisilla testeillä tai arviointimenetelmillä. Asiakkaan opiskeluvaihtoehtoja on kartoitettu esimerkiksi matemaattisia taitoja arvioivilla testeillä. Asiakkaan toimintakykyä on arvioitu esimerkiksi Ruori-arviointimenetelmällä (Ammattiopisto Luovi 2021b).

### 6.8.2 Hyödyt

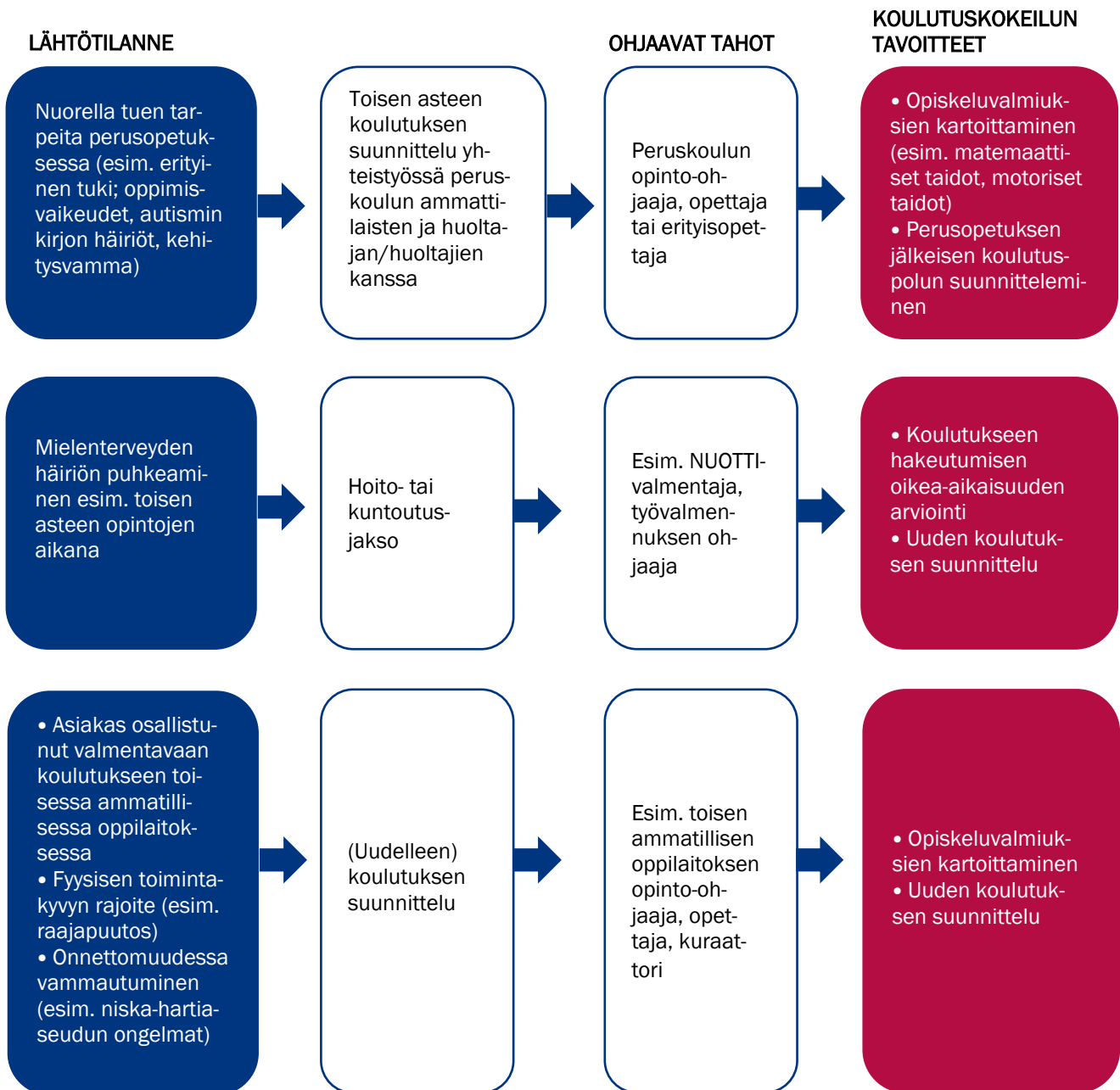
Tiedontuottajien mukaan koulutuskokeilujen merkittävin hyöty asiakkaille on onnistuminen koulutusala-avainnassa. Koulutuskokeilun avulla asiakas voi saada käytännön kokemuksen kautta tiedon siitä, soveltuisivatko koulutusalan opinnot hänelle. Koulutuskokeilun avulla voidaan myös arvioida sitä, soveltuisivatko asiakkaalla opinnot tutkintotavoitteisessa koulutuksessa vai tulisiko hänen ensin hakeutua esimerkiksi ammatillisiin opintoihin valmentavaan VALMA-koulutukseen. Toisaalta asiakas voi saada tiedon myös siitä, ettei koulutusalan opinnot sovellu hänelle tai ettei koulutukseen hakeutuminen ole hänelle vielä oikea-aikaista. Koulutuskokeilun avulla voidaan myös tukea peruskoulun päättäviä nuoria siirtymässä toisen asteen koulutukseen ja ehkäistä koulutuksen keskeytymistä. Koulutuskokeiluista on hyötyä myös oppilaitoksille. Oppilaitokset voivat saada esimerkiksi tietoa mahdollisista tulevista hakijoista ja heidän tuen tarpeistaan, minkä koettiin helpottavan esimerkiksi tulevan kouluvuoden henkilösuunnitelman ja kurssitarjonnan laatimista oppilaitoksessa.

### 6.8.3 Hakeutuminen

Koulutuskokeiluun hakeutumiselle on muodostunut erityyppisiä prosesseja oppilaitoksissa (kuviot 12, s. 67). Useimmiten asiakkaat ovat ohjautuneet koulutuskokeiluun peruskoulusta. Koulutuskokeilun avulla esimerkiksi peruskoulun opinto-ohjaajat, opettajat tai erityisopettajat ovat voineet suunnitella asiakkaan toisen asteen koulutusta. Tällöin myös asiakkaan huoltajalla tai huoltajilla on usein ollut aktiivinen rooli nuoren koulutuksen ja koulutuspolun suunnittelussa. Nuori on saattanut tarvita oppimisen ja koulunkäynnin tukea jo perusopetuksessa. Kun asiakkaiden tuen tarpeet ovat liittyneet mielenterveyden ongelmiin, koulutuskokeiluun ohjaavina tahoina ovat olleet esimerkiksi NUOTTI-valmentajat, työvalmennuksen ohjaajat ja psykiatrian poliklinikan ammattilaiset. Tällöin nuoren toisen asteen opinnot ovat usein keskeytyneet ja koulutuskokeilun avulla suunnitellaan asiakkaalle uutta koulutusala-avainnassa. Asiakkaat ovat

ohjautuneet koulutuskokeiluun myös toisista ammatillisista oppilaitoksista, esimerkiksi valmentavasta koulutuksesta. Muita ohjaavia tahoja ovat olleet esimerkiksi Kela, TYP-toiminta ja TE-palvelujen uraohjaus.

**Kuvio 12.** Koulutuskokeiluun ohjautumisen prosesseja tiedontuottajien mukaan.



#### 6.8.4 Vahvuudet ja kehittämistarpeet

Tiedontuottajien arvion mukaan koulutuskokeilun merkittävin vahvuus on sen toteutustapa; asiakkaalla on mahdollisuus saada tietoa käytännössä koulutuslalla ja oppilaitoksessa opiskelusta ennen koulutukseen hakeutumista. Asiakkaalle hyödyllisenä nähtiin, että koulutusalan soveltuvuutta voidaan arvioida lyhyen arviointijakson avulla, sen sijaan että asiakas hakeutuisi suoraan koulutukseen. Merkittävimpana koulutuskokeilujen kehittämistarpeena nostettiin

esiin, ettei palvelujärjestelmässä ole riittävästi tietoa koulutuskokeilun mahdollisuudesta. Tietoa palvelun mahdollisuudesta tulisi lisätä erityisesti peruskouluihin ja nuorten kanssa työskenteleville ammattilaisille. Oppilaitosten edustajat toivoivat myös lisää yhteistyötä Kelan kanssa ennen koulutuskokeilujen toteuttamista. Oppilaitoksissa tulisi olla enemmän tietoa esimerkiksi asiakkaiden tuen tarpeista ja tavoitteista koulutuskokeilulle ennen kokeilujaksojen toteuttamista.

## 7 POHDINTA

Tutkimuksella saatiin tietoa Kelan ammatillisen kuntoutuksen koulutuskokeilun toteutumisesta oppilaitoksissa sekä sen kohderyhmästä ja koetuista hyödyistä. Lisäksi saatiin tietoa siitä, millaiset tekijät ovat estäneet tai edistäneet asiakkaiden koulutuskokeiluun ohjautumista. Ammatillisen kuntoutuksen koulutuskokeilu on kuulunut Kelan palveluvalikoimaan pitkään. Koulutuskokeilun toteutumisesta oppilaitoksissa on ollut kuitenkin vielä vähän tietoa. Tutkimus palveli erityisesti Kelan tietotarpeita kuntoutuksen järjestäjänä. Aiheeltaan tutkimus lukeutui kuntoutuksen ja kuntoutumisen tutkimusalueeseen.

### 7.1 Koulutusalan soveltuvuutta asiakkaalle on arvioitu useasta näkökulmasta

Koulutuskokeilun asiakkaiden tuen tarpeet ovat useimmiten liittyneet mielenterveyden ja käyttäytymisen häiriöihin (esim. Kela 2020c, 35). Useimmiten koulutuskokeilujen asiakkaat ovat olleet peruskoulun päättäviä nuoria miehiä. Pojat saavat useammin oppimisen ja koulunkäynnin tukea myös perusopetuksessa (Tilastokeskus 2020c). Asiakkaiden yksilölliset tuen tarpeet ja tavoitteet koulutuskokeilulle ovat olleet kuitenkin vaihtelevia. Yhtäältä on kartoitettu asiakkaiden oppimisvalmiuksia, kuten luku- ja kirjoitustaitoa tai motorisia taitoja. Toisaalta on selvitetty jonkin fyysisen toimintakyvyn rajoitteen vaikutusta asiakkaan koulutusalaalla työskentelyyn. On myös kartoitettu asiakkaiden itsenäistä selviytymistä arjessa ja valmiuksia kodin ulkopuolella asumiseen sekä asiakkaan voimavaroja ja koulutukseen hakeutumisen oikea-aikaisuutta, kun asiakas kuntoutuu mielenterveyden ongelmista. Myös asiakkaiden valmiudet osallistua itse koulutusalan soveltuvuuden arviointiin ovat olleet vaihtelevia. Osalla asiakkaista ei esimerkiksi ole ollut omia tavoitteita kokeilujaksolle, vaan tavoitteet ovat määritelleet esimerkiksi asiakkaan huoltaja tai koulutuskokeiluun asiakkaan ohjannut taho.

Koulutuskokeilua kehitettäessä on hyvä ottaa huomioon, että palvelun toteutustapa on toimiva kaikille sen asiakkaille (myös esim. Haapakoski ym. 2020, 136). Koulutuskokeilun merkittävänä vahvuutena nähtiin sen keveys ja joustavuus palvelumuotona, mikä voidaan nähdä palvelun etuna myös asiakkaiden yksilöllisten tuen tarpeiden ja tavoitteiden näkökulmasta. Onnistuneen kuntoutusprosessin lähtökohta on, että kuntoutuksen tavoitteet vastaavat asiakkaiden tarpeisiin, kiinnittyvät asiakkaan arkeen ja ovat asiakkaalle merkityksellisiä (Karhula ym. 2016). Jos Kela tulevaisuudessa tarjoaa esimerkiksi jonkin menetelmän tai työkalun koulutusalan soveltuvuuden arviointiin asiakkaille, menetelmän kehittämisessä olisi hyvä ottaa huomioon asiakkaiden yksilölliset tavoitteet koulutuskokeilujaksolle sekä koulutusalojen ja

koulutuskokeilua toteuttavien oppilaitosten erilaisuus. Arvioinnin tekemisessä olisi hyvä olla mukana asiakkaiden tuen tarpeista riippuen esimerkiksi oppilaitoksen ammatillisten opettajien ja ohjaajien sekä erityisopettajan.

## 7.2 Koulutuskokeilulla on useita hyötyjä

Tutkimuksen perusteella koulutuskokeilun merkittävin hyöty erityisesti nuorille asiakkaille on perusopetuksen jälkeisessä koulutuslavalinnassa onnistuminen ja koulutuksen keskeytymisen ehkäiseminen. Nuorten onnistuneen koulutuspolun tukemisessa tuen tarjoaminen juuri koulutuslavalintaa tehtäessä ja opintojen aikana on keskeistä (esim. Haapakorva ym. 2018, 168). Varmistamalla asiakkaan edellytykset koulutuslavalalla opiskeluun ennen koulutukseen hakeutumista, voidaan ennaltaehkäistä nuorten kokemia epäonnistumisen ja pettymyksen kokemuksia, vahvistaa heidän itseluottamuksen rakentumista ja tukea heitä heidän tulevaisuuttaan koskevien päätösten tekemisessä. Koulutuskokeilulla voidaan tukea myös sellaisten nuorten yhteiskuntaan osallistumista ja työllistymisen mahdollisuuksia, joilla jonkin toimintakyvyn rajoitteen vuoksi on itsenäisesti vaikea tunnistaa omia kiinnostuksen kohteita ja työllistymisen mahdollisuuksia (esim. Autti-Rämö ym. 2016a). Ammatillisissa erityisoppilaitoksissa koulutuskokeilun keskeinen kohderyhmä on ollut nuoret, joilla on kehitysvamma. Koulutuskokeilulla voidaan kartoittaa näiden nuorten opiskeluvaihtoehtoja ja suunnitella heille soveltuvaa koulutusta ja tapaa osallistua työelämään perusopetuksen jälkeen.

Koulutuskokeiluilla myös oppilaitokset saavat tietoa mahdollisista tulevista opiskelijoista ja heidän tuen tarpeistaan. Nuorten tuen tarpeita on kartoitettu esimerkiksi Ruori-arviointimenetelmällä, joka on suunniteltu opiskelijan erityisen tuen tai vaativan erityisen tuen tarpeen arviointiin ammatillisessa koulutuksessa (Ammattiopisto Luovi 2021b). Nuorille on myös teetetty erilaisia opiskeluvaihtoehtoja kartoittavia testejä tai sellaisia testejä, joita käytetään myös opiskelijavalintoja tehtäessä. Oppilaitokset ovat hyödyntäneet koulutuskokeilussa kerättyä tietoa nuoren tuen tarpeista ja toimintakyvystä kartoittaessaan opiskelijan mahdollista tarvetta erityiseen tukeen tai vaativaan erityiseen tukeen ammatillisessa koulutuksessa. Koulutuskokeilujen avulla oppilaitokset voivat myös varmistaa sujuvan opintojen aloittamisen oppilaitokseen hakeutuvalla opiskelijalla. Varmistamalla oikein kohdennetut tukitoimet opiskelijalle jo opintojen alkaessa voidaan edistää opiskelijan kiinnittymistä opintoihin ja vähentää riskiä koulutuksen keskeyttämiselle (esim. Goman ym. 2020, 243).

Ammatillisessa kuntoutuksessa osallistavilla ja luonnollisessa toimintaympäristössä toteutetuilla toimintakyvyn arviointimenetelmillä asiakkaan toimintakyvystä saadaan tietoa välittömästi, havainnoimalla henkilön toimintaa (Hagner 2010). Vastakohtana tällaisille naturalistisille arviointimenetelmille pidetään erilaisia testejä, joilla henkilön toimintakykyä arvioidaan välillisesti, vertaamalla saatuja tuloksia erilaisiin kynnysarvoihin tai normitetun ryhmän tuloksiin. Naturalistisilla arviointimenetelmillä toimintakykyä arvioidaan usein yhteistyössä asiakkaan kanssa, joten niiden avulla voidaan usein myös vahvistaa kuntoutukseen osallistuvan henkilön toimijuutta ja motivaatiota esimerkiksi kuntoutussuunnitelman noudattamiseen. (Hagner 2010.) Kun nuori pääsee koulutuskokeilussa tutustumaan koulutusalaan käytännössä ja itse osallistumaan koulutusalan soveltuvuuden arviointiin, voidaan sillä mahdollisesti myös

vahvistaa hänen motivaatiotaan koulutukseen hakeutumiseen. Soveltuvuuden arviointiin osallistumisella voi siten olla myös nuoren kuntoutumista edistävä tavoite.

Asiakkaan toimintakyvyn arviointi havainnointiin ja osallistamiseen perustuvilla menetelmillä vie usein kuitenkin enemmän ammattilaisten resursseja esimerkiksi erilaisten testien teettämiseen verrattuna (Hagner 2010). Hyötyjen saavuttaminen koulutuskokeilulla edellyttää siten riittäviä resursseja koulutuskokeiluja toteuttavilta oppilaitoksilta. Asiakkaan ohjaukseen ja koulutusalan soveltuvuuden arviointiin ovat osallistuneet useat ammattilaiset oppilaitoksessa. Oppilaitoksissa ei ole aina ollut riittävästi resursseja koulutuskokeilujen toteuttamiselle, vaikka osaamista niiden toteuttamiseen onkin ollut. Jos koulutuskokeilujen määrä jatkossa lisääntyy oppilaitoksissa, olisi hyvä varmistaa, että oppilaitoksilla on riittävät resurssit niiden toteuttamiselle. Esimerkiksi Kelan määrittelemät tarkemmat suuntaviivat kokeilujaksojen toteuttamiselle ja koulutusalan soveltuvuuden arviointiin, voisivat vapauttaa oppilaitosten ammattilaisten resursseja esimerkiksi asiakkaiden ohjaamiseen. Riittävien resurssien varmistaminen on edellytys sille, että koulutuskokeiluilla voidaan myös jatkossa saavuttaa niillä tavoiteltuja hyötyjä.

### 7.3 Koulutuskokeilun mahdollisuudesta ei ole vielä riittävästi tietoa

Koulutuskokeilun mahdollisuudesta ei ole vielä riittävästi tietoa tai tietoa on ollut saatavilla epätasaisesti. Tietoa palvelusta tulisi olla erityisesti peruskouluissa, ammatillisissa oppilaitoksissa ja muilla nuorten kanssa työskentelevillä ammattilaisilla. Koulutuskokeilu voitaisiin nähdä osana käytettävissä olevaa palveluvalikoimaa esimerkiksi niissä tilanteissa, kun perusopetuksessa oppimisen ja koulunkäynnin tukea saaneille nuorille suunnitellaan toisen asteen koulutusta. Perusopetuksessa tehostettua tukea sai 65 200 (12 %) ja erityistä tukea 48 200 (8,5 %) oppilasta syksyllä 2019 (Tilastokeskus 2020c). Valtaosa tehostettua ja erityistä tukea saaneista nuorista siirtyy toisen asteen koulutukseen heti perusopetuksen jälkeen kuten muut saman ikäluokan nuoret. Toisen asteen koulutukseen hyväksymättä jääminen on heillä kuitenkin yleisempää kuin muilla ikäluokan nuorilla. (Jahnukainen ym. 2018, 90.) Koulutuskokeiluilla voitaisiin mahdollisesti tukea näiden nuorten koulutukseen hakeutumista (myös esim. Niemi ym. 2010, 64). Palveluun ohjaamisen yksi este saattaa kuitenkin olla se, ettei perusopetuksen oppilaanohjauksen resursoinnissa ole aina otettu riittävästi huomioon tehostettua ja erityistä tukea tarvitsevien oppilaiden tuen tarpeita (Goman ym. 2020, 61).

Tietoa koulutuskokeilusta tulisi olla myös sellaisilla nuorten kanssa työskentelevillä ammattilaisilla, jotka työskentelevät koulutuksen ulkopuolella olevien nuorten kanssa. Nuoren toisen asteen opinnot ovat saattaneet keskeytyä esimerkiksi mielenterveyden ongelmien vuoksi. Tällaisia nuorten kanssa työskenteleviä ammattilaisia ovat olleet esimerkiksi NUOTTI-valmentajat, työvalmennuksen ohjaajat, etsivät nuorisotyöntekijät ja psykiatrian poliklinikan ammattilaiset. Myös kuntien sosiaalipalveluissa, Ohjaamoissa ja nuorten kuntoutuspalveluja toteuttavilla tahoilla tulisi olla tietoa koulutuskokeilun mahdollisuudesta. Koulutuskokeiluun ohjaaminen edellyttää usein nuoren henkilökohtaista kohtaamista ja sitä, että palvelun sisällöstä kerrotaan nuorelle etukäteen. Nuorisotutkimusseuran Nuoret luukulla -tutkimuksen perusteella nuoret kaipaavat henkilökohtaista kohtaamista asioidessaan palvelujärjestelmässä (Aaltonen

ym. 2015, 130; myös esim. Paavonen ja Salminen 2016). Tärkeäksi nuorten kokemuksissa nousivat myös luottamus ammattilaiseen ja se, että yksi henkilö vastaa nuoren palvelukokonaisuuden järjestämisestä (Aaltonen ym. 2015, 130). Pelkkä tieto kuntoutuspalvelujen saatavuudesta ei ole riittävä edellytys nuorten kuntoutukseen hakeutumiselle (esim. Paavonen ym. 2017).

Koulutuskokeiluun ohjaamisen käytännöt ovat olleet vaihtelevia oppilaitoksissa. Joissakin oppilaitoksissa koulutuskokeilujen toteuttamiselle on kehittynyt vakiintuneet käytänteet yhteistyössä esimerkiksi peruskoulujen opinto-ohjaajien tai erityisopettajien kanssa ja yhteistyön lisäämiselle esimerkiksi Kelan kanssa ei koettu tarvetta. Osa tiedontuottajista toivoi lisää yhteistyötä Kelan kanssa. Esimerkiksi oppilaitoksiin tulisi välittyä tieto asiakkaiden tuen tarpeista ja tavoitteista koulutuskokeilulle ennen kokeilujakson toteuttamista. Toivottiin myös tietoa siitä, miten koulutuskokeilu tulisi käytännössä toteuttaa oppilaitoksessa. Yhtenä kehittämisehdotuksena esitettiin, että Kelalla olisi sellainen koulutuskokeiluista vastaava yhteyshenkilö, jolta oppilaitokset voisivat tarvittaessa kysyä lisätietoja koulutuskokeilujen toteuttamisesta. Myös aiemmissa tutkimuksissa on havaittu, että nuorten kanssa työskentelevät ammattilaiset kaipaavat lisää tietoa ja mahdollisuutta keskustella kasvokkain Kelan asiantuntijan kanssa kuntoutukseen liittyvistä kysymyksistä (Paavonen ja Salminen 2016; Mäkinen ja Paavonen 2017).

Tutkimuksella saatiin arvokasta tietoa koulutuskokeilujen toteutumisesta estäneistä ja edistäneistä tekijöistä. Merkittävimmät koulutuskokeilujen toteutumisesta estäneet ja edistäneet tekijät liittyivät koulutuskokeiluun ohjautumisen prosessiin. Jotta voidaan tehdä päätelmiä kuntoutuspalvelun vaikutuksista tai vaikuttamattomuudesta, tulee olla tietoa myös kuntoutusprosessista eli esimerkiksi siitä kuinka onnistunutta palveluun ohjautuminen on ollut (esim. Autti-Rämö ym. 2016b). Jos koulutuskokeiluun osallistuvien määrää halutaan jatkossa lisätä, yhteistyötä Kelan, oppilaitosten ja nuorten kanssa työskentelevien ammattilaisten välillä tulisi edistää. Erityisesti yhteistyössä tulisi kehittää tiedonsaantia palvelusta ja tiedonkulkua asiakkaiden lähtötilanteesta. Myös nuoren ammatillisen kuntoutuksen mahdollisuuksista tulisi lisätä tietoa. Olisi myös hyvä pohtia sitä, miten tietoa koulutuskokeilun mahdollisuudesta tulisi lisätä, jotta tieto tavoittaa oikeat tahot.

## 7.4 Tutkimuksen arviointia

Tutkimuksen tavoite oli tuottaa tietoa Kelan ammatillisen kuntoutuksen koulutuskokeilujen toteutumisesta oppilaitoksissa. Tavoite oli kerätä tietoa siitä, miten koulutuskokeilut ovat tähän mennessä toteutuneet ja millaisia kehittämistarpeita koulutuskokeiluilla tiedontuottajien näkökulmasta on. Tutkimuksen vahvuus oli sen moninäkökulmainen aineisto. Moninäkökulmaisella aineistolla saatiin verrattain kattava kuva koulutuskokeilujen toteutumisesta oppilaitoksissa. Koulutuskokeilujen toteutumisesta saatiin tietoa oppilaitosten edustajien ja asiakkaiden näkökulmasta. Myös usealla erilaisella menetelmällä (kysely, haastattelut, rekisteritiedot) kerätyillä aineistoilla saatiin toisiaan täydentävää tietoa koulutuskokeilujen toteutumisesta. Tutkimusaineistojen analysointi laadullisten aineistojen analyysin tarkoitettulla ohjelmistolla (Atlas.ti) lisäsi aineistojen perusteella tehtyjen päätelmien luotettavuutta.

Tutkimuksessa erityisesti oppilaitosten edustajilta saatiin kattavasti tietoa koulutuskokeilujen toteutumisesta. Kelan rekisteritietojen perusteella koulutuskokeiluja oli vuonna 2019 toteutettu seitsemässä oppilaitoksessa. Oppilaitosten edustajille suunnattuun kyselyyn vastasi yhdeksän henkilöä. Myös haastateltavaksi tutkimukseen osallistui viisi henkilöä, kun aineistollinen tavoite oli kuusi haastateltavaa. Osa haastatelluista toi esiin, että he olivat vastanneet myös kyselyyn, joten kyselyyn vastasi ja haastatteluihin osallistui osin samoja henkilöitä. Osa kyselyyn vastanneista edusti myös samoja oppilaitoksia. Tutkimuksessa saatiin tietoa koulutuskokeilujen toteutumisesta ammattioppilaitoksissa ja ammatillisissa erityisoppilaitoksissa. Kaikista tutkimukseen osallistuneista oppilaitosten edustajista puolet edusti jotakin ammattioppilaitosta ja puolet jotakin ammatillista erityisoppilaitosta.

Koulutuskokeilujen toteutumisesta saatiin kuitenkin vain vähän tietoa asiakkaiden näkökulmasta: tutkimukseen osallistui ainoastaan kaksi koulutuskokeilujen asiakasta. Oppilaitosten edustajien kautta tutkijoille välittyi tieto, että osa koulutuskokeilun asiakkaista kokee juuri vieraiden ihmisten kanssa puhelimitse asioimisen vaikeaksi. Koulutuskokeilujen asiakkaiden tuen tarpeet ovat liittyneet esimerkiksi sosiaalisten tilanteiden aiheuttamaan ahdistuneisuuteen. Sosiaalisten tilanteiden pelolle tavallista on, että juuri puhelimesta asioiminen koetaan vaikeaksi (esim. Maailman terveystieteiden tutkimuskeskus 1999). Vaihtoehtoiseksi osallistumistavaksi tutkimukseen päätettiin tämän vuoksi ottaa myös kirjallinen vastaaminen haastattelukysymyksiin. Tutkimuksella saatiin sellaista arvokasta tietoa tutkimuksen kohderyhmästä, josta olisi ollut hyötyä jo tutkimusta suunniteltaessa.

Tutkimukseen osallistuneiden koulutuskokeilun asiakkaiden huoltajat olivat tutkijoiden yhteishenkilöinä asiakkaiden rekrytointeja tehtäessä. Saattaa olla, että tutkimukseen osallistui sellaisia koulutuskokeilun asiakkaita, joiden huoltajat ovat olleet aktiivisia nuoren koulutuksen suunnittelussa. Koska tutkimukseen osallistui vain kaksi asiakasta, myös useat muut tekijät ovat voineet vaikuttaa tutkittavien valikoitumiseen. Jos tutkimukseen olisi osallistunut useampi koulutuskokeilun asiakas, olisi tutkimuksella saatu moniulotteisempi kuva koulutuskokeilujen toteutumisesta ja niiden mahdollisista kehittämistarpeista asiakkaiden näkökulmasta.

Tutkimuksessa käyttäytymisen muutosinterventioiden suunnitteluun ja kehittämiseen tarkoitettua COM-B-mallia (Michie ym. 2011) soveltamalla pystyttiin erittelemään niitä tekijöitä, jotka ovat estäneet ja edistäneet asiakkaiden koulutuskokeiluun hakeutumista. Mallin havaittiin soveltuvan hyvin koulutuskokeiluun hakeutumista estäneiden ja edistäneiden tekijöiden kartoittamiseen. COM-B-mallin avulla on myös aiemmin eritelty terveystieteiden palvelujen käyttöä estäviä ja edistäviä tekijöitä (esim. Alexander ym. 2014; McDonagh ym. 2018). Yksittäisten henkilöiden käyttäytymisen taustalla olevien tekijöiden lisäksi mallilla voidaan osoittaa ne tekijät, joita myös ammattilaisten toiminnassa ja palvelujärjestelmässä tulisi kehittää tavoitellun käyttäytymisen tukemiseksi (esim. McDonagh ym. 2018). Näiden tekijöiden tunnistaminen osoittautui arvokkaaksi, kun yksi tutkimuksen tavoitteista oli saada tietoa koulutuskokeilujen vähäisten toteutumismäärien taustalla olevista tekijöistä ja kun tutkimuksessa osoittautui, että asiakkaat ovat harvoin hakeutuneet koulutuskokeiluun omaehtoisesti.



Tiiviissä aikataulussa tehdyssä tutkimuksessa tutkijoiden välinen työnjako oli sellainen, että tutkimuksen aineistojen analyysistä vastasi ainoastaan tutkija Anna-Marie Paavonen. Erityisesti laadullisten aineistojen analyysistä toteutettaessa tutkijat kuitenkin keskustelivat analyysin toteuttamiseen liittyvistä kysymyksistä. Tutkijat keskustelivat analyysistä myös raportin kirjoittamisprosessin aikana. Aineistojen perusteella tehtävien päätelmien luotettavuutta olisi lisännyt se, että molemmat tutkijat olisivat osallistuneet alkuperäisaineistojen analysointiin. Tutkimuksen tulokset on pyritty esittämään raportissa yksityiskohtaisesti niin, että lukija saa niiden perusteella koulutuskokeilujen toteuttamiskäytänteiden kirjosta mahdollisimman kattavan kuvan. Myös Atlas.ti-ohjelmistolla tehty analyysi lisää aineistojen perusteella tehtävien päätelmien luotettavuutta.

Tutkimuksessa koulutuskokeilujen toteutumisesta saatiin tietoa sellaisten oppilaitosten edustajilta, joissa koulutuskokeiluja oli tähän mennessä toteutunut. Koulutuskokeilujen toteutumisesta ja niihin hakeutumista ovat saattaneet estää erityyppiset tekijät sellaisissa oppilaitoksissa, joissa koulutuskokeiluja ei tähän mennessä ole toteutettu. Jatkotutkimuksissa voitaisiin tarkastella niitä tekijöitä, jotka mahdollisesti ovat estäneet koulutuskokeilujen toteutumista ja niihin hakeutumista näissä oppilaitoksissa. Esimerkiksi ammatillisten oppilaitosten sijaintiin liittyvät kysymykset ovat saattaneet olla tällaisia estäneitä tekijöitä (esim. Niemi ym. 2010, 64). Tutkimuksessa tuli esille myös koulutuskokeilua koskevien kuntoutuspäätösten käsittelyaikaan liittyviä kehittämisehdotuksia Kelassa. Jatkotutkimuksissa voitaisiin tarkastella myös sitä, millaisia kehittämistarpeita koulutuskokeiluun hakeutumiseen liittyy esimerkiksi Kelan ratkaisuasiantuntijoiden näkökulmasta. Kiinnostava kysymys on myös se, miten oppivelvollisuuden laajentumiseen liittyvät muutokset koulutuksen järjestämisessä (esim. Opetushallitus 2021b) vaikuttavat koulutuskokeilujen toteutumiseen tulevaisuudessa.

## 8 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tutkimuksen perusteella Kelan ammatillisen kuntoutuksen koulutuskokeilua käytetään arviointijaksona, jonka aikana voidaan kartoittaa asiakkaan koulutuspolulla tarvitsemia opiskeluvälmiuksia ja jonka avulla voidaan suunnitella asiakkaalle soveltuvaa koulutuspolkua perusopetuksen jälkeen. Koulutuskokeilulla voidaan arvioida myös koulutukseen hakeutumisen oikea-aikaisuutta asiakkaalle, jonka opinnot ovat keskeytyneet esimerkiksi mielenterveyden ongelmien vuoksi. Koulutuskokeilun vahvuus palveluna on sen kevytmuotoisuus ja joustavat toteuttamismahdollisuudet oppilaitoksessa. Esimerkiksi kokeilujakson kesto ja ajankohta voidaan suunnitella asiakkaan tavoitteisiin ja oppilaitoksen käynnissä olevaan opetukseen soveltuvaksi. Palvelujärjestelmässä ei ole kuitenkaan riittävästi tietoa koulutuskokeilun mahdollisuudesta. Esimerkiksi peruskouluissa ja nuoria kuntoutukseen ohjaavilla ammattilaisilla tulisi olla enemmän tietoa palvelusta.

## 9 KEHITTÄMISEHDOTUKSIA

- Jos koulutuskokeilun volyymiä halutaan kasvattaa, palvelujärjestelmässä tulisi olla lisää tietoa palvelusta. Tietoa tulisi välittää peruskouluihin ja koulutuksen ulkopuolella olevien nuorten kanssa työskenteleville ammattilaisille. Myös tietoa Kelan nuoren ammatillisen kuntoutuksen palveluista ja etuisuuksista tulisi lisätä.
- Tietoa koulutuskokeilusta tulisi välittää niin, että ammattilaisilla olisi matala kynnyks ottaa tieto käyttöön työssään. Kelalla voisi olla esimerkiksi sellainen yhteyshenkilö tai kanava, jonka kautta ammattilaiset voivat saada tietoa ja henkilökohtaista neuvontaa nuorten kuntoukseen liittyvistä kysymyksistä ja Kelan tarjoamasta tuesta toisen asteen koulutukseen siirtymään.
- Olisi tärkeä varmistaa, että oppilaitokset saavat riittävästi tietoa asiakkaiden tuen tarpeista ja tavoitteista koulutuskokeilulle ennen kokeilujaksojen toteuttamista. Lisäksi olisi hyvä varmistaa, että oppilaitoksilla on riittävät resurssit koulutuskokeilujen toteuttamiselle.
- Jos koulutuskokeilujen toteutumista halutaan yhdenmukaistaa, edellyttäisi tämä nykyistä tarkempien suuntaviivojen laatimista palvelun toteuttamiselle, kuten myös koulutusalan soveltuvuuden arviointiin asiakkaalle. Lisäksi voitaisiin määritellä niitä tekijöitä, joita asiakkaiden toimintakyvyn arvioinnissa olisi hyvä ottaa huomioon oppilaitoksissa.

## LÄHTEET

Aaltonen S, Berg P, Ikäheimo S. Nuoret luukulla. Kolme näkökulmaa syrjäytymiseen ja nuorten asemaan palvelujärjestelmässä. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, Verkkojulkaisu 84, 2015.

Alexander KE, Brijnath B, Mazza D. [Barriers and enablers to delivery of the Healthy Kids Check. An analysis informed by the Theoretical Domains Framework and COM-B model.](#) Implementation Science 2014; 9: 60. DOI: 10.1186/1748-5908-9-60.

[Amisbarometri.](#) Tutkimuksen tulokset. Helsinki: Suomen Ammattiin Opiskelevien Liitto (SAKKI ry), 2019. Viitattu 8.1.2021.

Ammattiopisto Luovi. [Ruori-arviointimenetelmä.](#) Oulu: Ammattiopisto Luovi. Viitattu 8.1.2021b.

Ammattiopisto Luovi. [Tule tutustumaan Helsinkiin.](#) Oulu: Ammattiopisto Luovi. Viitattu 29.1.2021a.

Autti-Rämö I, Mikkelsen M, Lappalainen T, Leino E. [Toimintakyvyn arviointi ja kuntoutustarpeen tunnistaminen.](#) Julkaisussa: Autti-Rämö I, Salminen A-L, Rajavaara M, Ylinen A, toim. Kuntoutuminen. Helsinki: Duodecim, 2016a. Viitattu 25.2.2021.

Autti-Rämö I, Poutiainen E, Pohjolainen T, Kehusmaa S. [Kuntoutuksen vaikuttavuuden arvioinnin haasteet.](#) Julkaisussa: Autti-Rämö I, Salminen A-L, Rajavaara M, Ylinen A, toim. Kuntoutuminen. Helsinki: Duodecim, 2016b. Viitattu 25.2.2021.

- Barker F, Atkins L, de Lusignan S. Applying the COM-B behaviour model and behaviour change wheel to develop an intervention to improve hearing-aid use in adult auditory rehabilitation. *International Journal of Audiology* 2016; 55: 90–98.
- Bassett R, Beagan BL, Ristovski-Slijepcevic S, Chapman GE. Tough teens. The methodological challenges of interviewing teenagers as research participants. *Journal of Adolescent Research* 2008; 23 (2): 119–131.
- Creswell JW. *A concise introduction to mixed methods research*. Thousand Oaks, CA: Sage, 2015.
- Goman J, Rumpu N, Kiesi J, Hietala R, Hilpinen M, Kankkonen H ym. *Vaihtoehtoja, valintoja ja uusia alkuja. Arviointi nuorten opintopoluista ja ohjauksesta perusopetuksen ja toisen asteen nivelvaiheessa*. Helsinki: Kansallinen koulutuksen arviointikeskus, Julkaisut 6, 2020.
- Haapakorva P, Ristikari T, Kiilakoski T. *Toisen asteen opintojen keskeyttämisen taustatekijöitä*. Julkaisussa: Pekkarinen E, Myllyniemi S, toim. *Nuorisobarometri 2017. Opin polut ja pientareet*. Helsinki: Valtion nuorisoneuvosto, Nuorisotutkimusseura, Nuorisotutkimusverkosto, opetus- ja kulttuuriministeriö, Valtion nuorisoneuvoston julkaisuja 58, Nuorisotutkimusseuran/Nuorisotutkimusverkoston julkaisuja 200, 2018: 167–177.
- Haapakoski K, Åkerblad L, Tolvanen A, Mäntysaari M. *Kelan työllistymistä edistävä ammatillinen kuntoutus. Palvelun toimivuuden edellytykset*. Helsinki: Kela, Sosiaali- ja terveysturvan raportteja 22, 2020.
- Hagner D. The role of naturalistic assessment in vocational rehabilitation. *Journal of Rehabilitation* 2010; 76 (1): 28–34.
- Hakkarainen A, Holopainen L, Savolainen H. Mathematical and reading difficulties as predictors of school achievement and transition to secondary education. *Scandinavian Journal of Educational Research* 2013; 57 (5): 488–506.
- Hakkarainen AM, Holopainen LK, Savolainen HK. A five-year follow-up on the role of educational support in preventing dropout from upper secondary education in Finland. *Journal of Learning Disabilities* 2015; 48 (4): 408–421.
- Hakkarainen AM, Holopainen LK, Savolainen HK. The impact of learning difficulties and socioemotional and behavioural problems on transition to postsecondary education or work life in Finland. A five-year follow-up study. *European Journal of Special Needs Education* 2016; 31 (2): 171–186.
- Harkko J, Lehikoinen T, Lehto S, Ala-Kauhaluoma M. *Onko osa nuorista vaarassa syrjäytyä pysyvästi? Nuorten syrjäytymisriskit ja aikuisuuteen siirtymistä tukeva palvelujärjestelmä*. Helsinki: Kela, Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 144, 2016.
- HE 173/2020. *Hallituksen esitys eduskunnalle oppivelvollisuuslaiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi*.
- Hirsjärvi S, Hurme H. *Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Helsinki: Yliopistopaino, 2000.
- Ikonen H-M. *Puhelinhaastattelu*. Julkaisussa: Hyvärinen M, Nikander P, Ruusuvoori J, toim. *Tutkimushaastattelun käsikirja*. Tampere: Vastapaino, 2017: 270–284.

Jahnukainen M, Vainikainen M-P, Lintuvuori M, Asikainen M, Keskinen H-L, Hotulainen R. Tehostettua ja erityistä tukea saavien oppilaiden sijoittuminen toisen asteen opintoihin. Julkaisussa: Vainikainen M-P, Lintuvuori M, Paananen M, Eskelinen M, Kirjavainen T, Hienonen N ym., toim. Oppimisen tuki varhaislapsuudesta toisen asteen siirtymään. Tasa-arvon toteutuminen ja kehittämistarpeet. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia, Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 55, 2018: 87–93.

Johnson RB, Onwuegbuzie AI, Turnet LA. Toward a definition of mixed methods research. *Journal of Mixed Methods Research* 2007; 1 (2): 112–133.

Kaltiala-Heino R, Poutanen P, Kilkku N, Rimpelä M. Runsaiden koulupoissaolojen yhteys mielenterveysongelmiin yläasteikäisillä nuorilla. *Suomen Lääkärilehti* 2003; 58: 1677–1683.

Kaltiala-Heino R, Ranta K, Fröjd S. Nuorten mielenterveys koulumaailmassa. *Duodecim* 2010; 126: 2033–2039.

Karhula M, Veijola A, Ylisassi H. [Tavoitteiden asettamisen käytäntö](#). Julkaisussa: Autti-Rämö I, Salminen A-L, Rajavaara M, Ylinen A, toim. Kuntoutuminen. Helsinki: Duodecim, 2016. Viitattu 26.2.2021.

Kela. Kelan kuntoutustilasto 2017. Helsinki: Kela, Suomen virallinen tilasto, 2017.

Kela. Kelan kuntoutustilasto 2018. Helsinki: Kela, Suomen virallinen tilasto, 2019b.

Kela. Kelan kuntoutustilasto 2019. Helsinki: Kela, Suomen virallinen tilasto, 2020c.

Kela. [Koulutus](#). Helsinki: Kela, 2020d. Viitattu 8.1.2021.

Kela. [Koulutuskokeilu](#). Helsinki: Kela, 2020a. Viitattu 1.6.2020.

Kela. [NUOTTI-valmennus](#). Helsinki: Kela, 2020b. Viitattu 19.3.2021.

Kela. [Oma väylä -kuntoutus](#). Helsinki: Kela, 2021b. Viitattu 24.2.2021.

Kela. [Opintoihin nivoutuvaa OPI-kuntoutusta on nyt tarjolla entistä useammalle](#). Helsinki: Kela, 2019a. Julkaistu 10.12.2019. Viitattu 18.2.2021.

Kela. [Opiskeluvalmennus-projekti](#). Helsinki: Kela, 2021a. Viitattu 8.1.2021.

Kessler RC, Berglund P, Demler O, Jin R, Merikangas KR, Walters EE. Lifetime prevalence and age-of-onset distributions of DSM-IV disorders in the national comorbidity survey replication. *Archives of General Psychiatry* 2005; 62 (6): 593–602.

Kirjavainen T, Pulkkinen J. Tuloksellisuustarkastuskertomus. Erityisopetus perusopetuksessa. Helsinki: Valtiontalouden tarkastusvirasto, Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomus 8, 2013.

Kirjavainen T, Pulkkinen J, Jahnukainen M. Special education students in transition to further education. A four-year register-based follow-up study in Finland. *Learning and Individual Differences* 2016; 45: 33–42.

*Lait:*

L 626/1991. Laki liikennevakuutuslain perusteella korvattavasta kuntoutuksesta.

L 566/2005, L 1097/2018. Laki Kansaneläkelaitoksen kuntoutusetuuksista ja kuntoutusrahaetuuksista.

L 395/2006. Työntekijän eläkelaki.

L 459/2015. Työtaturma- ja ammattitautilaki.

L 531/2017. Laki ammatillisesta koulutuksesta.

Linnansaari A, Hankonen N. Miten terveystietämiseen voidaan vaikuttaa? Julkaisussa: Sinikallio S, toim. Terveiden psykologia. Jyväskylä: PS-Kustannus, 2019: 89–134.

Maailman terveysjärjestö (World Health Organization, WHO). ICD-10. International statistical classification of diseases and related health problems. Tenth revision. Geneva: World Health Organization, 1999.

Marttunen M, Kaltiala-Heino R. [Nuoruuden mielenterveydenhäiriöiden epidemiologia](#). Julkaisussa: Lönnqvist J, Henriksson M, Marttunen M, Partonen T, toim. Psykiatria. Helsinki: Duodecim, 2019. Viitattu 26.1.2021.

McDonagh LK, Saunders JM, Cassell J, Curtis T, Bastaki H, Hartney T ym. [Application of the COM-B model to barriers and facilitators to chlamydia testing in general practice for young people and primary care practitioners. A systematic review](#). Implementation Science 2018; 13: 130. DOI: 10.1186/s13012-018-0821-y.

Meriläinen M, Puhakka H, Sinkkonen H-M. Tiedon löytäminen internetistä ja sen ymmärtäminen osana nuorten ammatinvalintaa koskevaa päätöksentekoa. Kasvatus 2015; 46 (1): 36–47.

Michie S, van Stralen MM, West R. [The behaviour change wheel. A new method for characterising and designing behaviour change interventions](#). Implementation Science 2011; 6: 42. DOI: 10.1186/1748-5908-6-42.

Mikkonen J, Moustgaard H, Remes H, Martikainen P. The population impact of childhood health conditions on dropout from upper-secondary education. The Journal of Pediatrics 2018; 196: 283–290.

Moran-Ellis J, Alexander VD, Cronin A, Dickinson M, Fielding J, Slaney J ym. 'Following a thread. An approach to integrating multi-method data sets'. Esitys ESRC Research Methods Programme, Methods Festival -konferenssissa, Oxford, 2004.

Moran-Ellis J, Alexander VD, Cronin A, Dickinson M, Fielding J, Slaney J ym. Triangulation and integration. Processes, claims and implications. Qualitative Research 2006; 6 (1): 45–59.

Myllyniemi S, Kiilakoski T. Tilasto-osio. Julkaisussa: Pekkarinen E, Myllyniemi S, toim. Nuorisobarometri 2017. Opin polut ja pientareet. Helsinki: Valtion nuorisoneuvosto, Nuorisotutkimusseura, Nuorisotutkimusverkosto, opetus- ja kulttuuriministeriö, Valtion nuorisoneuvoston julkaisuja 58, Nuorisotutkimusseuran/Nuorisotutkimusverkoston julkaisuja 200, 2018.

Mäkinen J, Paavonen A-M. Mikä Kunto? -viestintäkampanja. Nuorten kuntoutuspalveluiden viestintäkampanjan onnistuneisuus. Helsinki: Kela, Työpapereita 125, 2017.

Niemi A-M, Mietola R, Helakorpi J. Erityisluokka elämänkulussa. Selvitys peruskoulussa erityisluokalla opiskelleiden vammaisten, romaniväestöön kuuluvien ja maahanmuuttajataustaisten nuorten aikuisten koulutus- ja työelämäkokemuksista. Helsinki: Sisäministeriö, Sisäasiainministeriön julkaisu 1, 2010.

Nylund T. [Oppimisvaikeudet ja niiden selvittely](#). Julkaisussa: Kunttu K, Komulainen A, Makkonen K, Pynnönen P, toim. Opiskeluterveys. Helsinki: Duodecim, 2011. Viitattu 23.2.2021.

Opetushallitus. [Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014](#). Helsinki: Opetushallitus, 2014. Viitattu 24.2.2021.

Opetushallitus. [Nivelvaiheen koulutukset](#). Helsinki: Opetushallitus. Viitattu 3.2.2021c.

Opetushallitus. [Opiskelijan hyvinvointi ja tuki ammatillisessa koulutuksessa](#). Helsinki: Opetushallitus. Viitattu 8.1.2021a.

Opetushallitus. [Perustietoa oppivelvollisuuden laajentamisesta](#). Helsinki: Opetushallitus. Viitattu 24.2.2021b.

Opetushallitus. [Tutkintojen perusteet](#). Helsinki: Opetushallitus. Viitattu 5.2.2021e.

Opetushallitus. [Valmentavat koulutukset](#). Helsinki: Opetushallitus. Viitattu 8.1.2021d.

Paavonen A-M, Salminen A-L. Kelan ja Ohjaamoiden yhteistyö. Selvitys Kelan roolista nuorten matalan kynnyksen palveluissa. Helsinki: Kela, Työpapereita 103, 2016.

Paavonen A-M, Mäkinen J, Salminen AL. Tieto valinnanvapauden edellytyksenä. Miten Mikä Kunto? -viestintäkampanjalla onnistuttiin lisäämään tietoa nuorten kuntoutuspalveluista? Kuntoutus 2017; (2): 5–18.

Patel V, Flisher AJ, Hetrick S, McGorry P. Mental health of young people. A global public-health challenge. The Lancet 2007; 369 (9569): 1302–1313.

Ristikari T, Törmäkangas L, Lappi A ym. [Suomi nuorten kasvuympäristönä. 25 vuoden seuranta vuonna 1987 Suomessa syntyneistä nuorista aikuisista](#). Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, verkkojulkaisuja 101, 2016. Viitattu 23.2.2021.

Räsänen P. RMAT. Laskutaidon testi 9–12-vuotiaille. Jyväskylä: Niilo Mäki Instituutti, 2004.

Räsänen P, Leino L. KTLT. Laskutaidon testi luokka-asteille 7–9. Jyväskylä: Niilo Mäki Instituutti, 2005.

Sosiaali- ja terveysministeriö. [Ammatillinen kuntoutus](#). Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. Viitattu 9.9.2020b.

Sosiaali- ja terveysministeriö. Työkykyohjelma 2020–2022. Ohjelma ja hakuopas. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö, Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 11, 2020a.

Stadin ammattiopisto. [Avoimet ovet Stadin A0:ssa](#). Helsinki: Stadin ammatti- ja aikuisopisto. Julkaistu 25.1.2021. Viitattu 29.1.2021.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. [Kouluterveyskysely](#). Perustulokset. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 2019. Viitattu 8.1.2021.

TE-toimisto. [Koulutuskokeilu](#). Viitattu 22.1.2021.

Tilastokeskus. [Erityisopetus](#). Helsinki: Tilastokeskus, Suomen virallinen tilasto, 2020c. Julkaistu 5.6.2020. Viitattu 20.1.2021.

Tilastokeskus. [Koulutukseen hakeutuminen](#). Helsinki: Tilastokeskus, Suomen virallinen tilasto, 2020a. Julkaistu 10.12.2020. Viitattu 3.2.2021.

Tilastokeskus. [Koulutuksen järjestäjät ja oppilaitokset](#). Helsinki: Tilastokeskus, Suomen virallinen tilasto, 2020e. Julkaistu 12.2.2020. Viitattu 25.2.2021.

Tilastokeskus. [Koulutuksen keskeyttäminen](#). Helsinki: Tilastokeskus, Suomen virallinen tilasto, 2020d. Julkaistu 12.3.2020. Viitattu 16.11.2020.

Tilastokeskus. [Väestön koulutus rakenne](#). Helsinki: Tilastokeskus, Suomen virallinen tilasto, 2020b. Julkaistu 5.11.2020. Viitattu 11.2.2021.

Tuomi J, Sarajärvi A. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi (1. painos 2002). Helsinki: Tammi, 2018.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta. Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarviointi Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje 2019. Helsinki: Tutkimuseettinen neuvottelukunta, Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisuja 3, 2019.

UKK-instituutti. Käyttäytymisen muutospöytä. Tampere: UKK-instituutti, 2019.

## LIITELUETTELO

Liitteet ovat [erillisessä tiedostossa Helda-julkaisuarkistossa \(helda.helsinki.fi\)](#).

**Liite 1.** Tutkimuksen tilaajan tutkimukselle asettamat tietotarpeet

**Liite 2.** Oppilaitosten edustajien kysely

**Liite 3.** Oppilaitosten edustajien haastattelurunko

**Liite 4.** Asiakkaiden haastattelurunko

**Liite 5.** Kysymykset asiakkaille kirjallisiin vastauksiin